

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Mariel Akkermann

**AKTSIASELTSIDE LIKVIDEERIMISEL ESITATAVAD ARUANDED LÄHTUDES
VÕLAUSALDAJATE JA AKTSIONÄRIDE ÕIGUSKAITSE VAJADUSEST**

Magistritöö

Juhendaja
dr. iur. Urmas Volens

Tallinn
2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. Aktsiaseltsi lõpetamise ja likvideerimismenetluse üldised põhimõtted	8
1.1. Likvideerimismenetluse õiguslik raamistik	8
1.2. Likvideerimisprotsess ja selle ajakava	10
1.3. Aktsiaseltsi lõpetamine, likvideerimine ja lõppemine	13
1.4. Finantsaruannete otstarbe muutus	15
1.5. Nõukogu roll likvideerimismenetluses	17
1.6. Õiguskaitsevahendid	19
2. Likvideerimise alustamisel esitatavate aruannete sõlmküsimusi	22
2.1. Likvideerimise alustamisel koostatavate ja esitatavate aruannete õiguslik raamistik ja otstarve	22
2.2. Likvideerimiseelse majandusaasta aruanne ja sellele esitatavad nõuded	27
2.2.1. Likvideerimiseelse majandusaasta aruanne	27
2.2.2. Valitud finantsaruandluse standardi mõju likvideerimiseelsele majandusaasta aruandele	28
2.2.3. Likvideerimisel rakendatavad raamatupidamise aastaaruande koostamise alusprintsüübid	30
2.2.4. Majandusaasta pikkus	37
2.3. Likvideerimise algbilanss ja sellele esitatavad nõuded	38
2.3.1. Likvideerimise algbilanss ja seda selgitav aruanne	38
2.3.2. Likvideerimise algbilansis rakendatavad arvestusprintsüübid	41
2.3.3. Likvideerimise algbilansi koostamise ja esitamise aeg	43
2.3.4. Täiendavad nõuded algbilansi koostamisel	44
2.4. Likvideerimise algaruannete kinnitamine, auditeerimise kohustus ja väljamaksete tegemine	46

3. Likvideerimise ajal ja lõppemisel esitatavate aruannete sõlmküsimumi.....	50
3.1. Likvideerimise lõpetamisel koostatavate ja esitatavate aruannete õiguslik raamistik ja otstarve.....	50
3.2. Lõpetamisjärgse majandusaasta aruanne	52
3.3. Likvideerimise lõppbilansile ja vara jaotusplaanile esitatavad nõuded	55
3.3.1. Likvideerimise lõppbilanss ja vara jaotusplaan.....	55
3.3.2. Likvideerimise lõppbilansi ja vara jaotusplaani koostamise ja esitamise aeg.....	57
3.4. Valitud finantsaruandluse standardi mõju likvideerimise lõpparuannetele	58
3.5. Likvideerimise lõpparuannete kinnitamine, auditeerimise kohustus ja väljamaksete tegemine.....	61
KOKKUVÕTE	66
RESUME	71
LISA 1. LÕPPARVE STRUKTUURI NÄIDIS.....	76
VIIDATUD ALLIKAD	77

SISSEJUHATUS

Majanduskriisid, globaalne pandeemia, tihenev konkurentsiolukord ja taustal toimuv pidev regulatsioonide karmistumine, mõjutavad tahes tahtmata äriühingute käekäiku. Kuivõrd aktsionäri peamine eesmärk on oma rikkuse maksimeerimine, siis olukorras, kus seda eesmärki ei ole enam võimalik soovitud viisil realiseerida, seisavad aktsionärid silmitsi otsustusega – kas ja millisel viisil on mõistlik äritegevusega jätkata. Erinevate stsenaariumite kaalumise tulemusena võib sündida otsus, et otstarbekas on oma olemasolev äritegevus lõpetada, viia teise riiki või näiteks müüa kolmandatele isikutele. Kõik need otsused võivad omakorda viia olukorrani, mille tagajärjeks on olemasoleva äriühingu vabatahtlik likvideerimine.

Likvideerimisemenetlus algab hetkest, mil jõustub juriidilise isiku seaduses toodud lõpetamise alus, milleks võib näiteks olla aktsiaseltside vabatahtliku likvideerimise puhul aktsionäride üldkoosoleku otsus. Likvideerimisemenetluse algatamisega muutub ka äriühingu senine põhikirjaline eesmärk, mis oli suunatud tulemuslikkuse saavutamisele, äriühingu likvideerimisele suunatud eesmärgiks. Likvideerimisemenetluse käigus on likvideerijatel kohustus korraldada äriühingu raamatupidamine ning koostada ja esitada äriseadustikust ja raamatupidamise seadusest tulenevad aruanded seadustes ettenähtud tähtaegade jooksul. Kui finantsaruannete esitamise üldine eesmärk on pakkuda kasulikku teavet praegustele ja potentsiaalsetele investoritele, võlausaldajatele ja muudele kapitaliturul osalejatele ratsionaalsete investeeringute, krediidi ja muude sarnaste ressursside jaotamise otsuste tegemisel,¹ siis likvideerimise puhul ka finantsaruandluse eesmärk mõnevõrra muutub. Võlausaldajaid huvitab eelkõige, et nende nõuded saaksid rahuldatud ning ei tekiks maksejõuetuse olukorda ning aktsionäri huvitab, milline saab olema vara realiseerimise ja nõuete rahuldamise tulem (likvideerimisjaotis).

Likvideerimise erinevates faasides tuleb koostada ja esitada tavapärasest erinevad aruandeid ning rakendada teistsuguseid arvestuspõhimõtteid. Keeruliseks teeb selle asjaolu, et äriseadustikus ja raamatupidamise seaduses kasutatakse erinevaid termineid aruannete tähistamiseks, mistõttu likvideerijatele võib jääda ebaselgeks, milliseid aruandeid kokkuvõttes esitada tuleb ja mida need

¹ FASB Accounting Standards Update No. 2013-07 April 2013, p 23

aruanded täpsemalt peavad sisaldama. Näiteks, kui äriseadustik nõuab likvideerimise lõppbilansi esitamist, kas sellisel juhul piisab ainult bilansi esitamisest või tuleb esitada n.ö täismahus aruanne koos võrdlusandmetega.

Kuigi käesoleva magistritöö kirjutamise ajal on käimas maksejõuetusõiguse revisjoni ning 2021. aasta alguses jõustus uus pankrotiseadus, siis käesolevas magistritöös käsitletakse maksejõulise aktsiaseltsi vabatahtlikku likvideerimist. Pankrotimenetlus on küll likvideerimismenetluse eriliik, millel on teatavaid sarnasusi aruannete esitamise kohustuse osas vabatahtliku likvideerimismenetlusega (nt pankroti väljakuulutamisega algab uus majandusaasta ja kaasneb lõppenud majandusaasta aruande registripidajale esitamise kohustus sarnaselt äriühingu lõpetamise aluse esinemisega), siis pankrotimenetluses kohaldub pankrotiseadusest tulenev aruannete esitamise regulatsioon. Antud töös käsitletakse maksejõuliseid äriühinguid, s.o äriühinguid, mis suudavad täita vara realiseerimisega võlausaldajate nõudeid ning millele kohaldub likvideerimise üldmenetlus.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, milliseid aruandeid tuleb kehtiva õiguse kohaselt aktsiaseltside likvideerimise käigus koostada ja esitada ning millised erisused kohalduvad neile aruannetele võrreldes tavapärase aruannetega. Eesmärgi saavutamiseks liigub autor üldiselt üksikule ehk käsitleb esmalt likvideerimisega seotud üldisi erisusi ning edasi on autor jaganud likvideerimise kahte suuremasse faasi – likvideerimise alustamine ja likvideerimise lõpetamine – ja leiab mõlemas faasis vastused järgmistele uurimisküsimustele:

1. Milliseid aruandeid tuleb kehtiva õiguse alusel koostada ja esitada ning mis otstarvet need aruanded täidavad?
2. Kuidas suhestuvad omavahel raamatupidamise seaduse ja äriseadustiku vastavad nõuded? Mida on peetud silmas sellega, et likvideeritav aktsiaselts peab raamatupidamist raamatupidamise seaduses sätestatud korras, kui seadusest või likvideerimise olemusest ei tulene teisiti (ÄS § 374 lg 1)?
3. Kuidas toimub selliste aruannete kinnitamine, auditeerimine ja aktsionäridele väljamaksete tegemine?

Esimeses peatükis selgitatakse seaduste süsteemi ja kohalduvate normide omavahelisi seoseid, antakse ülevaade vabatahtlikust likvideerimismenetluse protsessist ja selle ajakavast, esitatavate finantsaruannete otstarbe muutumisest seoses likvideerimisega, likvideerimismenetluse õiguslikest tagajärgedest ning võlausaldajate ja aktsionäride õiguskaitse võimalustest. Samuti käsitletakse siin põgusalt likvideeriya õigusi ja kohustusi ning millist rolli täidab nõukogu likvideerimismenetluses. Selle peatüki eesmärk on üldise konteksti loomine likvideerimismenetlusest, mis aitab sellega kaasnevaid aruandlusega seotud detaile järgnevatel peatükkides paremini mõista. Aktsiaseltsi likvideerimise sätted on kohaldatavad ka filiaalidele, kuid käesoleva töö raames filiaalide likvideerimise käigus esitatavate aruannete otstarbekust, arvestades, et filiaalide likvideerimise puhul äriühing ise jääb alles ja õigusjärglus on tagatud, ei käsitleta.

Teises peatükis käsitletakse, milliseid aruandeid Eesti aktsiaseltsid peavad koostama ja esitama vabatahtliku likvideerimismenetluse alguses ning kuidas selliste aruannete koostamist ja esitamist mõjutab äriühingu poolt valitud finantsaruandluse raamistik – Eesti finantsaruandluse standard (EFS) või rahvusvaheline finantsaruandluse standard (IFRS). Lisaks vaadatakse juurde ka US GAAPist tulenevaid põhimõtteid, kuna seal on turupraktika ühtlustamiseks likvideerimisaruannete tarbeks loodud eraldi standard. Selles peatükis seotakse omavahel äriseadustikust tulenevad nõuded raamatupidamise seadusest tulenevate vastavate nõuetega likvideerimise algaruannete osas ja selgitatakse välja võimalikud vasturääkivused ja ebaselgused. Ühtlasi püütakse leida vastus küsimusele, et miks likvideerimise alustamisel tuleb esitada ÄS § 374 lg 3 ja 4 kohaselt nii majandusaasta aruanne kui ka likvideerimise algbilanss, kuivõrd likvideerimise algbilansis sisalduv informatsioon on juba hõlmatud majandusaasta aruandes esitatud informatsiooniga. Samuti käsitletakse selliste aruannete kinnitamist, auditeerimise kohustust ja selliste aruannete alusel aktsionäridele väljamaksete tegemise võimalusi.

Kolmandas peatükis käsitletakse samu aspekte, kuid likvideerimise lõpetamisfaasis esitatavate aruannete osas. Likvideerimise lõpetamisfaasina vaatlleb autor perioodi alates hetkest, mil likvideerijate aktiivse likvideerimise eesmärk saab täidetud, s.o perioodi pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist ja allesjäänud raha deponeerimist ning enne registrist kustutamist.

Kuivõrd Eesti kapitaliühingute likvideerimismenetlus tugineb suures osas Saksa õigusele, siis võrdleb töö autor likvideerimismenetluses koostatavate ja esitatavate aruannete regulatsiooni Saksamaa vastava regulatsiooniga samuti kahes faasis – likvideerimise alg- ja lõppfaasis.

Varasemalt on kirjutatud magistritöö võlausaldajate kaitsest kapitaliühingute vabatahtlikul likvideerimisel (2018), kuid selles töös likvideerimise käigus esitatavate aruannetega seoses esinevaid kitsaskohti ei käsitleta. Lisaks on 2019. aastal kirjutatud magistritöö ka äriühingu majandusaasta aruande ja selle vaidlustamise teemal, mis muu hulgas hõlmab aruannete esitamise eesmärgi käsitlemist. Sõltuvalt sellest, kas tegemist on jätkuvalt tegutseva äriühinguga (nagu on varasemas magistritöös käsitletud) või likvideerimisel oleva äriühinguga, võivad ka aruanded täita erinevaid eesmärgi.

Töö aktuaalsus seisneb käesolevast majandusolukorrast tulenevast sagenenud likvideerimiste arvus ning praktikas esilekerkivates küsimustes seoses aruannete koostamisega, esitamisega ja auditeerimisega. Probleem seisneb autori hinnangul eelkõige definitsioonide ebaselguses ja võimalikes vastuoludes raamatupidamise seaduse ja äriseadustiku vastavate regulatsioonide osas, mis on muu hulgas ka käesoleva magistritöö uurimisküsimuseks.

Samuti on käimasoleva ühinguõiguse revisjoni analüüs-kontseptsioonis toodud välja analüüsimist vajava probleemkohana asjaolu, et vabatahtlikule likvideerimisele (koos likvideerimismenetlusega) eelistatakse praktikas likvideerimiseta kustutamist registripidaja poolt ametiülesannete korras (ÄS § 60).² Probleemina on välja toodud, et „juriidilise isiku lõpetamise ja likvideerimise regulatsioon eelduslikult liialt keeruline (ebaselge), aeglane, mitmekesine ja terminoloogiliselt ebaühtlane. Lähteülesandes on viidatud soovile regulatsioone lihtsustada, ajakohastada, vähendada halduskoormist (soodustada e-lahenduste kasutamist), terminoloogiliselt ühtlustada ja uuendada, muuta efektiivsemaks ja kiiremaks, õigusselgemaks kahjustamata puudutatud isikute huve.“³ Käesolevas magistritöös käsitletakse spetsiifiliselt just aruandlusega seotud keerukust.

Märksõnad: likvideerimine, aktsiaseltsid, võlausaldajad, bilanss, auditeerimine

² https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uhinguoiguse_revisjoni_analuus-kontseptsioon.pdf
lk 809, (28.02.2021)

³ *Ibid*, lk 800

1. AKTSIASELTSI LÕPETAMISE JA LIKVIDEERIMISMENETLUSE ÜLDISED PÕHIMÕTTED

1.1. Likvideerimismenetluse õiguslik raamistik

Töö esimene peatükk keskendub likvideerimismenetluse üldistele aspektidele, mis võimaldavad teises ja kolmandas peatükis esitatud aruannetega seotud küsimusi paremini mõista. Siin selgitatakse seaduste süsteemi ja kohalduvate normide omavahelisi seoseid ning antakse ülevaade likvideerimismenetluse protsessist, milles aruannete koostamisel on oma roll kanda. Samuti käsitletakse siin likvideerimismenetluse õiguslikke tagajärgi ning põgusalt võlausaldajate ja aktsionäride õiguskaitse võimalusi ning millist rolli täidab nõukogu likvideerimismenetluses.

Aktsiaseltsi lõpetamise regulatsioon Eestis tugineb nii seaduse süstemaatika kui ka paljude sisuliste lahenduste osas Saksa õigusele. Eestis paikneb aktsiaseltsi likvideerimismenetluse regulatsioon äriseadustikus (ÄS), eelkõige §-des 364–383 ning kohaldub vabatahtliku likvideerimismenetluse puhul üldnormina ka tsiviilseadustiku üldosa (TsÜS), täpsemalt §-d 39–46.⁴ Saksa õiguse kohaselt tuleneb aktsiaseltsi likvideerimise regulatsioon eelkõige AktG-st, täpsemalt §-des 262–274. Nagu Eesti õiguses tuleneb ka Saksa õiguses osa vabatahtlikku likvideerimismenetlust puudutavast regulatsiooni üldseadustest, näiteks tsiviilseadustikust (BGB), täpsemalt §-dest 41 jj ja 705 jj, ning kaubandusseadustikust (HGB), täpsemalt §-dest 131 jj. Aruannete koostamisele esitatavaid nõudeid reguleerib Eestis raamatupidamise seadus, auditeerimise nõudeid äriseadustik ja audiitortegevuse seadus (AudS). Saksa õiguses on reguleeritud aruannete koostamist puudutavad nõuded HGB-s. Täpsemaid nõudeid likvideerimise alg- ja lõpparuannetele käsitletakse vastavalt käesoleva töö teises ja kolmandas peatükis. EL regulatsioonid (EL Direktiiv 2017/1132) katavad äriühingu asutamise, toimimise, jagunemise ja ühinemisega seonduvat, kuid otseselt mitte (vabatahtliku) likvideerimisega seonduvat. EL tasemel on eraldiseisvalt reguleeritud vaid krediitiasutuste saneerimine ja likvideerimine (EL Direktiiv 2001/24/EÜ). Krediitiasutused on kogu majanduse vereringe ja omavad olulist tähtsust majanduskasvu tagamisel ning nad võivad omada filiaale teistes liikmesriikides, mistõttu on seda valdkonda ka eraldi reguleeritud.

Selleks, et saaks üldse rääkida likvideerimismenetlusest, peab esinema õiguslik alus aktsiaseltsi lõpetamiseks, mis omakorda käivitab likvideerimismenetluse. Lõpetamise aluse jõustumisele ei järgne likvideerimist üksnes erandjuhtudel, milleks on näiteks aktsionäride otsus tegevuse jätkamisel, ühinemisel ja jagunemisel ning ka kompromissi korral pankrotimenetluses.⁵ Juriidilise isiku likvideerimisele asumise juures on oluline, et see ei mõjuta juriidilise isiku õigus- ega teovõimet.⁶ Juriidilise isiku õigusvõime lõpeb alles äriregistrist kustutamisega.⁷ “Juriidiline isik jääb õigussubjektina eksisteerivaks kogu likvideerimismenetluse aja ja tema täielik lõppemine saab järgneda üksnes likvideerimise lõppemisele. Juriidilise isiku likvideerimise ajal tuleb juriidilise isiku nimele lisada märkus "likvideerimisel" (TsÜS § 41 lg 8). “⁸

Juriidilise isiku üldmenetluse korras likvideerimise peamiseks eesmärgiks on võlausaldajate huvide kaitse, mistõttu ei saa juriidilist isikut lõpetamise aluse jõustamise järgselt ära kustutada, ilma et juriidilise isiku kõik võlad oleksid tasutud.⁹ Tulenevalt juriidilise isiku lõpetamise põhjustanud asjaoludest võib eristada: (1) juriidilise isiku vabatahtlikku lõpetamist, (2) juriidilise isiku sundlõpetamist seaduse või kohtumääruse alusel ja (3) juriidilise isiku registrist kustutamist registripidaja poolt likvideerimiseta. Viimase kahe osas on Riigikohus asunud seisukohale, et ÄS § 60 lg-d 1–3 nende koostoimes näevad ette, et kui äriühing ei esita registripidajale kinnitatud majandusaasta aruannet seaduses sätestatud tähtaja jooksul ega ka talle registripidaja poolt antud täiendava tähtaja jooksul, siis võib vastavalt sellele, kas ühingu on võlausaldajaid või mitte, ühingu kas sundlõpetada või registrist kustutada.¹⁰ Sundlõpetamise korral rakenduvad sisuliselt kõik samad aruannete koostamise ja esitamise põhimõtted ja kohustused, mis vabatahtliku likvideerimise korral. Registrist kustutamise korral likvideerimismenetlust ei toimu, seega ei kaasne ka aruannete koostamise kohustust, mis on autori hinnangul igati mõistlik, kuivõrd likvideerimismenetluse esmaseks eesmärgiks on võlausaldajate nõuete kaitse ning sellises olukorras aktsiaseltsil võlausaldajaid pole.

⁵ Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K., Tsiviilõiguse üldosa. Õigusteaduse õpik. Juura 2012, lk 297

⁶ *Ibid.*

⁷ ÄS § 2 lg 3

⁸ Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K., Tsiviilõiguse üldosa. Õigusteaduse õpik. Juura 2012, lk 297

⁹ *Ibid.*

¹⁰ RKTko 2-17-9986, p 16

Eristada tuleb juriidilise isiku likvideerimist üldmenetluses ning likvideerimist erimenetluses, milleks on pankrotimenetlus.¹¹ Pankrotimenetluses on eelduseks see, et võlausaldajate nõudeid ei saa täies ulatuses rahuldatud või jäävad täiesti rahuldamata ning pankrotimenetluse puhul seisneb likvideerimismenetlus eelkõige pankrotihalduri poolt pankrotimenetluse lõpule viimises, mille käigus müüakse pankrotivara ning sellest saadud rahalised vahendid jaotatakse võlausaldajate vahel ning korraldatakse juriidilise isiku registrist kustutamine.¹² Käesoleva magistritöö raames käsitletakse aktsiaseltsi likvideerimist üldmenetluses, mille üheks eelduseks on, et aktsiaseltsi varast jätkub kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamiseks. Sellise likvideerimise esmaseks eesmärgiks on tagada, et juriidilise isiku kõigi võlausaldajate nõuded saaksid rahuldatud. Kui varast kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamiseks ei jätku, tuleb likvideerijal esitada juriidilise isiku pankrotiavaldus.¹³

1.2. Likvideerimisprotsess ja selle ajakava

Likvideerimine hõlmab juriidilise isiku tegevuse lõpetamiseks vajalike toimingute tegemist, milleks on eelkõige võlausaldajatele suunatud informatiivsete toimingute tegemist (nt likvideerimisteate koostamine ja avaldamine), juriidilise isikliku vara müüki, võlausaldajate nõuete rahuldamist ja tagamist, järelejääva vara jaotamist õigustatud isikute vahel ning juriidilise isiku kustutamist äriregistrist koos dokumentide hoiustamisega (TsÜS §-d 41-43; 45-46).¹⁴ Likvideerijate ülesandeks on muu hulgas ka nt lisada kodulehel, e-maili signatuuris jms kohtades äriühingu nimele täiend „likvideerimisel“ ning lõpetada jooksvad lepingud/lepingulised suhted.¹⁵ Detailsemalt vaadates võib likvideerimisprotsessi jagada tinglikult järgmisteks etappideks: lõpetamisotsus; lõpetamisavalduse esitamine registrisse; likvideerijate määramine ja kandmine äriregistrisse; võlausaldajate teavitamine; likvideerimise algaruannete koostamine; nõuete rahuldamine, tagamine, deponeerimine; likvideerimise lõpparuannete koostamine; vara jaotamine; Maksu- ja Tolliameti teavitamine ja kirjaliku nõusoleku saamine; avalduse esitamine äriühingu kustutamiseks äriregistrist ja dokumentide säilitamine. Eriseadustest võib tuleneda likvideerijatele

¹¹ Varul, P, jt Tsiviilõiguse üldosa. Õigusteaduse õpik, Juura 2012, lk 297

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Deloitte Legal. Corporate Reorganizations. Memo on Voluntary Liquidation (Germany). October 2017

täiendavaid kohustusi. Näiteks krediidasutuste seaduse § 120 kohaselt peavad likvideerijad muu hulgas teostama krediidasutuse kõigi varade täieliku inventuuri lõpetamisotsuse jõustumise päeva seisuga, nõudma teadaolevatelt võlausaldajatelt rahaliste nõuete osas saldokinnitusi ja esitama Finantsinspeksioonile tegevusaruanded ja lõppbilansi, mille osas valdkonna eest vastutav minister võib määrusega kehtestada tegevusaruannete ja lõppbilansi koostamisele esitatavad nõuded (14.03.2021 seisuga sellist määrust kehtestatud pole). Kui likvideerimine venib pikemaks kui 12 kuud (nt võib see juhtuda olukorras, kus äriühing on pooleks kohtuvaidluses), siis lisandub ka vahearuanne esitamise kohustus. Käesoleva magistritöö raames vaatame lähemalt likvideerijate kohustust koostada likvideerimise alg- ja lõpparuanded, mida reguleerivad vastavalt ÄS ja RPS. Alltoodud Tabelis 1 on toodud ülevaade, milliseid aruandeid tuleb likvideerimise käigus esitada vastavalt ÄS-ile ja RPS-ile ning kuivõrd ÄS-i sätted on üle võetud Saksa õigusest, siis on esitatud ka vastavad aruanded tuginedes AktG ja HGB sätetele.

Tabel 1: Aktsiaseltsi likvideerimisel koostatavad ja esitatavad aruanded vastavalt Eesti ja Saksa õiguse kohaselt

Likvideerimise faas	RPS (taksonoomia)	Äriseadustik	Saksa AktG / HGB
Likvideerimise alustamisel	Likvideerimisaruanne (sisaldab algbilanssi) (RPS § 14 ¹ lg 3)	(1) Likvideerimise algbilanss ja seda selgitav aruanne (2) Lõpetamise ajaks lõppeva majandusaasta aruanne (ÄS § 374 lg 2, 3)	(1) Bilanss (algbilanss) ja aruanne, milles selgitatakse algbilanssi (HGB § 154) (2) Raamatupidamise aastaaruanne ja tegevusaruanne iga aasta lõpu kohta (HGB § 242) (AktG § 270 lg 1)
Likvideerimise vahepeal	Likvideerimise vahearuanne (RPS § 14 ¹ lg 3)	Iga lõpetamisjärgse majandusaasta lõpu seisuga majandusaasta aruanne (ÄS § 374 lg 3)	Raamatupidamise aastaaruanne ja tegevusaruanne iga aasta lõpu kohta (AktG § 270 lg 1; HGB § 242)
Pärast kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamist ja raha deponeerimist	Lõpparuanne (sisaldab lõppbilanssi) ja vara jaotusplaan (RPS § 14 ¹ lg 3 koosmõjus RPS § 26 lg 3 - lõppbilanss)	Lõppbilanss ja vara jaotusplaan (ÄS § 378 lg 1)	Raamatupidamise aastaaruanne ja tegevusaruanne iga aasta lõpu kohta (n-ö likvideerimise lõppbilanss / Schlussbilanz) (AktG § 270 lg 1; HGB § 154 lõppbilanss)
Likvideerimise lõpetamisel	Puudub	Puudub	Lõpparve (Schlussrechnung) (AktG § 273 lg 1)

Allikas: Akkermann, M., Kapitaliühingu likvideerimine – Raamatupidamisuudised RUP, 2021, Nr 1 (täiendatud)

Ajaliselt on võimalik aktsiaseltsi likvideerimismenetlus viia läbi minimaalselt kuue kuuga ja see tuleneb ÄS § 381 lg-st 1, mille kohaselt võivad likvideerijad esitada avalduse aktsiaseltsi kustutamiseks äriregistrist pärast likvideerimise lõpetamist, kuid mitte varem kui kuue kuu möödumisel aktsiaseltsi lõpetamise äriregistrisse kandmisest ja likvideerimisteate avaldamisest ning kolme kuu möödumisel lõppbilansi ja vara jaotusplaani aktsionäridele tutvumiseks esitamisest aktsionäridele teatamisest. Kuue kuuga on võimalik viia likvideerimismenetlus läbi, kui teha teatud protsesse paralleelselt, samuti ei pea likvideerimise algaruannete esitamisega ootama kolme kuud, vaid võib seda teha ka varem ning võlausaldajate nõuded tuleb sel juhul rahuldada ja raha deponeerida hiljemalt kolme kuu jooksul alates likvideerimismenetluse võlausaldajatele teadaandmisest, millega paralleelselt valmistatakse ette juba lõppbilansi ja vara jaotuskava ning täidetakse nende auditeerimiskohustust.¹⁶ Auditeerimiskohustust ette ära täita ei saa, küll aga saab suure osa auditi protseduuridest ära teha, kuna auditeerimise objektiks on lõppbilanss (kell 23:59 seisuga) ja vandeaudiitori aruanne selle kohta peab olema pärast seda kuupäeva. Praktikas võib osutuda protsesside paralleelne täitmine keeruliseks, kuivõrd tuleb lõpetada kõik kehtivad lepingud ning mõnel juhul on mõistlik oodata lepingust tuleneva etteteatamistähtaja saabumist, et vältida ebamõistlikke kulusi ning kohaldub ka auditeerimise nõue, mis võtab omakorda aega. Vanarahva tarkus „tark ei torma“ võib ka siin olla asjakohane, kuna protsesse paralleelselt tehes võib jääda risk, et kõik võlausaldajad pole oma nõudeid lõppbilansi ja vara jaotusplaani aktsionäridele esitamise ajaks veel esitanud (neil on selleks aega neli kuud), ning likvideerijad pole neist nõuetest teadlikud olnud, mistõttu neid ka pole rahuldatud ja lõpparuannetes nende võimaliku mõjuga arvestatud. Optimaalne menetluse pikkus on keskmiselt 7-8 kuud, kuid kui äriühing on seotud kohtuvaidlustega, siis võib see protsess kesta aastaid.

Saksa õiguse kohaselt on võlausaldajate kaitse eesmärgil äriühingu likvideerimine pikem protsess, võrreldes Eestiga, kuna äriregistrist kustutamise n-ö keeluperiood on üks aasta pärast võlausaldajate esmakordset teavitamist¹⁷, seega ettevõtte lõpetamise ja kustutamise vahel peab

¹⁶

https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/likvideerimismenetluse_lihtsustamine_ariuhingu_va_batahtliku_lopetamise_korral_0.pdf, lk 8

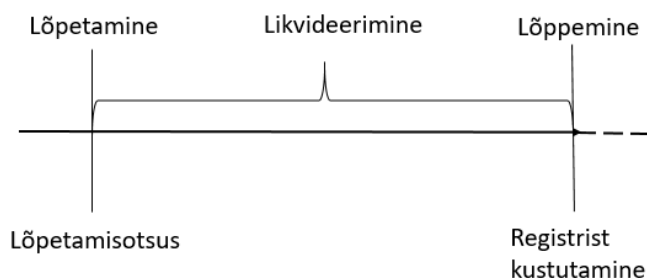
¹⁷ AktG § 272 lg 1

olema vähemalt üks aasta, mille jooksul peab ettevõtte täitma oma raamatupidamiskohustust. Ettevõtte raamatupidamiskohustus lõpeb alles siis, kui see äriregistrist kustutatakse.¹⁸

1.3. Aktsiaseltsi lõpetamine, likvideerimine ja lõppemine

Juriidilise isiku lõpetamise ja lõppemise all tähistatakse likvideerimismenetluses erinevaid faase, mistõttu on oluline neid termineid eristada. Kui lõpetamine käivitab likvideerimismenetluse, siis lõppemine lõpetab selle (vt Joonis 1). Ühinemiste puhul likvideerimismenetlust ei toimu, mistõttu kasutatakse selles kontekstis ÄS-is terminit „loetakse lõppenuks“, mis sisu poolest tähendab lõppemist ilma vahepealse likvideerimismenetluseta.

Joonis 1: lõpetamine, likvideerimine ja lõppemine

Allikas: K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, Ühinguõigus I, Juura 2015, lk 312

Juriidilise isiku lõpetamine TsÜS § 39 tähenduses tähendab juriidilise isiku lõpetamise vähemalt ühe aluse jõustumist, mis aktsiaseltside puhul on reguleeritud ÄS §-is 364. Antud töös käsitletakse eelkõige aktsionäride üldkoosoleku otsusega vabatahtlikku lõpetamist, milleks on vajalik saavutada kvalifitseeritud häälteenamus – selle poolt peab olema antud vähemalt 2/3 üldkoosolekul esindatud häälest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet. Kui aktsiaseltsi lõpetamise otsustab erakorraline üldkoosolek, esitab juhatus üldkoosolekule üldkoosolekul

¹⁸

https://www.reguvis.de/xaver/bilanzplus/start.xav?start=%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bilanzplus_15882978443%27%5D#__bilanzplus__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bilanzplus_15882978443%27%5D__1602968411064 Rn 38 (07.03.2021)

kinnitatud eelmise majandusaasta aruande ja ülevaate aktsiaseltsi käesoleva aasta majandustegevusest. Majandustegevuse ülevaates peab näitama, millise tähtaja jooksul saab aktsiaselts rahuldada võlausaldajate nõuded.¹⁹ Sellise ülevaate esitamine on majanduslikus mõttes likvideerimise lähtepunktiks.²⁰

Lõpetamine laiemas tähenduses hõlmab materiaalõiguslikke küsimusi, mis seonduvad juriidilise isiku eesmärgi muutumisega senistelt põhikirjalistelt eesmärkidelt juriidilise isiku kui õigussubjekti likvideerimisele suunatud eesmärgiks. Likvideerimine on seevastu menetlus, mis reguleerib juriidilise isiku tegevuse lõpetamiseks vajalike toimingute tegemist, milleks on eelkõige – vara müük, võlausaldajate nõuete rahuldamine, järelejääva vara jaotamine ning juriidilise isiku kustutamine äriregistrist. Aktsiaselts säilitab pärast lõpetamise aluse jõustumist nii õigus- kui ka teovõime ning aktsiaselts kui õigussubjekt lakkab olemast äriregistrist kustutamisega, kuid säilitab oma õigusvõime vaidlustada enda kustutamine registrist.²¹ Vabatahtliku lõpetamise korral peab juriidilise isiku esindamiseks õigustatud organ esitama avalduse lõpetamise kandmiseks äriregistrisse, kus juriidiline isik on registreeritud.²² Juriidilise isiku vabatahtliku lõpetamise kohta registrisse tehtav kanne on kõigi eraõiguslike juriidiliste isikute liikide osas õigustloova ehk konstitutiivse tähendusega. Nii loetakse eraõiguslikud juriidilised isikud lõpetatuks arvates lõpetamise kande tegemisest vastavasse registrisse (ÄS § 367 lg 3).²³ Sama põhimõte kehtib ka Saksa õiguses.²⁴ Aktsiaseltsi lõppemine eeldab üldjuhul kõigi likvideerimistoimingute nõuetekohast läbiviimist, tagamaks selle kaudu aktsiaseltsi võlausaldajate ja ka likvideerimishüvitise saamiseks õigustatud isikute maksimaalse kaitse.²⁵

¹⁹ ÄS § 365 lg-d 1-3

²⁰ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, Ühinguõigus I, Juura 2015, lk 320

²¹ Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Juura 2010, lk 160

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*

²⁴ Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021, Rn 285

²⁵ Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Juura 2010, lk 182-183

1.4. Finantsaruannete otstarbe muutus

Finantsaruandluse üldine eesmärk on pakkuda kasulikku teavet praegustele ja potentsiaalsetele investoritele, võlausaldajatele ja muudele kapitaliturul osalejatele ratsionaalsete investeeringute, krediidi ja muude sarnaste ressursside jaotamise otsuste tegemisel. Seejuures on oluline, et sel eesmärgil teabe andmise eelised peaksid siiski olema põhjendatud sellega seotud kulutuste tegemiseks.²⁶ EL direktiivi kohaselt on aktsionäride, osanike ja kolmandate isikute kaitseks eriti oluline selliste siseriiklike õigusnormide kooskõlastamine, mis käsitlevad aruandeaasta finantsaruannete ja tegevusaruannete esitusviisi ja sisu, nendes kasutatavaid mõõtmisaluseid ja nende avaldamist. Samaaegne kooskõlastamine on vajalik sellepärast, et ühest küljest tegutsevad mõned ettevõtjad mitmes liikmesriigis ja teisest küljest ei paku need ettevõtjad kolmandatele isikutele kaitset ulatuses, mis on suurem kui nende netovara.

Aruandeaasta finantsaruannetel on mitmed eesmärgid, mis ei piirdu ainult teabe andmisega kapitaliturgudel tegutsevatele investoritele, vaid annavad ka ülevaate varasematest tehingutest ning edendavad äriühingu üldjuhtimist. EL raamatupidamisalastes õigusaktides tuleb saavutada asjakohane tasakaal finantsaruannete adressaatide huvide ning aruandlusnõuetega ülekoormatust vältida soovivate ettevõtjate huvide vahel.²⁷ Seejuures on oluline silmas pidada, et raamatupidamise direktiiv reguleerib aruandeaasta raamatupidamise aastaaruandeid, kuid ei reguleeri üksikute finantsaruannete elementide esitamist, nagu seda on näiteks lõppbilanss eraldiseisva aruandena esitatuna. Samuti lähtub direktiiv äriühingu jätkuvuse printsiibist, mis likvideerimisel ei ole asjakohane, mistõttu vastav spetsiifiline regulatsioon EL tasemel puudub ja on liikmesriigi enda otsustada.

Riigikohus on leidnud, et äriseadustiku sätted, mis kohustavad juhatust korraldama äriühingu raamatupidamist, on iseenesest võlausaldajate kaitseks kehtestatud seaduse sätted ja et ka raamatupidamise aastaaruande koostamist reguleerivad sätted, sh RPS § 21 lg 1 p 4, on muu hulgas võlausaldajate kaitseks kehtestatud normid.²⁸ Tegevusaruanne seevastu informeerib aktsionäre, kuidas juhatas nende investeeringuid juhib ja toob välja asjaolud, mis võivad aktsiaseltsi

²⁶ FASB Accounting Standards Update No. 2013-07 April 2013, p 23

²⁷ EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV 2013/34/EL, 26. juuni 2013, Preambula lg 3 ja 4

²⁸ RKTKo 3-2-1-69-15 p 19

majandustulemusi oluliselt mõjutada. Seega on tegevusaruande koostamist reguleerivad normid kehtestatud eeskätt aktsiaseltsi aktsionäride huvide kaitseks.²⁹ Küsimused, mis puudutavad aktsiaseltsi majandusaasta aruannet, on eelduslikult aktsionäri huvisfääris ja neile tuleb juhatusel vastata. Seejuures tuleb teavet edastada vähemalt selles ulatuses, mille avalikustamise näeb seadus ette majandusaasta aruande kaudu või muul viisil.³⁰ Aktsionäril peab tulenevalt aktsiaseltsi algse kapitaliseerija ja investori positsioonist olema võimalus saada ülevaade sellest, milline on tema investeeringu haldamise ja juhtimise kulu, millised on juhatuse liikmetega sõlmitud lepingu tingimused ja kes on lepingu aktsiaseltsi nimel sõlminud.³¹

Likvideerimise olukorras äriühingu senine põhikirjaline eesmärk muutub äriühingu likvideerimisele suunatud eesmärgiks, mistõttu teave mineviku kohta ei oma nii suurt väärtust äriühingu tulevikuväljavaadete hindamisel ning sellest tulenevalt peaks ka informatsiooni raskuskese nihkuma tulemuslikkusele äriühingu ressursside ja kohustuste likvideerimisele. Finantsaruandluse eesmärgid ei pruugi tingimata muutuda, kui äriühing läheb põhikirjaliselt tegevuselt üle likvideerimisele, kuid nende eesmärkide seisukohast oluline teave, sealhulgas finantsaruannete elementide väärtuse mõõtmine, võib muutuda.³² Likvideerimisel on võlausaldajate huvi eelkõige suunatud sellele, et nad saaksid oma nõuded rahuldatud, nii need, mis on juba sissenõutavaks muutunud kui ka need, mis alles muutuvad sissenõutavaks. Seevastu aktsionäride huvi on suunatud eelkõige allesjäänud varale, s.o et deebitoride nõuded saaksid täidetud ja vara saaks võimalikult kõrgeima hinnaga realiseeritud, mis avaldab positiivset mõju allesjäänud vara suurusele. Negatiivselt võib mõjutada jaotatava vara suurust kaasnev tulumaksukohustus. Juhul, kui äriühingul pole piisavalt vahendeid, et võlausaldajate huve rahuldada, siis tuleb esitada pankrotiavaldus. Sellise olukorra vältimiseks on võlausaldajate huvi suunatud sellele, et likvideerimismenetluses saaksid deebitoride nõuded täidetud ja vara võimalikult kõrge hinnaga müüdnud. Kuivõrd käesolevas magistritöös äriühingu maksejõuetuse olukorda ei käsitleta, siis lõppbilansi koostamise hetkeks on võlausaldajate nõuded rahuldatud või deponeeritud, mistõttu lõppbilanss ja vara jaotusplaan on suunatud eelkõige aktsionäridele ning need tuleb esitada aktsionäridele tutvumiseks.

²⁹ Keiman, M, Äriühingu majandusaasta aruanne ja selle, Magistritöö, Tartu 2019

³⁰ RKTko 3-2-1-86-13 p 20

³¹ RKTko 3-2-1-86-13 p 13

³² Levy, H. B., The CPA Journal, July 2019 <https://www.cpajournal.com/2019/07/23/liquidation-basis-accounting-and-reporting/> (06.03.2021)

1.5. Nõukogu roll likvideerimismenetluses

Eesti õiguskirjanduses on seatud küsimärgi alla, kas likvideerijatel on nõukogu olemasolul ka nõukogu liikmete õigused ja kohustused,³³ kuid käesoleva magistritöö autori arvates see nii ei ole. Kui varasema ÄS-i redaktsiooni kohaselt oli likvideerijatel seaduses sätestatult kõik juhatuse ja nõukogu seadusest tulenevad õigused ja kohustused, mis ei ole vastuolus likvideerimise eesmärgiga (ÄS § 372 lg 1), siis alates 18.11.2005 kehtivas redaktsioonis on vastavat sätet muudetud ning selle kohaselt on likvideerijatel ainult juhatuse õigused ja kohustused, mis ei ole vastuolus likvideerimise olemusega. Likvideerimine ei mõjuta aktsionäride omavahelisi õigussuhteid ja aktsionäride suhteid aktsiaseltsiga ega nõukogu õigusi, kui seadusest ja likvideerimise olemusest ei tulene teisiti.

ÄS § 317 lg 1 kohaselt on nõukogu nõusolek vajalik aktsiaseltsi nimel tehingute tegemiseks, mis väljuvad igapäevase majandustegevuse raamest, muu hulgas on üheks selliseks tehingu liigiks kinnisasjade ja registrisse kantud vallasasjade võõrandamine. ÄS § 371 lg 1 nimetatud loetelu igapäevase majandustegevuse raamest väljuvate tehingute tegemisel on näitlik ning teatud tehingu lugemine või mittelugemine igapäevase majandustegevuse raamest väljuvaks tehinguks sõltub konkreetse aktsiaseltsist, eelkõige tema majanduslikust seisundist, valitud tegevusaladest ja kinnitatud aastaeelarvest.³⁴ Kuivõrd aktsiaseltsi lõpetamisega muutub äriühingu eesmärk – igapäevasest majandustegevusest saab likvideerimisele suunatud tegevus, mille üheks eesmärgiks on kogu vara (s.h kinnisvara) realiseerimine ulatuses, mis ei kahjustaks võlausaldajate ega ka oluliselt aktsionäride huve, siis võib sellest järeldada, et likvideerimisel vara realiseerimine ei ole igapäevasest majandustegevusest väljuv tehing, mistõttu ei ole likvideerimismenetluses vajalik likvideerijatel saada nõukogu nõusolek kinnisasja võõrandamiseks. Samas aga nt ettevõtte omandamist (ÄS § 317 lg 1 p 2) võiks lugeda igapäevasest majandustegevusest väljuvaks tehinguks, mis eeldab likvideerijalt nõukogu nõusoleku saamist. Kui aga selline tehing on suunatud aktsiaseltsi tegevuse jätkamisele võib tekkida küsimus hoopis üldkoosoleku otsuse vajaduses ÄS § 380 lg 1 kohaselt.

³³ Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Juura 2010, lk 173

³⁴ Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M., Ühinguõigus I, Juura 2015, lk 373

Teisest küljest ei saa välistada olukorda, kus kinnisvara väärtus ajutisest turusituatsioonist tulenevalt on madal, kuid selle kohesest realiseerimisest saadaolev tasu on piisav, et ei tekiks maksejõuetuse olukorda ning on võimalik äriühingu likvideerimismenetlus lõpetada. Sellises ebasoodas olukorras vara realiseerimise tagajärjeks võib olla saamata jäänud tulu aktsionäridele. Kuivõrd likvideerija eesmärgiks ei ole aktsionäridele jääva likvideerimisjaotise maksimeerimine ning likvideerimisjaotist ei pea välja maksma rahas, siis on autori hinnangul põhjendatud ka selline tõlgendus, et kinnisvara võõrandamiseks võib teatud juhtudel siiski nõukogu nõusoleku saamine vajalik olla. Kuivõrd likvideerimismenetlus hõlmab nii olulist tähtsust omavate varade realiseerimist, mida eelduslikult kinnisvara enamasti on, kui ka vähemtähtsate varade realiseerimist, siis oluliste tehingute osas täiendava kinnituse saamine täidab samasugust eesmärki, kui tegutseva äriühingu puhul. Autori hinnangul saab terminit „majandustegevusest väljuvad tehingud“ tõlgendada ka laiemalt, eelkõige on sellisel juhul tegemist äriühingu finantspositsioonile ja -tulemusele potentsiaalselt olulist mõju omavate tehingutega. Kui aktsionärid ei pea vajalikuks tehingute tegemiseks nõukogu nõusoleku küsimist, siis on võimalik põhikirjaga see nõue ka välistada.³⁵

Saksa õiguse kohaselt peavad likvideerijad lõpetama aktsiaseltsi jooksva tegevuse, nõudma sisse nõuded, ülejäänud varad rahaks muutma ja võlausaldajate nõuded rahuldama ning likvideerijatel on juhatuse õigused ja kohustused ning selle üle teostab järelevalvet nõukogu. Niipalju kui likvideerimine nõuab, lubatakse neil ka uut tegevust alustada.³⁶ Vastavalt AktG § 268 lg 1 lausele 2 võivad likvideerijad sõlmida õigustoiminguid, mis on objektiivselt sobivad likvideerimise eesmärgi täitmiseks, st otseselt või kaudselt varade realiseerimiseks ja kõigi õiguslike suhete lõpetamiseks. Ettevõtte omandamise korral, millel on kõik vajalikud alused äritehingutes iseseisvaks osalemiseks, on majanduslikust vaatepunktist tegemist aktsiaseltsi tegevuse jätkuvusega. Uue ettevõtte asutamine ei pruugi olla likvideerimisele suunatud tegevustega hõlmatud, mis tähendaks likvideerijate poolt lubamatut volituste ületamist. Sellest hoolimata ei piira likvideerimise eesmärk likvideerijate esindusvõimet välissuhetes. Ettevõtte omandamine likvideerimise käigus on praktiliselt võimalik, kuigi likvideerija tegutseb siis sisemiselt kohustusi rikkudes. Kui osaluse omandamine toimub seoses aktsiaseltsi kavandatud jätkamisega või selle ettevalmistamise eesmärgil, peab likvideerija oma vastutuse vältimiseks eelnevalt hankima

³⁵ ÄS § 317 lg 2

³⁶ AktG § 268 lg 1-2

aktsionäride nõusoleku.³⁷ Kõik likvideerijate tegevused ja meetmed, mis teenivad eesmärki saavutada võimalikult suur likvideerimisjaotis, on seega hõlmatud AktG §-ga 268 lg 2. Likvideerijad peaksid mõistma likvideerimist kui ettevõtlusülesannet. Seetõttu saavad nad kohusetundliku äranägemise järgi vabalt otsustada erinevate meetmete ja nende ajastamise vahel, võttes arvesse üldkoosoleku võimalikku heakskiitmise nõuet ja likvideerimise eesmärki, milleks on võimalikult suure likvideerimisjaotise saavutamine.³⁸

Likvideerijatel on kohustus anda nõukogule aru vastavalt AktG §-le 90, st nad peavad aru andma ettevõtte varade kasutamise viisi ja edusammude kohta. Ettevõtte planeerimisest aruandmise kohustus (AktG § 90 lg 1 p 1) eksisteerib selles osas jätkuvalt, kui likvideerijad peavad aru andma tegevuse lõpetamise kavandamise kohta. Erinevalt aktsiaseltsi nõukogust ei ole lõpetatava aktsiaseltsi nõukogul enam õigust raamatupidamise aastaaruannet heaks kiita (seda teeb üldkoosolek, AktG § 270 lõige 2).³⁹

1.6. Õiguskaitsevahendid

Kui võlausaldajate või aktsionäride nõuded jäävad likvideerimismenetluses täies ulatuses või soovitud mahus rahuldamata, siis on neil võimalik kasutada meetmeid oma õiguste kaitsmiseks. ÄS § 383 alusel vastutavad likvideerijad tekitatud kahju eest nagu juhatuse liikmed. Likvideerimismenetluses on antud likvideerijatele juhatuse või seda asendava organi õigused ja kohustused, mis ei ole vastuolus likvideerimise eesmärgiga (ÄS § 371 lg 1; TsÜS § 41 lg 3). Likvideerimise eesmärk ja sellest tulenevalt ka likvideerijate peamiseks ülesandeks on lõpetada juriidilise isiku tegevus, nõuda sisse võlad, müüa vara, rahuldada võlausaldajate nõuded ja jagada allesjäänud vara selleks õigustatud isikute vahel, kusjuures likvideerijad võivad teha ainult neid toiminguid, mis on vajalikud juriidilise isiku likvideerimiseks.⁴⁰ „Nii on likvideerijad kohustatud esitama vajadusel nõude kohtule võlgnevuse sissenõudmiseks juriidilise isiku kasuks.“⁴¹ Teavet aktsiaseltsi vara, võlausaldajate nõuete ning jaotamisele kuuluva vara kohta pakuvad

³⁷ Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021, Rn 210

³⁸ Hölter, Aktiengesetz 3. Auflage 2017, Rn 1

³⁹ *Ibid.*, Rn 12

⁴⁰ TsÜS § 41 lg 4

⁴¹ Varul, P., Kull, I., Köve, V., Käerdi, M., Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Juura 2010, lk 174

likvideerimise erinevates faasides esitatavad aruanded. Aruanded ei avalikusta detailselt iga individuaalset võlausaldaja nõuet ega ka vara, kuid annavad selles osas üldistatud kujul ülevaate.

Kuigi seadusest tulenevalt võivad likvideerijad teha ainult neid toiminguid, mida on vaja juriidilise isiku likvideerimiseks (TsÜS § 41 lg 4 teine lause), on tegemist siiski üksnes juriidilise isiku sisesuhtest tuleneva piiranguga ning see ei piira likvideerijate esindusõigust kolmandate isikute suhtes, mistõttu ei sea see ka piiranguid juriidilise isiku õigus- ega teovõimele.⁴² „Kui likvideerija rikub temale seadusest tulenevat kohustust juriidilise isiku ees, on juriidilisel isikul võimalik otsustada nõude esitamine likvideerija vastu. Välistatud ei ole ka TsÜS §-st 131 tuleneva tehingu tühistamisõiguse kasutamine juriidilise isiku poolt, kui on täidetud vastava sätte järgne kogu koosseis. Likvideerija vastu nõude esitamise otsustab ja juriidilise isiku esindaja nimetatud vaidluses määrab organ, kellele kuuluvad vastavad õigused juhatuse liikme vastu, kui seadusest ei tulene teisiti. Eeltoodu tuleneb põhimõttest, mille kohaselt likvideerijad vastutavad oma kohustuste rikkumise eest nagu juhatuse liikmed (TsÜS § 41 lg 3 teine lause).“⁴³ „Likvideerimise eesmärgiga on vastuolus eelkõige juriidilise isiku põhikirjaliste eesmärkide saavutamisele suunatud tegevus, äriühingu puhul majandustegevuse jätkamine senisel viisil, sh pikemaajaliste investeeringute kavandamine ja abinõude rakendamine nende elluviimiseks. Likvideerimise eesmärgiga ei ole vastuolus uute tehingute tegemine likvideerimiseks vajalikus ulatuses, samuti lühiajaline juriidilise isiku põhitegevuse jätkamine, kui see aitab kaasa nt ettevõtte müügitingimuste parandamisele või aitab äriühingu puhul muul viisil suurendada jaotamishüvitise suurust.“⁴⁴ Seejuures on oluline silmas pidada, et likvideerijad on kohustatud müüma aktsiaseltsi vara eelkõige ulatuses, mis on vajalik aktsiaseltsi võlausaldajate nõuete rahuldamiseks ning järelejäanud vara jaotamiseks õigustatud isikute vahel. Likvideerijate esmaseks eesmärgiks ei saa olla jaotamisele kuuluva vara maksimeerimine, kuid nad peavad vara müües arvestama nii aktsiaseltsi kui ka nende isikute huve, kellel tekib õigus likvideerimishüvitisele (nt aktsionärid) ning kuivõrd vara müük võib olla seotud oluliste kuludega ning olla turuolukorrast tulenevalt ebasoodne, siis on võimalik ka olukord, kus aktsionäride huve silmas pidades on mõistlik järelejääv varajaotis asendada rahalise hüvitise asemel osaliselt ka mitterahaliselt üleantava hüvitisega. Seadus vara müügi viisi ei ole kindlaks määranud.⁴⁵

⁴² *Ibid.*, lk 173

⁴³ *Ibid.*, lk 173 - 174

⁴⁴ *Ibid.*, lk 173 - 174

⁴⁵ *Ibid.*, lk 174

Olukorras, kus likvideerimismenetlus on lõpetatud ja äriühing registrist kustutatud, kuid võlausaldajate nõue on jäänud rahuldamata või on vara jäänud realiseerimata (nt kinnisvara või äriühingu aktsiad/osad võõrandamata), pakuvad nii võlausaldajatele kui ka aktsionäridele kaitset täiendava likvideerimise sätteid. ÄS § 381 lg 2 kohaselt, kui pärast aktsiaseltsi registrist kustutamist ilmneb, et aktsiaseltsil jäi jaotamata vara ja vajalikud on täiendavad likvideerimisabinõud, võib kohus huvitatud isiku nõudel otsustada täiendava likvideerimise ja ennistada vanade likvideerijate õigused või määrata uued likvideerijad. Aktsiaseltsi võlausaldaja nõudel võib likvideerimise pärast aktsiaseltsi registrist kustutamist läbi viia üksnes juhul, kui järgmised eeldused on täidetud:

- (1) võlausaldaja esitas oma nõude likvideerijatele õigeaegselt või tal oli mõjuv põhjus nõude esitamata jätmiseks, ja
- (2) võlausaldaja põhistab, et tema nõue aktsiaseltsi vastu jäi likvideerimismenetluses rahuldamata;
- (3) võlausaldajal ei ole võimalik nõuet muul viisil rahuldada, ja
- (4) likvideerimise ennistamise korral on võimalik võlausaldaja nõue rahuldada, või
- (5) kui aktsiaseltsi ei oleks võinud vaidluse tõttu nõude üle registrist kustutada.⁴⁶

Saksa õiguses on samuti täiendava likvideerimise võimalus loodud ning lisaks pakub Eestis võlausaldajatele kaitset ka VÕS-ist tulenev ettevõtte ülemineku regulatsioon, seda näiteks olukorras, kus enne aktsiaseltsi likvideerimismenetluse lõpetamist toimub ettevõtte müük. Antud töö raames nendel pikemalt ei keskenduta, kuna töö rõhuasetus on aruannetele suunatud.

Kokkuvõtteks on oluline silmas pidada, et aktsiaseltsi lõpetamise aluse jõustumisega algab likvideerimismenetlus, mille eesmärgiks on lõpetada aktsiaseltsi tegevus, nõuda sisse võlad, müüa vara ja rahuldada võlausaldajate nõuded ning seejärel jaotada allesjäänud vara aktsionäride vahel. Seejuures on oluline tähele panna, et lõpetamise otsuse jõustumisega ei lõpe aktsiaseltsi õigus- ega ka teovõime ning samuti säilib aktsiaseltsil raamatupidamise kohustus kuni äriregistrist kustutamiseni. Kuivõrd likvideerimisega muutub aktsiaseltsi eesmärk, siis sellest tulenevalt muutub ka koostatavate ja esitatavate aruannete otstarve. Lisaks tavapärasele raamatupidamise kohustusele kaasneb likvideerimisega ka äriseadustikust tulenevalt täiendavad aruandluskohustused, mida käsitleme järgmistes peatükkides lähemalt likvideerimise kahe suurema faasi – likvideerimise alustamise ja lõpetamise – lõikes.

⁴⁶ ÄS § 381 lg 3

2. LIKVIDEERIMISE ALUSTAMISEL ESITATAVATE ARUANNETE SÕLMKÜSIMUSI

2.1. Likvideerimise alustamisel koostatavate ja esitatavate aruannete õiguslik raamistik ja otstarve

Töö teine peatükk keskendub likvideerimismenetluse alustamisel koostatavatele ja esitatavatele aruannetele. Vastuseid otsitakse küsimustele, milliseid aruandeid tuleb selles faasis esitada, mis otstarvet need aruanded täidavad ning kuidas suhestuvad omavahel raamatupidamise seaduse ja äriseadustiku vastavad nõuded. Lisaks analüüsitakse ka seda, kuidas mõjutab aruannete koostamist ja esitamist valitud finantsaruandluse standard ning kuidas toimub selliste aruannete kinnitamine, auditeerimine ja aktsionäridele väljamaksete tegemine. Ühtlasi püütakse leida vastus alamküsimusele, et miks likvideerimise alustamisel tuleb esitada likvideerimise algbilanss ja majandusaastaruanne, kuivõrd likvideerimise algbilansis sisalduv informatsioon on juba hõlmatud majandusaasta aruandes esitatud informatsiooniga.

Aktsiaseltside likvideerimise alustamisel koostatavate ja esitatavate aruannete keskne regulatsioon tuleb ÄS §-ist 374, mis omakorda viitab, et raamatupidamise korraldamisel tuleb lähtuda RPS-ist, kui seadusest või likvideerimise olemusest ei tulene teisiti. RPS iseseisvalt aruannete esitamise kohustust ei pane, kuid käsitleb seda, milliseid aruandeid ja millal on vaja koostada. Keerukus seisneb selles, et likvideerimise puhul ÄS-ist tulenevad nõuded ja RPS-ist tulenevad nõuded aruannete osas ei pruugi olla identsed ja seega ka üheselt mõistetavad. Olukorrale lisab veel keerukust asjaolu, et RPS võimaldab rakendada raamatupidamise korraldamisel ja seega ka aruannete koostamisel kahte finantsaruandluse standardit – EFS ja IFRS. Kui ÄS-i kohaselt koostavad likvideerijad lõpetamisotsuse vastuvõtmisest alates kolme kuu jooksul kaks aruannet, milleks on (1) majandusaasta aruande koosseisu kuuluva bilansi kohta sätestatud järgides likvideerimise algbilanss ja seda selgitav aruanne, mis sisaldab raamatupidamise aastaaruande lisade puhul ettenähtud andmeid ning (2) majandusaasta aruande aktsiaseltsi lõpetamise ajaks lõppeva majandusaasta lõpu seisuga,⁴⁷ siis RPS-i kohaselt seevastu tuleb koostada aktsiaseltsidel, kes lähtuvad EFS põhimõtetest, läbi taksonoomia vormide likvideerimisaruanne, mis on sisuliselt

⁴⁷ ÄS § 374 lg 2, 3

ühendanud raamatupidamise aastaaruande ja likvideerimise algbilansi. Kuivõrd ÄS näeb ette majandusaasta aruande esitamise, mille üheks kohustuslikuks osaks on tegevusaruanne, siis tuleb likvideerimisaruandega koos esitada ka tegevusaruanne. Aktsiaseltsid, kes rakendavad IFRSi põhimõtteid, saavad lähtuda otseselt ÄS-is nõutud aruannetest, s.o koostada aktsiaseltsi lõpetamise ajaks lõppeva majandusaasta lõpu seisuga majandusaasta aruande. Autori hinnangul eraldiseisvat vajadust likvideerimise algbilansi koostamiseks ei ole, kuivõrd likvideerimiseelne majandusaasta aruanne juba sisaldab ka likvideerimise algbilanssi, mille esitusviis ja rakendatavad arvestuspõhimõtted on identsed.

ÄS § 374 põhineb Saksa õigusel (AktG § 270), mille kohaselt peavad likvideerijad aktsiaseltsi likvideerimisprotsessi alustamisel koostama kaks aruannet sarnaselt Eestile: (1) bilansi (algbilanss) ja aruande, milles selgitatakse algbilanssi ning (2) iga aasta lõpu seisuga raamatupidamise aastaaruande ja tegevusaruande.⁴⁸ Saksa õiguse kohaselt need ongi kaks eraldiseisvat aruannet erinevalt Eestist, kus enamasti praktikas koostatakse ja esitatakse üks aruanne. Saksa õiguses sarnaselt Eestile kohaldatakse algbilansile ja seda selgitavale aruandele vastavalt raamatupidamise aastaaruandeid reguleerivaid õigusakte. Samas on toodud ka teatavad erisused bilansi koosseisus esitatavale põhivara esitusviisile. Nimelt, põhivara moodustavaid varaobjekte tuleb kajastada kui käibevara, kuivõrd need on likvideerimisest tulenevalt plaanitud prognoositava aja jooksul realiseerida või kuna need varad ei teeninda enam ettevõtte äritegevust. Aga üldiselt on rakendatavad samad põhimõtted, mis kehtivad ka raamatupidamise aastaaruande kohta, v.a erandlikel juhtudel lubatakse neist kõrvale kalduda.⁴⁹ Selgitav aruanne täidab sisuliselt lisade ja tegevusaruande funktsiooni. Vastavalt sellele tuleb selgitavas aruandes selgitada algses likvideerimisbilansis kasutatud arvestus- ja hindamismeetodeid. Lisaks on vaja avalikustada regulaarset teavet kajastatud ja kajastamata vara likvideerimistulude kohta.⁵⁰ Lisaks tuleb esitada tavapärane iga-aastane raamatupidamise aastaaruanne, mis koosneb bilansist ja tulude-kulude aruandest⁵¹ ja tegevusaruandest. Aktsiaseltside raamatupidamise aastaaruanne sisaldab ka lisa

⁴⁸ AktG § 270 lg 1

⁴⁹ AktG § 279 lg 1-2

⁵⁰

https://www.reguvis.de/xaver/bilanzplus/start.xav?start=%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bilanzplus_15882978443%27%5D#__bilanzplus__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bilanzplus_15882978443%27%5D__161947333721, Rn 33

⁵¹ HGB § 242

ja kapitaliturule orienteeritud aktsiaseltside korral ka rahavoogude aruannet ja omakapitali muutuste aruannet.⁵²

Saksa õiguses valitses varasemalt arusaam, et vastavalt HGB §-le 154 peavad äriühingu likvideerijad koostama likvideerimise alguses ja lõpus bilansi ning et, selle sätte puhul on tegemist eriregulatsiooni (*lex specialis*) HGB §-de 238, 242 jt suhtes, mis tähendab, et likvideerimisperioodi jooksul ei pea koostama tavapäraseid aastaaruandeid.⁵³ Uuemate tõlgenduste kohaselt eristatakse likvideeritava äriühingu tavapärast (välist ehk avalik-õiguslikku) raamatupidamisarvestust ja äriõiguslikku likvideerijate poolt koostatavat sisemist raamatupidamist aktsionäride huvides. Kontrasti ilmestamiseks kasutatakse mõisteid „väline” ja „sisemine” likvideerimisarvestus. Selle eristamise aluseks on funktsionaalne erinevus likvideeritava ettevõtte kui juriidilise isiku ja majandusüksuse ning likvideerimisprotsessi vahel. Majandusüksuse puhul tuleb järgida selle majanduslikku (*kaufmännische*) raamatupidamist, likvideerimismenetluse puhul aga selle n-ö äriõiguslikku rakendamise arvestust. Likvideerimisel oleva majandusüksuse raamatupidamine ei tulene HGB §-st 154, vaid tuleneb üldistest raamatupidamise reeglitest.⁵⁴ Välist raamatupidamist vastavalt HGB §-dele 238, 242 jj jätkatakse likvideerimise etapis kuni äriühingu lõppemiseni. Värskem vaade suudab veenvalt selgitada ka HGB §-s 154 standardiseeritud bilansside ja HGB §-de 242 jj järgi raamatupidamise aastaaruannete erinevaid eesmärgi.⁵⁵ Likvideerimismenetluses rakendatakse sisuliselt mõlemat regulatsiooni paralleelselt, kuna neil on erinevad normi adressaadid (avalikkus vs aktsionärid), kellel on omakorda erinevad eesmärgid.⁵⁶ Eestis on need kaks vaadet aruannete kontekstis ühendatud, kuivõrd meil praktikas tihtipeale ÄS-is toodud likvideerimise algbilanssi ega ka lõppbilanssi eraldiseisvate aruannetena ei esitata ning aruannete temaatika on lahendatud EFS-i kohaldava aktsiaseltsi osas taksonoomia aruande vormidega. Veelgi enam, nende aruannete puhul on sisuliselt tegemist raamatupidamise aastaaruannetega, milles tegevuse jätkuvuse põhimõtteid ei kohaldata.

Sarnaselt Eesti õigusele on Saksa õiguse kohaselt likvideerimismenetluse eesmärk lõpetada jooksvad tehingud, nõuda sisse võlad, realiseerida äriühingu vara ning rahuldada võlausaldajate

⁵² Baumbach/Hopt, *Handelsgesetzbuch* 40. Auflage 2021, Rn 10

⁵³ Hillmann, Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn, *Handelsgesetzbuch* 4. Auflage 2020, Rn 1-5

⁵⁴ Schmidt, *Münchener Kommentar zum HGB* 4. Auflage 2016, Rn 8

⁵⁵ Hillmann, Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn, *Handelsgesetzbuch* 4. Auflage 2020, Rn 1-5

⁵⁶ Hoffmann-Theinert, BeckOK HGB, Häublein/Hoffmann-Theinert 31. Edition Stand: 15.01.2021 Rn 5

nõuded.⁵⁷ Likvideerimise käigus esitatavate aruannetel keskendutakse likvideeritava ettevõtte finantsolukorra dokumenteerimisele. Selle eesmärk on muuta pettuse teel varade kõrvalekantimine ja võlgade varjamine keerulisemaks, mis teenib nii võlausaldajate kui ka aktsionäride kaitset.⁵⁸ Ühtlasi on likvideerimismenetluse alustamisel esitatava aruandluse üheks eesmärgiks aktsionäridele teabe esitamist likvideerimise tõenäolise tulemuse kohta. Muu hulgas peab see aitama hinnata ka seda, kas äriühing on maksejõuline ja suuteline täitma oma juba sissenõutavaks muutunud ja likvideerimisperioodi jooksul sissenõutavaks muutuvad kohustused, mistõttu esitatav informatsioon täidab ka võlausaldajate huve. Saksa õiguse kohaselt on aruande lisas oleva aruandluse põhirõhk suunatud bilansikirjete suhtes kohaldatavate raamatupidamis- ja hindamismeetodite tutvustamisele. Seejuures tuleb suurema põhjalikkusega käsitleda likvideerimisprotsessi poolt põhjustatud meetodi muudatusi ja näidata nende mõju vara-, finants- ja kasumipositsioonile (HGB § 284 lõige 2 nr 2).

Mis ulatuses esitatavad aruanded võimaliku likvideerimistulemuse kohta informatsiooni avaldavad, sõltub eelkõige sellest, milliseid arvestuspõhimõtteid neis aruannetes rakendatakse ja millist informatsiooni täiendavalt avalikustatakse. Osades jurisdiktsioonides (nt USA) sarnaselt Eestile on loodud eraldi standardid, mis käsitlevad likvideerimise raames koostatavate aruannete arvestuspõhimõtteid ja esitusviisi. Näiteks US GAAPi eraldiseisev regulatsioon käsitleb likvideerimisalustel koostatavaid aruandeid puudutavaid olulisi aspekte ning selle kohaselt on likvideerimisalusel koostatud finantsaruannete eesmärk eelkõige võimaldada investoritel ja võlausaldajatel hinnata, millist tulemust nad võivad aktsiaseltsi likvideerimise ajal mõistlikult oodata. Olulisemad teemad, mida sellega reguleeritakse on järgmised:

- a. Millisest hetkest alates peaks äriühing lähtuma raamatupidamises likvideerimispõhimõtetest?
- b. Kuidas mõõta varasid, kohustisi ja muid kirjeid (näiteks kaubamärke) likvideerimise raamatupidamises?
- c. Täiendav teave, mida äriühing peab avalikustama likvideerimisaruannetes.⁵⁹

⁵⁷ AktG § 268 lg 1

⁵⁸ Spindler/Stilz/Euler/Binger, 4. Aufl. 2019, AktG § 270 Rn. 1

⁵⁹ FASB, Accounting Standards Update, Presentation of Financial Statements (Topic 205), Liquidation Basis of Accounting, No. 2013-07, April 2013

USA-s likvideerimisel koostatav ja esitatavas aruandluses on kaks kohustuslikku põhiaruannet – netovara aruanne (mis sisuliselt on bilansi ekvivalent) ja netovara muutuste aruanne ning seda selgitavad lisad koos täiendava informatsiooniga likvideerimise protsessi kohta (s.h ka eeldatav likvideerimismenetluse kestus). Veelgi enam, USA regulatsiooni kohaselt sisaldab netovara aruanne juba eelduslikku likvideerimise tulemit. See on saavutatud läbi selle, et likvideerimisel lubatakse kasutada teistsuguseid arvestuspõhimõtteid ning võtta arvele tegevuse jätkuvuse printsiibi kehtivuse puhul keelatud vara, nt ise loodud kaubamärke. Lisaks lubatakse ka tulusid ja kulusid n.ö ette ära kajastada, s.t ei lähtuta tavapärasest tekkepõhisest printsiibist, mis eelduslikult likvideerimise protsessiga kaasnevad.⁶⁰ Seega saavad nii võlausaldajad kui ka aktsionärid parimail viisil informatsiooni, mille pakkumine peakski olema selliste aruannete otstarbeks.

Mõnes jurisdiktsioonis koostatakse likvideerimise finantsaruandeid „break-up“ põhimõttel, mille kohaselt muudetakse arvestuspõhimõtteid, kuna likvideerimisel finantsaruannete eesmärk muutub. Kui tegutseva ettevõtte puhul oli eesmärgiks saada ülevaade majandustulemustest, siis likvideerimise finantsaruandluse eesmärgiks on pakkuda teavet: (1) kas majandusüksuse varad on piisavad tema kohustuste täitmiseks, ja (2) võimaliku likvideerimise lõpptulemuse ehk ülejäägi kohta, mida on võimalik hiljem aktsionäridele jaotada. Selle põhimõtte kohaselt kajastatakse likvideerimise käigus tekkivaid kulusid ja kahju juba n.ö ette ära, sõltumata sellest, kas bilansipäeval on pöördumatu otsus äritegevuse lõpetamiseks tehtud. Vara kajastatakse selle eeldatavas või teadaolevas müügihinnas, isegi kui see erineb vara turuväärtusest aruandeperioodi lõpus. Tekkepõhisus printsiip lakkab kehtimast ning finantsaruannetest saab pigem tulevase realisatsiooni prognoos kui aruandeperioodil toimunud tehingute ja muude sündmuste kajastamine.⁶¹

Euroopa lähenemine (nii IFRS, Saksa kui ka Eesti) on konservatiivsem ja ei luba likvideerimisel arvele võtta vara, millest küll eeldatakse positiivset rahavoogu, kuid mille kajastamine on tegevuse jätkuvuse olukorras keelatud. Samuti ei saa arvele võtta tulevase kulutusi, nt eeldatavaid palga-, üürikulusid likvideerimisprotsessi lõpuni.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ iGAAP 2019, A guide to IFRS reporting: Volume A, Part 1, Deloitte LLP, 2019, lk 184

2.2. Likvideerimiseelse majandusaasta aruanne ja sellele esitatavad nõuded

2.2.1. Likvideerimiseelse majandusaasta aruanne

Kui tavapärane majandusaasta aruande koostamise kohustus tuleneb aktsiaseltsidel ÄS §-st 331, mille kohaselt pärast majandusaasta lõppu koostab juhatus majandusaasta aruande RPS-is sätestatud korras ning RPS § 14 omakorda paneb raamatupidamiskohustuslasele lõppenud majandusaasta kohta majandusaasta aruande koostamise kohustuse, mis koosneb raamatupidamise aastaaruandest ja tegevusaruandest, siis ÄS-is on eraldi reguleeritud, et lõpetamisotsuse vastuvõtmisega lõpeb aktsiaseltsi seni kestnud majandusaasta ning algab uus majandusaasta. Sellest tulenevalt koostavad likvideerijad majandusaasta aruande aktsiaseltsi lõpetamise ajaks lõppeva majandusaasta lõpu seisuga.⁶² Kokkuvõttes peavad äriühingud koostama ja esitama majandusaasta aruandeid sõltumata oma juriidilisest staatusest, s.o kas nad on likvideerimisel või mitte, v.a pankroti korral, mil kohaldub eriregulatsioon. Likvideerimisega seoses jäävad n.ö tavapärase majandusaasta aruande esitamise nõuded suures osas kehtima, kuid lisanduvad likvideerimise olemusest tulenevad täiendavad aruandluskohustused.

Majandusaasta aruande koosseisus oleva tegevusaruande eesmärk on anda ülevaade raamatupidamiskohustuslase tegevusest ja asjaoludest, millel on määrav tähtsus raamatupidamiskohustuslase finantsseisundi ja majandustegevuse hindamisel, olulistest sündmustest majandusaastal ning eeldatavatest arengusuundadest.⁶³ Ehk sisuliselt saab öelda, et kui raamatupidamise aastaaruanne vaatab eelkõige minevikku ja avaldab informatsiooni oluliste sündmuste kohta pärast aruandekuupäeva kuni aruande kinnitamiseni, siis tegevusaruanne annab ka informatsiooni tuleviku kohta. Eesti õiguse kohaselt likvideerimisolukord spetsiifilisi nõuded tegevusaruandes sisalduvale informatsioonile ette ei sea. Saksa õiguses samuti eraldiseisvaid nõudeid tegevusaruande sisule likvideerimisest tulenevalt ei esine. Samas kehtib üldine avalikustamise põhimõte, mille kohaselt tuleb tegevusaruandes hinnata ja selgitada eeldatavat arengut koos peamiste võimaluste ja riskidega ning tuleb esitada nende aluseks olevad eeldused.⁶⁴ Sellest tulenevalt tuleb likvideerimise alguses esitada kohane aruandlus likvideerimise eeldatava

⁶² ÄS § 211 lg 3 ja § 374 lg 3

⁶³ RPS § 24 lg 1

⁶⁴ HGB § 289 lg 1 lause 4

arengu kohta koos peamiste võimaluste ja riskidega (prognoosaruanne), mis on seotud eelkõige personali, tootmise ja müügi osas kavandatud või juba algatatud likvideerimismeetmetega. See hõlmab ka likvideerimise tõenäolise lõpu prognoosi ning selles kontekstis tuleb käsitleda ka asjaolusid, mis viivad likvideerimise võimaliku hilinemise või pikendamiseni (nt kohtuvaidlused).⁶⁵

Raamatupidamise aastaaruande koostamise ja avaldamise eesmärk on anda aruande kasutajale, kellel on aruandest arusaamiseks piisavad finantsalased teadmised, raamatupidamiskohustuslase finantsseisundi, -tulemuse ja rahavoogude kohta asjakohast ning tõepäraselt esitatud informatsiooni, mida aruande kasutaja saaks oma majandusotsuste tegemisel kasutada.⁶⁶ Raamatupidamise aastaaruanne omakorda koosneb neljast põhiaruandest – bilanss, kasumiaruanne, rahavoogude aruanne ja omakapitali muutuste aruanne ning lisadest, sealhulgas olulistest arvestuspõhimõtetest. Lõpetamisotsusega lõppenud majandusaasta ja selle kohta koostatud majandusaasta aruannet eristab tavapärasest aruandest asjaolu, et raamatupidamise aastaaruande koostamisel ei lähtuta tegevuse jätkuvuse printsiibist ning mõõdetakse varasid teiste põhimõtete järgi, samuti on erinev varade ja kohustiste esitlusviis. Sellises aruandes ei ole järjepidevuse ja võrreldavuse printsiip täidetud, s.t eelmise majandusaasta võrreldavad arvanded ei ole võrreldavad, kuna need on kajastatud tegevuse jätkuvuse põhimõtetest lähtudes. Arvestuspõhimõtte muutmise ja mõju kohta esitatakse lisades selgitusi. Samuti kaasneb likvideerimiseelse raamatupidamise aastaaruande koostamisega täiendavaid avalikustamise nõudeid, et täita aktsiaseltsi muutunud eesmärgist tulenevalt aruande lugejate infovajadust.

2.2.2. Valitud finantsaruandluse standardi mõju likvideerimiseelsele majandusaasta aruandele

Eestis on lubatud kaks finantsaruandluse standardit – Eesti finantsaruandluse standard (EFS) ja rahvusvaheline finantsaruandluse standard nagu see on vastu võetud Euroopa Liidus (IFRS). Sõltuvalt valitud finantsaruandluse standardist, võib esineda erisusi likvideerimise käigus

⁶⁵ Deubert, Förschle, Störk, Sonderbilanzen. Von der Gründungsbilanz bis zur Liquidationsbilanz. 6. Auflage 2021, Rn. 221

⁶⁶ RPS § 15 lg 1

esitatavate aruannete osas. IFRS likvideerimise olukordi otseselt ei reguleeri, kuid EFS näeb selleks tarbeks ette eraldi standardi RTJ 13 Likvideerimis- ja lõpparuanded.

RPS ja selle rakendusaktide kohaselt nimetatakse likvideerimisotsuse tegemisega lõppenud majandusaasta kohta koostatud majandusaasta aruannet likvideerimisaruandeks. Seaduses endas on aga likvideerimisaruanne defineerimata ja kui äriühing rakendab IFRSi raamistikku, siis ei ole taksonoomia aruanded kui ka RTJ 13 nõuded tema jaoks siduvad. RTJ 13 vormid tulenevad RPS § 14¹ lg 3 (mis viitab kehtetule lg 2, korrektne oleks viidata lg 1). Taksonoomia aruannete vormid aga ei ole kohustuslikud neile, kes koostavad aruandeid IFRS alusel või kelle peamine ja püsiv tegevus on krediitiasutuste seaduse tähenduses finantsteenuste osutamine või kes koostab konsolideerimisgrupi majandusaasta aruande.

Määruse kohaselt on kehtestatud eraldi taksonoomia aruande vorm „kasumit taotleva raamatupidamiskohustuslase likvideerimisaruanne“ (likvideerimisaruanne), mis on teatud EFS-i rakendavatele äriühingutele kohustuslik.⁶⁷ Seda aruannet aitab sisustada RTJ 13, mis koosmõjus määrusega on kokkuvõttes ühendanud likvideerimise algbilansi ja raamatupidamise aastaaruande „likvideerimisaruandeks“, kuna algbilanss olemuslikult sisaldub juba majandusaasta aruandes. Kuivõrd majandusaasta lõppemise korral tuleb koostada majandusaasta aruanne ja majandusaasta aruande kohustuslik komponent on tegevusaruanne, siis võib jõuda seisukohale, et likvideerimisel koostatavad ja esitatavad aruanded peavad sisaldama ka tegevusaruannet. Ühtlasi tuleb RTJ 13 kohaselt likvideerimisaruandes täiendavalt avaldada selgitus selle kohta, miks ettevõtte majandustegevus lõpetatakse ning alustatakse ettevõtte likvideerimist, samuti olulised asjaolud, mis on mõjutanud varade ja kohustiste hindamist likvideerimise algbilansis ning kasumiaruande kirje „Kasum või kahjum varade ja kohustiste ümberhindlusest likvideerimisväärtustele“ selgitus.⁶⁸

Teatud äriühingutel ei ole täna võimalust valida, millist finantsaruandluse raamistikku rakendada (nt avaliku huvi üksused, s.h krediitiasutused) likvideerimismenetluse alustamisel kui ka teatud juhtudel likvideerimismenetluse lõpetamisel, s.t nad on kohustatud kohaldama IFRSi vastavaid nõudeid ning on vabastatud taksonoomia aruannete vormide kasutamisest. Eraldi analüüsimist vajav küsimus on, kas avaliku huvi üksus, eeldusel, et ta likvideerimisotsuse tegemise hetkeks ei

⁶⁷ Määrus „Majandusaasta aruande taksonoomia ja selle alusel koostatavate raamatupidamise aastaaruande vormide kehtestamine“ § 5 lg 4

⁶⁸ RTJ 13.24

ole minetanud seda staatust, kellel on kohustus rakendada IFRSi, võib rakendada EFS põhimõtteid lähtudes ÄS § 374 lg 1 toodud erandist, mis lubab RPSist kõrvale kalduda, kui likvideerimise olemusest tuleneb teisiti. Olgugi, et IFRS tegevuse jätkuvuse mittekohalduvuse olukordi ei reguleeri, tuleb siinjuures lähtuda sellest, et IFRSi rakendamise kohustus raamatupidamise aastaruande suhtes avaliku huvi üksuste osas on tulnud EL õigusest⁶⁹, mis on seadnud sellistele äriühingutele avaliku huvi tõttu rangemad reeglid raamatupidamise aastaruannete koostamiseks ja seal informatsiooni avalikustamiseks. Kuivõrd lõpetamisotsusega muutub äriühingu põhikirjaline eesmärk tegevuse jätkuvuselt likvideerimisele suunatud eesmärgiks ning likvideerimise sätete eesmärk on võlausaldajate ja aktsionäride huvide kaitse ning IFRSi rakendamine ka seda võimaldab, siis pole autori hinnangul põhjendatud kehtiva regulatsiooni järgi IFRSi rakendamise nõudest likvideerimiseelse majandusaasta aruande osas mööda minna, sest selline võimalus ei saa tulla likvideerimise olemusest.

2.2.3. Likvideerimisel rakendatavad raamatupidamise aastaruande koostamise alusprintsüübid

Likvideeritav aktsiaselts peab raamatupidamist raamatupidamise seaduses sätestatud korras, kui seadusest või likvideerimise olemusest ei tulene teisiti (ÄS § 374 lg 1). Autori hinnangul viidatakse selle sättega esmajoonel RPSis toodud raamatupidamise aastaruande koostamise alusprintsüüpide kohaldatavusele likvideerimise kontekstis. RPSi on toodud välja kümme alusprintsüüpi (majandusüksuse, jätkuvuse, arusaadavuse, olulisuse, järjepidevuse ja võrreldavuse, tulude ja kulude vastavuse, objektiivsuse, konservatiivsuse, avalikustamise ja sisu ülimlikkuse printsüüp) ning lisaks ka tekkepõhise arvestuse põhimõte, millest likvideerimise kontekstis pole autori hinnangul rakendatavad eelkõige kaks printsüüpi – jätkuvuse ja järjepidevuse ja võrreldavuse. Nende kahe printsüübi mittekohaldumise võimalust näeb ette ka RPS ning mittekohaldumise tagajärjeks on likvideerimise käigus koostatavates aruannetes teistsuguste arvestuspõhimõtete ja esitusviisi rakendamine ning need ei ole üldjuhul võrreldavad enne likvideerimist esitatud aruannetes olevate arvnäitajatega, v.a juhul, kui juba viimane enne likvideerimist koostatud raamatupidamise aastaruanne oli koostatud lähtudes, et tegemist ei ole jätkuva ettevõttega.

⁶⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1606/2002, 19. juuli 2002, rahvusvaheliste raamatupidamisstandardite kohaldamise kohta

Saksa õiguse (HGB § 252) kohaselt on raamatupidamise aastaaruandes esitatud varade ja kohustiste hindamisel kohaldatavad kuus peamist printsiipi: bilansi identiteet (aruandeaasta algbilansi hinnangud peavad ühtima eelmise majandusaasta lõppbilansis esitatud hinnangutega), ettevõtte tegevuse jätkuvus, vara ja kohustise individuaalne hindamine, konservatiivsus (m.h realiseerimata kasumit ei tohi arvesse võtta), tekkepõhisus ja varasemate hindamismeetodite säilitamise printsiip. Nendest printsiipidest lubatakse kõrvale kalduda vaid põhjendatud erandjuhtudel ning likvideerimine võib potentsiaalselt kvalifitseeruda kui üks neist erandjuhtudest. Eraldiseisev ja vaieldav küsimus on, et kuidas neid printsiipe sisustatakse ning millistest printsiipidest ja millise koostatava aruande osas on neist võimalik kõrvale kalduda.

Järgnevalt vaatame tegevuse jätkuvuse ning järjepidevuse ja võrreldavuse printsiibi kohalduvust lähemalt ning samuti seda, mis muudatused need vara ja kohustiste kajastamise osas kaasa toovad.

a) Tegevuse jätkuvuse printsiip

Enamiku finantsaruandluse raamistiku kohaselt on tegevuse jätkuvuse põhimõtte raamatupidamise üks põhikontseptsioonidest ja see on finantsaruannete koostamise aluseks. Eestis on vastav printsiip defineeritud nii RPS-s kui ka RTJ-des 1 ja 13. RPS nimetab jätkuvuse printsiipi kui arvestuse ja aruandluse põhimõtete osaks olevat alusprintsiipi, mille kohaselt raamatupidamise aruande koostamisel lähtutakse eeldusest, et raamatupidamiskohustuslane on: (1) jätkuvalt tegutsev, (2) tal ei ole tegevuse lõpetamise kavatsust ja (3) tal ei ole tegevuse lõpetamise vajadust. Juhul kui üks neist eeldustest pole täidetud, siis ei saa ka raamatupidamise aastaaruannet koostada jätkuvuse printsiibist lähtudes ning tuleb aruandes märkida rakendatud arvestusprintsiip.⁷⁰ Sisuliselt näeb juba RPS ette, et jätkuvuse printsiip ei ole alati asjakohane ja rakendatav ning et sellises olukorras tulebki rakendada sobilikke põhimõtteid ja see avalikustada, et aruande lugeja saaks aru, mil viisil vara ja kohustiste väärtuseid on mõõdetud. RTJ 1 p 37 omakorda täpsustab, et juhtkond on kohustatud raamatupidamise aastaaruande koostamisel hindama ettevõtte jätkusuutlikust vähemalt 12 kuulises perspektiivis alates aruandekuupäevast. Juhul, kui ettevõtte tegevuse jätkuvuse suhtes eksisteerib ebakindlus (nt ettevõtte omakapital ei vasta äriseadustiku nõuetele), on juhtkond kohustatud avalikustama ebakindlust põhjustavad asjaolud raamatupidamise aastaaruande lisades. Aruanne koostatakse lähtudes RTJ 13 “Likvideerimis- ja

⁷⁰ RPS § 16 p 2; RTJ 1 p 36

lõpparuanded”, mis reguleerib likvideeritavate ettevõtete kajastamist, juhul kui on täidetud üks järgmistest alternatiivsetest eeldustest: (1) ettevõtte on alustanud tegevuse lõpetamist või (2) on tõenäoline, et ettevõtte alustab lähema 12 kuu jooksul tegevuse lõpetamist või (3) ettevõtte on sunnitud alustama lähema 12 kuu jooksul tegevuse lõpetamist.

Oluline on siinjuures veel eristada asjaolu, et raamatupidamislikult võib äriühing kasutada n.ö likvideerimise põhimõtteid juba enne aktsiaseltsi osas formaalse lõpetamise otsuse tegemist ja likvideerimismenetluse algatamist, kuna likvideerimispõhimõtete kasutamine sõltub raamatupidamislikest reeglitest ehk hinnangu andmisest ettevõtte tegevuse jätkuvuse eeldustele. Kui äriühingu osas on tehtud otsus, et tegemist ei ole jätkuvalt tegutseva majandusüksusega, siis on oluline arvestada ka majandusaasta pikkuse muutmise võimalusi. Kui näiteks plaanitakse likvideerimismenetlus algatada kuue kuu jooksul pärast senise majandusaasta lõppu, siis aktsionäridel on võimalus administratiivset koormust vähendada läbi selle, et muuta majandusaasta pikkust, kuivõrd maksimaalne majandusaasta pikkus võib olla 18 kuud ja äriühingu lõpetamine on alus majandusaasta pikkuse muutmiseks. Pikkuse muutmisega on võimalus kahe majandusaasta aruande asemel koostada üks n.ö pikema perioodi aruanne ning samuti auditeerida üks aruanne.

Juhul, kui ettevõtte ei ole raamatupidamise aastaaruande koostamise hetkeks veel alustanud likvideerimismenetlust, kuid ettevõtte majandustegevuse lõpetamine lähema 12 kuu jooksul on tõenäoline, lähtutakse varade ja kohustiste hindamisel ning aruannete esitusviisi osas samadest põhimõtetest nagu likvideerimisaruande koostamisel,⁷¹ kuid tegemist on siiski taksonoomia aruannete kontekstis tavapärase majandusaasta aruandega, mitte aga lõpparuandega. Vastasel korral võiks äriühingul tekkida kohustus koostada kaks korda likvideerimise aruannet, esimene kord siis, kui nt nõukogu otsustab ettevõtte tegevuse lõpetada (ÄS § 317 lg 1 p 2) ning teine kord siis, kui ametlik likvideerimismenetlus algatatakse ning nende kahe sündmuse vahe on pikem kui kuus kuud, mis välistab majandusaasta muutmise pikemaks.

Samuti nõuab ka IFRS, täpsemalt IAS 1 “Finantsaruannete esitamine”, muu hulgas juhtkonna hinnangut (majandus) üksuse võimele jätkata jätkuvana (IAS 1 lg 25). Selle hinnangu koostamisel peab juhtkond võtma arvesse kogu olemasolevat teavet tuleviku kohta, mis on vähemalt, kuid mitte ainult, kaksteist kuud alates finantsaruannete kuupäevast. Kui juhtkond järeldab, et on olulisi

⁷¹ RTJ 13 p 4

ebakindlusi, mis võivad märkimisväärselt seada kahtluse alla (majandus) üksuse suutlikkuse jätkata tegutsemist, peab ettevõtte need ebakindlused avalikustama.⁷² IFRS ise likvideerimisaruandeid ei reguleeri,⁷³ kuid IFRSi kohaselt ei peaks juhtkond majandusüksuse finantsaruannet koostama tegevuse jätkuvuse põhimõttel, kui ta otsustab pärast aruandeperioodi lõppu, et ta kavatseb: (1) majandusüksuse likvideerida, (2) või (müügi)tegevuse lõpetada, või (3) kui tal pole realistlikku alternatiivi, kui peaks seda tegema.

Saksa õiguse kohaselt kehtib samuti jätkuvuse printsiip varade ja kohustiste hindamisel, mille kohaselt eeldatakse ettevõtte tegevuse jätkamist, tingimusel et ei ole vastupidiseid tegelikke ega õiguslikke asjaolusid.⁷⁴ Mis tõstatab omakorda küsimuse, kuivõrd peatne lõpetamise kavatsus või lõpetamise otsus takistab ettevõtte jätkamist ja piirab seega likvideerimise hindamispõhimõtete vastuvõtmist vastavalt AktG § 270 lg 2 lausele 2.⁷⁵ Saksa õiguses on jõutud järeldusele, et ettevõtte lõpetamine kui selline ei kujuta endast õiguslikku tingimust tegevuse jätkuvuse printsiibi mittekohaldumise tähenduses (HGB § 252 lg 1 p 2), kuivõrd likvideerimine viib äritegevuse viivitamatu lõpetamiseni ainult erandjuhtudel. Lisaks ei sea ettevõtte lõpetamisega seotud muudatus ettevõtte jätkamise eesmärgi fikseeritud piiridesse, vaid peab seda põhimõtteliselt lubatavaks niivõrd, kuivõrd see täidab likvideerimise eesmärgi. Valitseva arvamuse kohaselt eeldatakse likvideerimisel ettevõtte jätkamist ning HGB § 252 lg 1 p 2 kohaldamist peetakse põhjendamatuks ainult erandjuhtudel. Põhimõtteliselt saab kõiki jätkamispõhimõttel põhinevaid raamatupidamis- ja hindamisreegleid seetõttu likvideerimise raames jätkuvalt rakendada.⁷⁶ Reeglina ei saa ettevõtte jätkamist eeldada, kui tegelikud asjaolud on tegevuse jätkuvusega vastuolus. Selles kontekstis tuleb äritegevuse lõpetamist mõista kui tegelikku fakti; kusjuures kriteeriumit "äritegevuse lõpetamine" ei konkretiseerita sisuliselt ega ajaliselt. Võimetus seda kriteeriumit objektiviseerida annab likvideerijatele märkimisväärse kaalutlusruumi, kuna tegevuse lõpetamine toimub tavaliselt sujuva üleminekuna varade realiseerimisele.⁷⁷

Kui äritegevust hoitakse prognoositava aja jooksul, kuid vähemalt ühe majandusaasta jooksul, võib järgida ka jätkamise põhimõtet. Lõppkokkuvõttes tuleb bilansipäeval hinnata igal üksikjuhtumil,

⁷² iGAAP 2019, A guide to IFRS reporting: Volume A, Part 1, Deloitte LLP, 2019, lk 180

⁷³ IAS 1.25

⁷⁴ HGB § 252 lg 1 p 2

⁷⁵ BeckOGK/Euler/Binger AktG § 270 Rn. 68

⁷⁶ BeckOGK/Euler/Binger, 1.2.2021, AktG § 270 Rn. 68-70

⁷⁷ *Ibid.*, Rn. 72

võttes arvesse, kas taotletakse kogu ettevõtte või ettevõtte osade müüki või vara üksikmüüki ja milline on ajavahemik alates likvideerimise kuupäevast. Mõne ettevõtte puhul peetakse ettevõtte jätkamist üldjuhul problemaatiliseks ning see on samal ajal ettevõtte lõpetamise otsuse ja sellele järgneva likvideerimise põhjus. Nendes ettevõtetes on äritegevuse lõpetamine algusest peale nii juhitav, et tegevuse jätkamise põhimõtet ei saa likvideerimise alguses enam rakendada.⁷⁸

USA raamatupidamise standardite on olemas eraldi juhend likvideerimisaruannete koostamiseks ning sellest lähtutakse juhul, kui äriühingu likvideerimine on vältimatu, välja arvatud juhul, kui vastav likvideerimiskava oli ette nähtud äriühingu juhtimisdokumentides äriühingu asutamisel.⁷⁹ Eestis on vastavaks standardiks RTJ 13. Vältivad sätted võiksid Eesti mõistes olla TsÜS § 39 lg 3 ja 4 olukorrad, mille alusel juriidiline isik lõpetatakse, kas eesmärgi saavutamisel või tähtajaliselt asutatud juriidilise isiku tähtaja möödumisel; aktsiaseltsil selliseid lõpetamise aluseid ÄS-is ette ei ole nähtud. Samuti ei ole Eesti otseselt sellist välistust reguleeritud.

Kokkuvõttes toob kõigi eelnimetatud finantsaruandluse raamistike korral tegevuse jätkuvuse printsiibi mittekohaldumine kaasa teistsuguste arvestusprintsiipide kasutamise (muu hulgas nt vara väärtuse mõõtmise põhimõtted) ning kirjade esitusviisi, sõltuvalt valitud finantsaruandluse raamistikust.

b) Arvestuspõhimõtted ja esitusviis

Kui tegevuse jätkuvuse eeldus ei ole enam asjakohane, siis toob see endaga kaasa arvestuspõhimõtete ja esitusviisi muudatuse, mis on reguleeritud vastavalt valitud finantsaruandluse raamistikule. Eestis ja USAs näiteks on tegevuse jätkuvuse mittekohaldumise tarbeks eraldi standardid, mida IFRSis ega ka Saksa õiguses ei ole. Lähenemisviise arvestuspõhimõtete osas on väga erinevaid, alates konservatiivsetest kuni sellisteni välja, mis kajastavad aruandes likvideerimise alustamisel juba eeldatavat likvideerimise tulemit.

Üldine loogika seisneb selles, et likvideerimisel ei rakendata varade ja kohustiste kajastamisel arvestuspõhimõtteid, mis on seotud kas nende soetusmaksumusega, periodiseerimisega või varade ümberhindamisega kapitaliosaluse meetodil. EFS on pigem konservatiivne, kuid võimaldab

⁷⁸ *Ibid.*, Rn. 73-74

⁷⁹ FASB, Accounting Standards Update, Presentation of Financial Statements (Topic 205), Liquidation Basis of Accounting, No. 2013-07, April 2013

varasid ka üles hinnata, nt kui põhivara neto realiseerimise maksumus on kõrgem kui bilansiline jääkmaksumus. IFRS on ses osas konservatiivsem, kuna sisuliselt välistab põhivara üleshindluse varasema soetusmaksumuse printsiibi kasutamisel.⁸⁰ EFSi raamistiku alusel aruandeid koostavate ettevõtete puhul on RTJ 13 rakendamine kohustuslik nii ettevõtetele, mille lõpetamise on otsustanud omanikud (ettevõtte vabatahtlik lõpetamine) kui ka ettevõtetele, mille lõpetamise näeb ette seadus (ettevõtte sundlõpetamine). Ehk siis kokkuvõttes alluvad sellised aruanded nii vabatahtliku lõpetamise kui ka pankroti korral samadele arvestuspõhimõtetele ja esitusviisile.

ÄS § 373 kohaselt, kui likvideeritava aktsiaseltsi varast ei jätku võlausaldajate kõigi nõuete rahuldamiseks, peavad likvideerijad esitama pankrotiavalduse. Eraldi tekitab küsimusi, et mida peetakse silmas antud kontekstis vara definitsiooni all. Tuleb eristada bilansis kajastatud vara, mis alluvad raamatupidamise regulatsioonidele ja on oma olemuselt konservatiivsemad, äriühingule kuuluvatest rahaliselt hinnatavate õiguste (ja kohustuste) kogumist. Lisaks sellele, et vara definitsioon ise on erinev, saab selle väärtust erinevatel alustel mõõta, mis omakorda annavad tulemuseks erinevad väärtused (seotusmaksumus, õiglane väärtus, neto realiseerimisväärtus jne).

Ideaalses maailmas võiksid likvideerimise olukorras rakendatav vara definitsioon ja selle mõõtmise alused nii PankrS-s kui ka RPS-s likvideerimismenetluses esitatavate aruannete puhul olla ühesed, kuid tänasele raamatupidamislikule konservatiivsuse printsiibile ei ole RTJ-s 13 erandit tehtud, mis lubaks arvele võtta ka sellist vara, mida tavapäraste raamatupidamisstandarditega pole lubatud (nt äriühingu enda poolt loodud kaubamärgid). Samas teisest küljest lubab RTJ 13 põhivara kajastada neto müügihinnas, mis sisuliselt võimaldab ka põhivara üleshindlust, kui selle realiseeritav väärtus on kõrgem tema bilansilisest jääkmaksumusest. Selline põhivara üleshindlus jätkuvalt tegutseva äriühingu aruannete puhul ei ole lubatud. Kui nüüd võrrelda seda USA vastava regulatsiooniga, siis likvideerimise alustel koostatud aruandes lubatakse seal arvele võtta ka selline vara, mis on tavapäraselt keelatud, juhul kui see on realiseeritav (nt kaubamärgid). Kokkuvõttes aitaks ka Eestis sellise erandi sissetoomine täita paremini nii võlausaldajate kui ka aktsionäride huve, kuna aitab täpsemini prognoosida äriühingu rahavoogu ja võimalikku likvideerimisjaotise suurust. Teisest küljest võib see muuta aga likvideerimise kulukamaks protsessiks, kuivõrd tihtipeale võib immateriaalse vara hindamine nõuda eksperdi kaasamist ning selle hilisem auditeerimine olla samuti mõnevõrra keerulisem ja

⁸⁰ IFRS 5 „Müügiks hoitavad põhivarad ja lõpetatud tegevusvaldkonnad“

kulukam protsess, kui bilansijärgselt ja enne vandeaudiitori sõltumatu aruande kuupäeva pole veel müügikokkuleppeid sõlmitud. Saksa õiguses sarnaselt Eestile kehtib omaloodud immateriaalse vara kapitaliseerimise keeld (HGB § 248 lg 2 teine lause) likvideerimise ajal piiranguteta edasi. Ise loodud kaubamärke jms ei tohi likvideerimise algbilansis arvele võtta, isegi juhul, kui on eeldada, et need omavad märkimisväärset väärtust ja likvideerimise raames võib realistliku hinnangu kohaselt eeldada selle realiseerumist.

Kohustiste kajastamisel lähtutakse EFS-i kohaselt põhimõttest, et teadaolevad kohustised kajastatakse sõlmitud lepingute või seaduste kohaselt tasumisele kuuluvates summades ning vajadusel moodustatakse täiendavad eraldised kahjulike lepingute, koondamistasude, kohtuvaidluste ja muude likvideerimisega kaasnevate kohustuste suhtes.⁸¹ Tavapärastest põhimõtetest eristuvad need eelkõige selle tõttu, et ei toimu pikaajaliste kohustiste diskonteerimist (s.t ei rakendata finantskohustiste puhul korrigeeritud soetusmaksumuse meetodit). Lisaks toob likvideerimise asjaolu kaasa ka suurema vajaduse erinevaid eraldisi moodustada, kuivõrd tekib vajadus kehtivad lepingud (ennetähtaegselt) lõpetada. Samas jääb siin kehtima tekkepõhisuse põhimõte, mis tähendab seda, et likvideerimise algbilansis ei saa kajastada kõiki eeldatavaid kohustisi, mis likvideerimise käigus tekivad, näiteks likvideerimisperioodil töötavale personalile makstavat tasu või kontoriruumi edasisel kasutamisel tasutavat üüri, mis kajastatakse kulus hetkel, kui need kulud tekivad ehk siis pärast algbilansi kuupäeva. US GAAP likvideerimisel rakendatavate põhimõtete kohaselt aga kajastatakse kõik likvideerimisega kaasnevad kulutused juba alguses ära, et võlausaldajad ja aktsionärid saaksid parema informatsiooni likvideerimise võimaliku tulemuse osas juba varakult kätte.

US GAAPi vastava regulatsiooni eesmärk on, et likvideerimisalusel koostatud finantsaruanded esitaksid asjakohase teabe äriühingu likvideerimisel olevate eeldatavate ressursside kohta, mõõtes ja esitades varasid summas, mida nendest likvideerimise tulemusena eelduslikult loodetakse saada. Äriühing võtab varana arvele kogu vara, mida varasemalt polnud kajastatud, kuna arvestuspõhimõtted seda ei lubanud, kuid mida on võimalik müüa likvideerimisel või kasutada kohustiste arveldamisel (näiteks kaubamärgid).⁸² Kohustuste kajastamisel tuleb silmas pidada, et äriühing ei tohiks eeldada, et ta vabastatakse nende kohustustest kas kohtulikult või

⁸¹ RTJ 13 p 14 d-e)

⁸² Levy, H. B., The CPA Journal, July 2019 <https://www.cpajournal.com/2019/07/23/liquidation-basis-accounting-and-reporting/> (06.03.2021)

võlausaldaja(te) poolt. Äriühing on samuti kohustatud koguma ja eraldi esitama kulud, mida ta eeldatavasti kannab, ja tulu, mida ta loodab teenida likvideerimise eeldatava kestuse jooksul, sealhulgas kõik kulud, mis on seotud nende varade ja kohustiste müügi või arveldamisega. Lisaks nõutakse muudatustes avalikustamist äriühingu likvideerimiskava, varade ja kohustiste mõõtmiseks kasutatavate meetodite ja oluliste eelduste, kogunenud kulude ja tulude liigi ja summa ning likvideerimisprotsessi eeldatava kestuse kohta.⁸³ Autori hinnangul täidab sellisel viisil koostatud aruanne paremini võlausaldajate ja aktsionäride kaitsest lähtuvalt nende infovajadust.

c) Järjepidevuse ja võrreldavuse printsiip

Lisaks tegevuse jätkuvuse põhimõttele ei kohaldu likvideerimise alustel koostatud aruannetes ka üks teine raamatupidamise alusprintsiipidest – järjepidevuse ja võrreldavuse printsiip, mille kohaselt raamatupidamise aruande koostamisel kasutatakse jätkuvalt varem kasutatud arvestuspõhimõtteid ja esitusviise. Esitusviisi ja arvestuspõhimõtteid tohib muuta, kui see võimalus tuleneb RPS-ist või kui uus arvestuspõhimõte või esitusviis suurendab finantsinformatsiooni asjakohasust ja tõepärasust esitust,⁸⁴ kuhu alla ka likvideerimine kvalifitseerub. Kui tavapäraselt rakendatakse arvestuspõhimõtete ja esitusviisi muudatust tagasiulatuvalt, s.t korrigeeritakse võrreldavaid arvandmeid⁸⁵, siis likvideerimise puhul seda teha ei tohi, mistõttu ei ole ka arvnäitajad likvideerimise algbilansis võrreldavad.

2.2.4. Majandusaasta pikkus

Majandusaasta aruande koostamisel on muu hulgas olulised majandusaasta pikkust reguleerivad sätted, kuivõrd likvideerimine on potentsiaalselt selline sündmus, mis võib muuta seni kehtinud majandusaasta pikkust. Vastavalt ÄS § 251 lg-le 7 kantakse äriregistrisse aktsiaseltsi majandusaasta algus ja lõpp, mis enamasti langeb kokku kalendriaastaga. Vastavalt RPS §-le 13 lg 1 on majandusaasta pikkuseks tavapäraselt 12 kuud, kuid teatud juhtudel võib olla majandusaasta lühem või pikem kui 12 kuud, kuid ei tohi ületada 18 kuud. Sellisteks juhtudeks raamatupidamiskohustuslase jaoks võivad olla järgmised olukorrad: (1) asutamine, (2) lõpetamine, (3) majandusaasta alguskuupäeva muutmine või (4) muul seadusega ettenähtud juhul. Aktsiaseltsi

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ RPS § 16 lg 5

⁸⁵ RTJ 1 p-d 52 ja 70

vabatahtliku lõpetamise korral on majandusaasta pikkuse muutmise aluseks aktsiaseltsi lõpetamine. Majandusaasta lõpeb lõpetamise aluse jõustumise kuupäeval (nt üldkoosoleku otsuse kuupäev), mis algatab ka likvideerimismenetluse. Likvideerimise alustamisel algab uus majandusaasta, mis lõpeb tavapäraselt 12 kuu möödudes. Eraldiseisev küsimus on, et millal lõpeb lõpetamisjärgne majandusaasta juhul, kui nt äriühing likvideeritakse lühema perioodi jooksul kui seda on 12 kuud. Siin võib tulla kõne alla kolm lähenemist likvideerimisjärgse majandusaasta lõppemise hetke tuvastamisel, milleks on: (1) likvideerimise lõppbilansi päev või (2) raamatupidamiskohustuse lõppemisel (s.o vahetult enne äriregistrist kustutamist) või (3) jääbki viimane majandusaasta formaalselt lõppemata. Majandusaasta lõpu tuvastamine on oluline eelkõige majandusaasta aruande koostamise ja esitamise kohustuse vajaduse tuvastamiseks ÄS § 374 lg 3 ja 4 kohaselt. Raamatupidamiskohustustase lõpetamisel veel ei lõpe raamatupidamiskohustus (säilib ju ka juriidilise isiku õigus- ja teovõime), vaid see lõpeb äriühingu registrist kustutamisel. Saksa õiguses on jõutud tõlgenduseni, et likvideerimise lõppbilansi päev toob endaga kaasa ka raamatupidamise aastaaruande ja tegevusaruande (mida kutsutakse koos ka kui „likvideerimise lõppbilanss“) koostamise kohustuse lühendatud majandusaasta kohta.⁸⁶ Autori hinnangul on mõistlik ka Eesti seadust sarnaselt Saksa õigusele tõlgendada, et formaalselt küll majandusaasta pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist ja vara deponeerimist ei lõpe, kuid kuivõrd selles faasis on likvideerijad suures osas oma sisulised likvideerimisele suunatud ülesanded täitnud, siis on põhjendatud selles faasis ka viimase täismahus majandusaasta aruande koostamine. Seda teemat on lähemalt käsitletud alapeatükis 3.4.

2.3. Likvideerimise algbilanss ja sellele esitatavad nõuded

2.3.1. Likvideerimise algbilanss ja seda selgitav aruanne

Finantsseisundi aruanne ehk bilanss on üks raamatupidamisaasta aruande neljast kohustuslikust põhjaruandest. Bilansi näol on tegemist raamatupidamisaruandega, mis kajastab teatud kuupäeva seisuga raamatupidamiskohustustase finantsseisundit – s.o vara, kohustisi ja omakapitali. Bilanss kõige tavapärasemas tähenduses tähistab finantsseisundit päeva lõpu seisuga. Kui näiteks rääkida 31. detsember 2020 bilansist, siis see hõlmab ka 31. detsembril 2020 päeva jooksul tehtud

⁸⁶ Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021, Rn 265

tehinguid. Kui aga rääkida näiteks 01. jaanuar 2021 algbilansist, siis see ei kajasta 1. jaanuari 2021 tehinguid, vaid on sisuliselt 31. detsembril 2020 bilansi ekvivalent, eeldusel, et vahepeal pole arvestuspõhimõtteid muudetud. Samas on oluline neid kahte eristada, kuna teatud juhtudel (nt vigade korrigeerimisel, uute arvestuspõhimõtete rakendamisel) nõuavad raamatupidamise reeglid võrreldavate arvaandmete osas just algbilansi korrigeerimist ja ka n-ö kolmanda bilansi esitamist (s.o võrdlusperioodi algbilanss).

Likvideerimise algbilansi koostamise kohustus tuleneb äriseadustikust § 374 lg 2, mille kohaselt lõpetamisotsuse vastuvõtmisest alates kolme kuu jooksul koostavad likvideerijad majandusaasta aruande koosseisu kuuluva bilansi kohta sätestatud järgides likvideerimise algbilansi ja seda selgitava aruande, mis sisaldab raamatupidamise aastaaruande lisade puhul ettenähtud andmeid ja vastav kinnitamise ja äriregistrile esitamise kohustus tuleneb lõikest 4. See säte tugineb Saksa õigusele, s.o AktG § 270 lg 1 ja 2, mille kohaselt likvideerijad peavad koostama bilansi (algbilanss) ja aruande, milles selgitatakse likvideerimise alguse algbilanssi, samuti raamatupidamise aastaaruande ja tegevusaruande iga aasta lõpu kohta. Algbilansile ja viimasele majandusaasta aruandele tuleb rakendada raamatupidamise üldpõhimõtteid, välja arvatud üks erand põhivara kajastamise osas.⁸⁷

RPS räägib algbilansi koostamisest ainult raamatupidamiskohustuslase asutamise või raamatupidamise kohustuse tekkimise kontekstis (RPS § 26 lg 1), mis likvideerimise osas pole asjakohased. Sarnaselt Saksa õigusega (HGB § 242 lg 1) oleks asjakohane lisada RPS-i ka likvideerimise algbilansi koostamise nõue. Sellest tulenevalt teeb autor ettepaneku täiendada RPS-is algbilansi definitsiooni selliselt, et see hõlmaks ka ettevõtte lõpetamisel (s.o likvideerimismenetluse alustamisel) koostatavat algbilanssi. Isegi kui praktikas ÄS-ist tulenevat likvideerimise algbilanssi eraldiseisva aruandena otseselt esitama ei pea, aitaks sellise muudatuse sisseviimine siduda omavahel ÄS-i ja RPS-i nõudeid nagu on seda tehtud nt likvideerimise lõppbilansi osas. Lisaks kaaluks autor ka selguse huvides RPS § 14¹ lg 3 loetletud aruannete täiendamist likvideerimise algbilansi lisamisega.

⁸⁷ AktG § 270 lg 2

Raamatupidamise direktiivis on öeldud, et iga aruandeaasta algbilanss vastab eelnenud aruandeaasta lõppbilansile.⁸⁸ Seda kutsutakse ka bilansi identiteedi põhimõtteks.⁸⁹ Neid kahte bilanssi eristab ajaliselt üks sekund. Sellest võib tuletada, et bilanss ja lõppbilanss on sisuliselt samad terminid ja tähistavad bilanssi päeva lõpu seisuga, seevastu algbilanss on päeva alguse seisuga. Lisaks tuleb eristada tavalist algbilanssi likvideerimise algbilansist, samamoodi nagu ka tavalist (lõpp)bilanssi likvideerimise või ühinemise lõppbilansist.

ÄS nõuab likvideerimise algbilansi ja majandusaasta aruande koostamist, RPS seevastu nõuab majandusaasta aruande ja lõppbilansi koostamisel läbi taksonoomia vormide likvideerimisaruannet (nt IFRS aruannetele see ei kohaldu). Siinjuures võib tähelepanu juhtida asjaolule, et likvideerimise algbilanss eraldiseisvana ei ole käsitletav majandusaasta aruandena ega ka lõppbilansina. RPS ei hõlma likvideerimise algbilansi koostamise aluseid, küll aga paneb läbi § 14¹ lg 3 kohustuse lähtuda taksonoomia vormidest, mis sisaldab likvideerimisaruannet, mis oma olemuselt võiks kvalifitseeruda likvideerimise algbilansi ja majandusaasta aruande kombinatsiooniks, kuivõrd likvideerimise algbilanss on sisuliselt sama, mis majandusaasta aruande koosseisus olev bilanss. Nende kahe bilansi erinevus seisneb sekundi pikkuses ajavahes.

Käesoleva magistr töö autorile jääb ebaselgeks, millist väärtust sellise algbilansi koostamine eraldi aruandena annab, kuivõrd seesama informatsioon on juba likvideerimise alustamisega lõppenud majandusaasta osas hõlmatud viimases likvideerimiseelses majandusaasta aruandes. Hõlmatud on nii algbilanss ise kui ka seda selgitavad lisad. Et sellele küsimusele vastust leida, tuleb aru saada, kas Saksa õiguse kohaselt, millest Eesti vastav regulatsioon on üle võetud, on algbilanss eraldiseisva aruandena erinev bilansist, mis kuulub raamatupidamise aastaaruande koosseisu. Erinevus saab eelkõige tekkida sellest, millised raamatupidamise üldpõhimõtted rakenduvad millistele aruannetele ja alates mis hetkest ning vastav sisuline analüüs on esitatud alapeatükis 2.3.2.

Praktikas aga Eestis tavapäraselt likvideerimise algbilanssi eraldiseisva dokumendina ei koostata ja esitata, vaid see on hõlmatud likvideerimisaruandega. Veelgi enam, RTJ 13 p 12, mis paneb paika likvideerimisaruannete reeglid, ütleb selgesõnaliselt, et likvideerimisaruanne koosneb

⁸⁸ EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV 2013/34/EL, Artikkel 6, p 1 e)

⁸⁹ BeckOGK/Euler/Binger, 1.2.2021, AktG § 270 Rn. 75

likvideerimise algbilansist, kasumiaruandest, rahavoogude aruandest, omakapitali muutuste aruandest ja lisadest. Autori meelest on siin tegemist lihtsustusega, sest tegelikkuses kajastab selline aruanne taksonoomia vormides likvideerimisele eelnenud majandusaasta lõpu seisuga ja tehniliselt ei ole seda korrektne algbilansiks nimetada, kuid tänu samade arvestuspõhimõtete kasutamisele sisu poolest neis erisusi ei ole (eristab vaid ajaliselt üks sekund). Siin ei teki ka olulist erinevust selles osas, millist Eestis aktsepteeritavat finantsaruandluse standardit kasutatakse (EFS või IFRS), kuivõrd bilanss on ühe põhiaruandena esindatud mõlema standardi järgi koostatud raamatupidamise aastaaruandes ning selle eraldiseisev koostamine ei loo iseseisvalt väärtust, kuna ka kasutatavad arvestuspõhimõtted on samad. Teoreetiliselt võiks tekkida vajadus kahe erineva aruande osas olukorras, kus likvideerimiseelne raamatupidamise aastaaruanne on koostatud IFRSi põhimõtetega, kuid likvideerimisotsuse vastuvõtmisega otsustatakse minna üle EFSi põhimõtetele (või vastupidi), millest tulenevalt ei pruugi need kaks bilanssi olla enam identsed, kuivõrd rakendatavad arvestuspõhimõtted on erinevad. Praktikas aga tehakse selline standardi vahetamise otsus sellises olukorras juba likvideerimiseelses majandusaasta aruandes tagasiulatuvalt, kui tegemist on nt olnud varasema vabatahtliku IFRSi rakendamisega. Eraldiseisev küsimus on, kas sellisele likvideerimise algbilansile, mis esitatakse eraldiseisva aruandena, tuleb esitada ka võrreldavad arv näitajad ja millist seisuga need kajastama peaksid. Autori hinnangul võrreldavate arv näitajate esitamine ei ole antud kontekstis põhjendatud, kuna võrdlusandmed oleksid teiste põhimõtete järgi (tegevuse jätkuvuse eeldusel) koostatud, mistõttu võrreldavusest rääkida ei saa. Lisaks on informatsioon varasema seisuga kohta kättesaadav varasemast majandusaasta aruandest.

2.3.2. Likvideerimise algbilansis rakendatavad arvestusprintsüübid

ÄS § 374 lg 1 kohaselt peab likvideeritav aktsiaselts raamatupidamist RPS-is sätestatud korras, kui seadusest või likvideerimise olemusest ei tulene teisiti. Likvideerimise olemusest tulenevalt saab küsimus tekkida selles, kuidas on kohaldatavad RPS §-s 16 toodud raamatupidamise aastaaruande koostamise alusprintsüübid, eelkõige jätkuvuse ning järjepidevuse ja võrreldavuse printsüüp ning lisaks asjaolu, et tegemist ei ole raamatupidamise aastaaruandega, vaid üksiku finantsaruandega (bilansiga). Selleks, et aru saada kahe aruande koostamise ja esitamise vajadusest, tuleb aru saada, kas Saksa õiguse kohaselt on need kaks bilanssi, mis on hõlmatud kahes erinevas aruandes – likvideerimiseelse majandusaasta aruanne ja likvideerimise algbilanss – samuti identsed (nagu

Eestis) või esineb neis erisusi tulenevalt rakendatavatest arvestuspõhimõtetest. Eelkõige sõltub see küsimusest, kas ja mil viisil kohaldatakse neile aruannetele raamatupidamise üldprintsiipe, muu hulgas, kas mõlemad aruanded on koostatud lähtudes ettevõtte likvideerimise põhimõttest (vrld jätkuvuse printsiip).

Saksa õiguskirjandusest saab välja lugeda, et pole välistatud olukorrad, kus likvideerimiseelse majandusaasta aruande koosseisus olev bilanss ei ole identne likvideerimise algbilansiga, kuigi neid eristab ajaliselt vaid üks sekund. Vaidlusküsimus on seotud n-ö bilansi identiteedi põhimõtte kohaldatavusega üleminekul aktsiaseltsi viimaselt lõppbilansilt likvideerimise algbilansile, kuivõrd HGB 252 lg 1 p 1 järgi peavad aruandeaasta algbilansi hinnangud ühtima eelmise majandusaasta lõppbilansis esitatud hinnangutega. Saksa kirjanduses on valitsev arvamus, et antud juhul ei saa bilansi identiteedi põhimõtet rakendada, kuna ei saa välistada olulisi erinevusi bilansside vahel. Teisalt väidetakse, et likvideerimine tavaliselt ei toimu üleöö, vaid toimub pigem pikema perioodi jooksul, mis viib bilansis juba enne likvideerimise algbilansi koostamist vastava tasakaalustamiseni ja ei õigusta seetõttu bilansi konteksti katkemist majanduslikust seisukohast tavalisel juhul, kuid üksikjuhtudel võib lõppbilansi ja likvideerimise algbilansi vahel olla kõrvalekaldeid. Selle tulemusel ei ole bilansi identiteedi põhimõtte üldine kohaldamine vastavalt HGB § 252 lg 1 p 1 aktsiaseltsi viimaselt aastaaruandelt algbilansile üle minnes võimalik. Bilansilise identiteedi põhimõtte eesmärk on vältida üksikute kulude ja tulude väljajätmist eesmärgiga takistada kasumi jaotamisega seotud manipuleerimist. See kaitsekontseptsioon ei ole likvideerimisel enam asjakohane, kuna tekib üldine kasumi jaotamise keeld vastavalt §-le 272.⁹⁰

Kuivõrd HGB § 252 lg 2 tähenduses ei ole põhjendatud erandeid, tuleb vastavalt HGB § 252 lg 1 p 6 koostoimes paragrahvi 270 lg 2 lausega 2 kohaldada seni kasutatud hindamismeetodeid likvideerimise ajal, et tagada järjestikuste bilansside võrreldavus. Kõrvalekalded hindamise järjepidevuse põhimõttest tuleb märkida seletuskirjas ja järgnevates aastaaruannetes lisades vastavalt HGB § 284 lg 2 punktile 3 koostoimes § 270 lg 2 lausega 2 seoses algbilansiga ja nende mõju finantsseisundile on samuti eraldi näidatud. Ümberhindamised vastavalt § 270 lg 2 lausele 3 või vara järelejäanud kasuliku eluea lühendamine viivad likvideerimisele omistatavate hindamise järjepidevuse eranditeni. Selle tulemusena on ühingu lõpetamine iseenesest erand vastavalt HGB

⁹⁰ BeckOGK/Euler/Binger, 1.2.2021, AktG § 270 Rn. 75

§ 252 lg 2, mis avab võimaluse kasutada algbilansis uusi hindamisvõimalusi, tingimusel et likvideerimise eesmärgil saavutatakse finantsolukorra täpne esitus.⁹¹

Tavapärane raamatupidamine on vajalik kogu likvideerimisele eelnenud majandusaasta kohta ja see kehtib ka lühendatud majandusaasta korral. Lühendatud aruande koostamise kohustusest on ka soovitud loobuda, tuues põhjuseks asjaolu, et tegevuse jätkuvuse põhimõttel kajastatud kasum, mis on bilansis omakapitali koosseisus, on likvideerimisel tühistatav (nt kui on tegemist realiseerimata kasumitega). See ei vasta aga tõele, kuna likvideeriva aktsiaseltsi algbilanss sisaldab juba neid ümberhindlusi (selle osas on erinevad seisukohad). Sõltuvalt sellest, kas eeldatakse tegevuse jätkuvust või mitte ning millal uuele põhimõttele üle minnakse, on ka mõju jaotamata kasumile erinev.⁹² Eestis ses osas küsimust ei teki, kuna meil esitatakse parktikas üks aruanne ja kui esitatakse ka kaks eraldiseisvat aruannet, siis neis rakendatakse samu arvestuspõhimõtteid, mistõttu on need sisuliselt identsed.

2.3.3. Likvideerimise algbilansi koostamise ja esitamise aeg

ÄS § 374 lg 3 lõpetamisotsuse vastuvõtmisega lõpeb aktsiaseltsi seni kestnud majandusaasta ning algab uus majandusaasta. Kuivõrd selline otsus tehakse tavapäraselt keset päeva, siis tuleb siin lähtuda TsÜS § 135 lg 1 põhimõttest, et tähtaja kulgemine algab järgmisel päeval pärast selle kalendripäeva või sündmuse saabumist, millega määrati kindlaks tähtaja algus, kui seadusest või lepingust ei tulene teisiti. Kui nt likvideerimisotsus võeti vastu 15.04.2020 kell 15:25, siis likvideerimisele eelnenud majandusaasta lõppes 15.04.2020 kell 23:59 ja likvideerimise algbilanss peegeldab seisu 16.04.2020 kell 00:00 ehk sekund hilisemat aega. Saksa õiguses seevastu on teistsugune lähenemine. Nimelt, sõltumata lõpetamise põhjusest tuleb likvideerimise algbilanss koostada alati päeva alguse seisuga (0:00 hommikul). Täpne likvideerimisotsuse vastuvõtmise kellaaeg ei oma tähtsust. Tavalisel juhul, kui likvideerimine otsustatakse üldkoosoleku otsusega, on likvideerimise algbilansi kuupäev seega otsuse vastuvõtmise päeva algus. Sama kehtib ka juhul, kui likvideerimise otsus võetakse vastu ilma täpset likvideerimisaega täpsustamata.⁹³

⁹¹ BeckOGK/Euler/Binger, 1.2.2021, AktG § 270 Rn. 77-81

⁹² Hüffer/Koch, 15. Aufl. 2021, AktG § 270 Rn. 3

⁹³ Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021 Rn 91

Põhjendatud erandjuhtudel on Saksa õiguse kohaselt võimalik nihutada praktilisuse huvides likvideerimise algbilansi päeva tegelikult likvideerimise kuupäevalt pisut varasemale või hilisemale kuupäevale (tavaliselt mitte üle 10 päeva), nt järgmise kuu või kvartali algus. Likvideerimise algbilansi kuupäeva muutmise eeltingimused on järgmised:

- juhtkonna otsust ei olnud võimalik ette näha,
- lõpetamise kuupäeval likvideerimise algbilansi ettevalmistamine tooks kaasa ebamõistlikku lisatööd või oleks seotud ebatäpsustega ja
- likvideerimiskuupäeva ja hilisema aruandekuupäeva vahelised äritehingud on finantsolukorra edastamiseks ebaolulised.⁹⁴

ÄS § 374 lg 2 kohaselt tuleb alates lõpetamisotsuse vastuvõtmisest kolme kuu jooksul koostada likvideerimise algbilanss ja seda selgitav aruanne. Kusjuures majandusaasta aruande koostamisele likvideerimise sätteid eraldi tähtaega ei anna, kuid ÄS § 374 lg 4 ütleb, et aktsionäride üldkoosolek kinnitab likvideerimise algbilansi ja majandusaasta aruande otsusega ning need esitatakse pärast kinnitamist viivitamata äriregistrile, millest võib välja lugeda, et ka majandusaasta aruandele kehtib kolmekuuline esitamise tähtaeg.

2.3.4. Täiendavad nõuded algbilansi koostamisel

Saksa õiguses kohalduvad likvideerimise algbilansile raamatupidamise üldised nõuded, muu hulgas ka nt inventuuri läbiviimine. Likvideerimise käivitamiseks tuleb koostada inventuur vastavalt AktG § 270 lg 2 teine lause koostoimes HGB § 240 lg 1. Likvideerimise algbilansi inventuur tuleb koostada tavapärase äritegevuse käigus (HGB § 240 lg 2 kolmas lause) ja seega aegsasti, et oleks võimalik järgida likvideerimise algbilansi ja sellega seotud aruande koostamise tähtaega.

Inventuur on täpne loetelu varadest ja sulgemiskuupäevaga seotud kohustustest (koos teabega tüübi, koguse ja väärtuse kohta). Lisaks on see oluline likvideerimisel arveldatavate varade ja võlgade dokumenteerimise tagamiseks. Inventuuri lähenemisviis, mis võib sisaldada ainult meeldetuletusväärtust, on samuti sõltumatu likvideerimise algbilansi lähenemisviisist, kus

⁹⁴ Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021 Rn 92

vaatamata täielikkuse nõude täitmisele (AktG § 270 lg 2 teine lause koosmõjus HGB § 246 lg 1) ei pea hõlmama kõiki aktsiaseltsile kuuluvaid varasid, nt enda loodud mittemateriaalsed vara. Likvideerimise algbilansis puuduvate dokumentide tõttu võiks need tunnustamata varad muidu aktsiaseltsist välja võtta, ilma et see kajastuks äriõiguse raamatupidamises. Inventuuri kooskõlastamine, milles varad tuleb registreerida, olenemata nende arvestamise lubatavusest või võimalusest, raamatupidamise andmetega täidab ärivara turvalisuse ja järelevalve funktsiooni (HGB § 240). See muudab vara eemaldamise sama keeruliseks kui fiktiivsete võlgade tekkimise. See on eriti oluline, arvestades likvideerimisega kavandatud aktsiaseltsi täielikku lõpetamist ja võlausaldajate kaitset. Lisaks saab aktsiaselts oma varade ja võlgade täieliku inventuuri läbi viia ainult likvideerimise alguses - kui üldse.⁹⁵

Eestis kehtib samuti inventeerimise kohustus (RPS § 15 lg 3), mille kohaselt raamatupidamise aastaaruande koostamiseks inventeeritakse raamatupidamiskohustuslase varade ja kohustiste saldod. Kuivõrd likvideerimise algbilansile kohalduvad samad nõuded (ÄS § 374 lg 1), siis kehtib autori hinnangul inventeerimise kohustus sisuliselt ka algbilansi osas. RPS aga ei täpsusta, et inventeerida on vaja ka sellist vara, mida bilansis ei kajastu, kuid mida on võimalik realiseerida. Lisaks võib eriseadustest tuleneda ka täiendavaid nõudeid, nt KAS § 120 lg 1 kohaselt on likvideerijad kohustatud teostama krediitdiasutuse kõigi varade täieliku inventuuri lõpetamisotsuse jõustumise päeva seisuga. Autori hinnangul oleks Eestis bilansis mittekajastatud varade inventeerimine põhjendatud juhul, kui seda informatsiooni ka kuidagi edasi saab kasutada. Inventeerimine kui protseduur, aitab tuvastada küll vara olemasolu, kuid selle põhjal ei ole tihtipeale võimalik hinnata selle vara väärtust. Kui nt likvideerimisaruandega kaasneks muu hulgas ka bilansis mittekajastatud varade avalikustamise kohustus, siis oleks sellise kohustuse panemine likvideerijatele põhjendatud. Kokkuvõttes sellise inventuuri läbiviimine ei ole keelatud ja äriühingul on võimalus oma raamatupidamise sise-eeskirjas reguleerida ka lisaks bilansis mittekajastava vara inventeerimise nõudeid ja sagedust.

⁹⁵ Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021 Rn 95

2.4. Likvideerimise algaruannete kinnitamine, auditeerimise kohustus ja väljamaksete tegemine

Algbilanss ja majandusaasta aruanne tuleb kinnitada üldkoosolekul ning need alluvad audiitorkontrollile. Kohus võib siiski aktsiaseltsi auditeerimiskohustusest vabastada, kui äriühingu varaline olukord on nii selge, et auditeerimine ei ole aktsionäride huvides ilmselt vajalik.⁹⁶ Üldkoosoleku pädevuses on majandusaasta aruande kinnitamine ja kasumi jaotamine. Eraldi küsimusi tekitab likvideerimiseelse viimase majandusaasta aruande kinnitamine ja kasumi jaotamise otsustamine, kuivõrd üldkoosoleku poolt lõpetamise otsuse vastuvõtmisega lõpeb seni kestnud majandusaasta ning kaasneb majandusaasta aruande koostamise kohustus.

Aktsiaseltsi üldine raamatupidamise aastaaruannete auditeerimise kohustus tuleneb ÄS § 332, mille kohaselt pärast majandusaasta aruande koostamist esitab juhatus selle viivitamata audiitorile ning juhatus esitab majandusaasta aruande, vandeaudiitori aruande ja kasumi jaotamise ettepaneku üldkoosolekule. Sellest sättest võib välja lugeda, et kõikide aktsiaseltside raamatupidamise aastaaruannete osas on audiitorkontroll kohustuslik, kuid vastavalt AudS § 91 lg 3 on raamatupidamise aastaaruande audit kohustuslik igale aktsiaseltsile, millel on enam kui kaks aktsionäri. Ühe ja kahe aktsionäriga aktsiaseltsi puhul kohalduvad üldised müügitulu, varade ja keskmise töötajate arvu piirmäärad.

ÄS § 374 lg 5 kohaselt võib kohus aktsiaseltsi vabastada likvideerimise algbilansi ja majandusaasta aruande auditeerimise kohustusest, kui aktsiaseltsi varaline olukord on nii selge, et auditeerimine ilmselt ei ole ei aktsionäride ega võlausaldajate huvides vajalik. Sarnane põhimõte on ka Saksa õiguses.⁹⁷ Eesti õiguses jääb mõnevõrra ebaselgeks, kust tuleneb aktsiaseltsi likvideerimise algbilansi auditeerimise nõue. Samas majandusaasta aruande osas on vastav nõue olemas ning olukorras, kus sisuliselt esitatakse likvideerimise ja majandusaasta aruande asemel likvideerimisaruanne, siis sellele kehtib ka tavapärane majandusaasta aruande auditeerimise nõue. Lõppbilansi ja vara jaotusplaani puhul on seevastu selgelt öeldud, et neid peab kontrollima audiitor (ÄS § 374 lg 2). ÄS-i seletuskirja kohaselt oli ÄS § 374 muutmise eesmärgiks täpsustada raamatupidamise põhimõtete kohaldamist ning likvideerijate kohustusi aktsiaseltsi likvideerimise

⁹⁶ AktG § 270 lg 3

⁹⁷ AktG § 270 lg 3

alustamisel, et tagada võimalikult selge ja objektiivse ülevaate saamine aktsiaseltsi majanduslikust olukorrast. Kui üldjuhul peavad majandusaastaaruanded ÄS § 332 kohaselt olema auditeeritud, võimaldab § 374 lg 5 kohaselt kohus aktsiaseltsi likvideerimise algbilansi ja majandusaastaaruande auditeerimise kohustusest erandina vabastada, kui aktsionäride või võlausaldajate huvid seda ei nõua.⁹⁸ Sellest saab omakorda järeldada, et likvideerimise ajal koostatavate algbilansi ja majandusaasta aruande auditeerimiskohustus ei tulene ÄS § 374 lg 5, vaid ÄS §-st 332.⁹⁹ Sellest tulenevalt võiks järeldada, et kui aktsiaseltsil on üks aktsionär ja AudS § 91 toodud piirmäärad on ületamata, siis justkui puudub sellise aktsiaseltsi likvideerimise algbilansi ja majandusaastaaruande auditeerimise kohustus ja seega ka likvideerimisaruande auditeerimise kohustus.

Saksa õiguse kohaselt lasub likvideerimise algbilansi koostamise kohustus samuti likvideerijatel. Nõukogu peab sellega tutvuma vastavalt AktG § 270 lõike 2 lausele 2 koostoimes §§-dega 170 jj. AktG § 270 lg 3 annab samuti võimaluse teatud juhtudel auditeerimiskohustusest vabanemisest, kuid see vabastus ei laiene nõukogupoolsele kontrollile, vaid ainult kohustuslikule auditile vastavalt HGB §§-dele 316 jj. AktG § 171 lg 2 ja 3 kohaselt peab nõukogu korralist üldkoosolekut teavitama, kas ta kiidab heaks esitatud ettepanekud, auditi tulemused või kas on vastuväiteid. Niipea kui nõukogu aruanne on kättesaadav, peavad likvideerijad kokku kutsuma üldkoosoleku. Aasta algbilansi koostamise otsustamine on ainuüksi üldkoosoleku kohustus (AktG § 270 lg 2 lause 1). Üldkoosolek võib algbilanssi muuta vastavalt AktG § 173 lg 2 ja 3. Selleks on vaja kahe nädala jooksul uut auditit, vastasel juhul on üldkoosoleku otsus tühine (§ 173 lõige 3).¹⁰⁰ HGB § 325 kohaseid avalikustamise sätteid kohaldatakse ka algbilansi suhtes, ka juhul, kui kohus vabastab AktG § 270 lg 3 kohaselt auditist.¹⁰¹ Saksa õiguse kohaselt on jõutud tõlgenduseni, et kinnitatud likvideerimiseelse majandusaasta aruande põhjal ei saa dividende maksta ning likvideerimisel võib edasisi väljamakseid teha ainult kooskõlas võlausaldajate kaitse sätetega (AktG § 272).¹⁰²

Kui likvideerimiseelse viimase majandusaasta lõpliku arvestuse tulemuseks on kasum, tekib küsimus dividendide maksmise seaduslikkusest. See on eriti küsitav, kui raamatupidamise aastaaruande vastuvõtmine ja üldkoosoleku kasumi jaotamise otsus on seotud perioodiga enne lõpetamist, kuid tegelik kasumi jaotamise otsus tehakse alles pärast lõpetamise kuupäeva. Kui otsus

⁹⁸ Riigikogu X koosseisu äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu nr 552 seletuskiri

⁹⁹ https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uhinguoiguse_revisjoni_lahteulesanne_loplik_10.5.2016.pdf

¹⁰⁰ Henssler/Strohn GesR/Drescher, 5. Aufl. 2021, AktG § 270 Rn. 5

¹⁰¹ *Ibid.*, Rn. 7

¹⁰² Hüffer/Koch, 15. Aufl. 2021, AktG § 270, Rn 5

võetakse vastu enne lõpetamist, tekivad aktsionäride dividendimaksete nõuded võlausaldajate õigustena ja need tuleb täita enne vara jaotamise algust. Kui otsus võetakse vastu pärast lõpetamise otsust, jääb vastav kasum tulevase likvideerimisjaotise hulka. AktG § 272 lg 1 seab piirangu vara jaotamise ajale (üks aasta pärast likvideerimise otsuse võlausaldajatele teatavaks tegemist), kusjuures vastavalt AktG § 271 lg 1 tuleb olemasolevad kohustused esmajärjekorras täita. Dividendide väljamaksmine rikuks AktG § 272 lg 1 (ühe aasta möödumise piirang) ja ka üldkoosoleku vastav otsus oleks vastavalt AktG § 241 nr 3 tühine võlausaldajate kaitset käsitlevate sätete rikkumise tõttu. Lisaks oleks jaotamine takistuseks jätkamise otsustamisele AktG § 274 lg 1 tähenduses, mille kohaselt võib üldkoosolek otsustada ettevõtte jätkamise seni, kuni vara jagamine aktsionäride vahel pole veel alanud.¹⁰³

Valitseva arvamuse kohaselt on dividendi maksmine käsitletav vara varajase jaotamisena ja seetõttu on see lubamatu AktG § 272 tähenduses, sest AktG § 272 lg 1 sõnastuse kohaselt on kogu ettevõtte vara, sealhulgas kasum, nende suhtes kohaldatakse n-ö üheaastast jaotuskeeldu alates päevast, mil likvideerimise otsus tehti võlausaldajate teatavaks. Eesmärk on kaitsta ettevõtte võlausaldajaid. See regulatsioon taandataks absurdsuseks, kui oleks võimalus, et aktsionärid saaksid pärast lõpetamist üldkoosoleku otsusega end läbi dividendimakse nõuete võlausaldajateks seada. See kehtib eriti selle aspekti osas, et ei ole kavatsust tegevusega jätkata, millest tulenevalt ei saa tulevikus enam kasumit oodata ja dividendimaksetest tulenevat vara väljavoolu ei saa enam kompenseerida.¹⁰⁴

Eesti õigust saab tõlgendada sarnaselt Saksa õigusega, kuivõrd sama regulatsioon on ka meie õiguses olemas, küll teatavate erisustega. Likvideerimisele eelnenud majandusaasta aruanne kinnitatakse pärast seda, kui likvideerimisotsus on tehtud, mistõttu kohaldub sellele likvideerimise regulatsioon, mis muu hulgas hõlmab ka seda, millal ja mis alustel võib teha aktsionäridele väljamakseid ning mis on selle tagajärg. ÄS § 379 seab piirangud vara jaotamisele, mis hõlmab nii ajalist piirangut kui ka eeldust, et võlausaldajate nõuded on rahuldatud. Lisaks välistaks varasem vara aktsionäride vahel jagamine analoogselt Saksa õigusele ÄS § 381 lg 1 kohaselt aktsiaseltsi tegevuse jätkamise või aktsiaseltsi ühinemise, jagunemise või ümberkujundamise otsuse. Kui üldkoosolek likvideerimiseelse majandusaasta aruande kinnitamisel teeks ka kasumi jaotamise

¹⁰³ BeckOGK/Euler/Binger, 1.2.2021, AktG § 270 Rn. 27-28

¹⁰⁴ *Ibid.*, Rn. 29

otsuse, siis selline otsus oleks tühine tulenevalt ÄS § 301¹ lg 1, kuna rikub aktsiaseltsi võlausaldajate kaitseks kehtestatud seaduse sätet. Kokkuvõttes saab sarnaselt Saksa õigusele järeldada, et kasumit saab jaotada alles siis, kui kõik kohustused on tasutud või tagatud ja keeluperiood on lõppenud. Jaotamisnõuded, mis on juba tekkinud enne lõpetamise otsust, jäävad kohustuste osana üldiselt mõjutamata.¹⁰⁵

„Pärast juriidilise isiku võlausaldajate nõuete rahuldamist ja tagamist ning seadusega sätestatud tähtaja möödumist likvideerimisteate avaldamisest on likvideerijad õigustatud ja kohustatud jaotama pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist ja tagamist järele jäänud vabad vahendid (likvideerimishüvitis) seaduse, põhikirja või ühingulepinguga selleks õigustatud isikute vahel, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Eraõiguslike juriidiliste isikute puhul on likvideerimishüvitise saamiseks õigustatud isikud piiritletud vastavate juriidiliste isikute liikide kohta käivate eriseadustega.“¹⁰⁶ Aktsiaseltsi puhul jaotatakse likvideerimishüvitis aktsionäride vahel vastavalt nende aktsiate nimiväärtusele või arvestuslikule väärtusele, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti (ÄS § 379 lg 1).

Kokkuvõtteks võib märkida, et kuigi ÄS nõuab likvideerimiseelse majandusaasta aruande ja likvideerimise algbilansi esitamist, siis EFS-i rakendavad aktsiaseltsid esitavad praktikas ühe aruande – likvideerimisaruande, mis täidab nende mõlema aruande infovajadust, kuivõrd mõlemas aruandes esitatud bilanss on koostatud samade arvestuspõhimõtetega ja on identne. Sama kehtib ka IFRS-i rakendava aktsiaseltsi korral, et piisab ühest täismahus majandusaasta aruande koostamisest. Seevastu Saksa õiguses need bilansid ei puugi olla identsed, mistõttu on seal erinevalt Eestist kahe aruande esitamine põhjendatud. Selles faasis on aruande peamiseks otstarbeks jagada informatsiooni eelkõige võlausaldajatele kui ka aktsionäridele, millised on aktsiaseltsi varad ja kohustused ning millist likvideerimistulemit sealt võiks oodata. Aruande kinnitab aktsionäride üldkoosolek ning sellel on tavapärane auditeerimise kohustus. Autori hinnangul ja tuginedes Saksa tõlgendustele, üldkoosoleku poolt sellise aruande kinnitamise tulemusena dividende jaotamise otsust teha ei tohiks, või kui selline otsus tehakse, siis väljamakset ei tohiks teha enne keeluperioodi lõppu, kuna otsuse tegemine toimub ajal, mil kohaldub võlausaldajate kaitseks seatud aktsionäridele väljamaksete tegemise keeld.

¹⁰⁵ BeckOGK/Euler/Binger, 1.2.2021, AktG § 270 Rn. 30

¹⁰⁶ *Ibid.*, lk 179

3. LIKVIDEERIMISE AJAL JA LÖPPEMISEL ESITATAVATE ARUANNETE SÕLMKÜSIMUSI

3.1. Likvideerimise lõpetamisel koostatavate ja esitatavate aruannete õiguslik raamistik ja otstarve

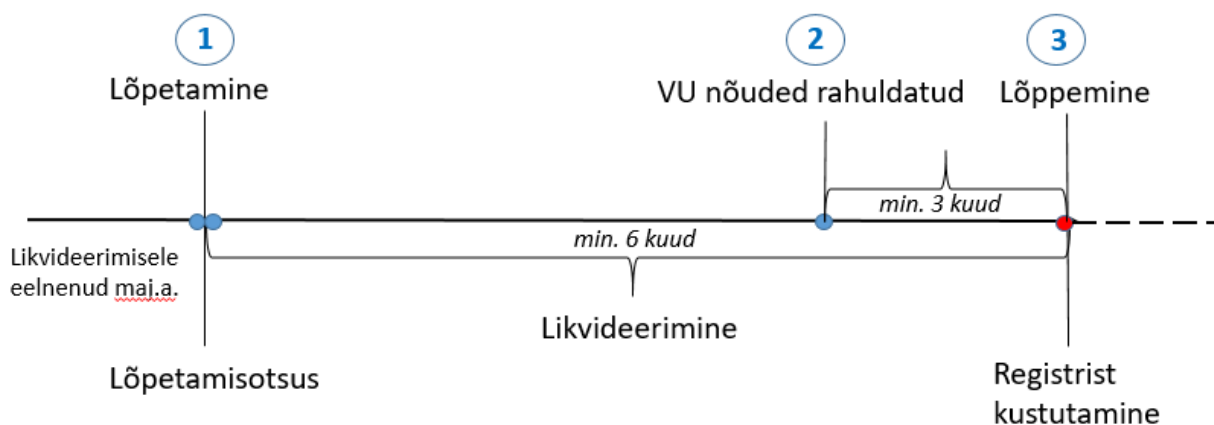
Töö kolmas peatükk keskendub likvideerimismenetluse lõpetamisel koostatavatele ja esitatavatele aruannetele. Siin otsitakse sarnaselt teise peatükiga vastuseid küsimustele, milliseid aruandeid tuleb selles faasis esitada, mis otstarvet need aruanded täidavad ning kuidas suhestuvad omavahel raamatupidamise seaduse ja äriseadustiku vastavad nõuded. Lisaks analüüsitakse ka seda, kuidas mõjutab aruannete koostamist ja esitamist valitud finantsaruandluse standard ning kuidas toimub selliste aruannete kinnitamine, auditeerimine ja aktsionäridele väljamaksete tegemine.

Aktsiaseltside likvideerimise lõpetamisel koostatavate ja esitatavate aruannete keskne regulatsioon tuleb ÄS §-ist 378 koosmõjus §-ga 374 ning siin kehtib samuti viide RPS-ile, kui seadusest või likvideerimise olemusest ei tulene teisiti. RPS-is reguleerib lõppbilansi koostamise kohustust § 26 lg 3 koosmõjus §-ga 14¹ lg 3. Pärast aktsiaseltsi likvideerimise otsustamist üldkoosoleku poolt kehtib aktsiaseltsil edasi raamatupidamise kohustus ning iga lõpetamisele järgnenud majandusaasta lõppemisel ka majandusaasta aruande koostamise kohustus. ÄS-i kohaselt tuleb täiendavalt koostada pärast kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamist ja raha deponeerimist lõppbilanss ja vara jaotusplaani, mis on suunatud eelkõige aktsionäride huvide kaitseks, kuivõrd võlausaldajate huvid peaksid selles faasis olema juba rahuldatud ja/või raha deponeeritud. RPS-i kohaselt tuleb neil äriühingutel, kellele kohalduvad taksonoomia aruande vormid, likvideerimisprotsessi venimisel pikemaks kui 12 kuud esitada likvideerimise vahearuanne ja likvideerimise lõpetamisel tuleb esitada läbi taksonoomia aruande vormide lõpparuanne.

Saksa õiguse kohaselt on samuti majandusaasta lõppemisel vaja esitada raamatupidamise aastaaruanne ja tegevusaruanne (AktG § 270 lg 1) ning HGB § 154 kohaselt peavad likvideerijad likvideerimise alguses ja lõpus koostama bilansi. Sellest tulenevalt esitatakse Saksa õiguse kohaselt pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist n-ö likvideerimise lõppbilanss, kuid mis sisu poolest on terviklik majandusaasta aruanne ning see sisaldab ka järelejäänud vara jaotamise ettepanekut, mis on aktsionäridele allesjäänud vara jaotamise aluseks. Lisaks on Saksa õiguses veel täiendava

aruande esitamise kohustus enne likvideerimise kandmist registrisse. Eestis jääb see vahemik alates likvideerimise lõppbilansist kuni likvideerimise kandmiseni äriregistrisse aruandega katmata, samas raamatupidamise kohustus sel perioodil kehtib edasi. Kokkuvõttes peavad Saksa õiguse kohaselt likvideerijad likvideerimise lõpu faasis koostama kaks aruannet: (1) n.ö likvideerimise lõppbilansi (HGB § 154 ja AktG § 270 lg 1) ja (2) lõpparve (*Schlussrechnung*; AktG § 273 lg 1), mis tuleb kinnitada üldkoosoleku poolt. Seda on ka tähistatud kui lõpparuanne,¹⁰⁷ kuid selleks, et eristada seda EFS-is kirjeldatud lõpparuandest, mis omab erinevat sisu, siis kasutab autor terminit „lõpparve“. Saksa likvideerimise lõppbilanss seevastu on EFS-i kontekstis lõpparuande analoog.

Joonis 2: Likvideerimismenetluse faasid lähtudes aruannete koostamise vaatepunktist

Allikas: K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, Ühinguõigus I, Juura 2015, lk 312 (autori täiendustega)

Kui käesolevas magistritöös on käsitletud likvideerimist kahes faasis (joonisel toodud teine ja kolmas faas on tinglikult loetud likvideerimise lõpetamise faasiks), siis Joonisel 2 on jagatud likvideerimine kolme faasi – (1) lõpetamise otsuse vastuvõtmine, (2) võlausaldajate nõuded on rahuldatud ja raha deponeeritud ning (3) lõppemine, s.o vahetult enne registrist kustutamist – eelkõige põhjusel, et peamine erisus Eesti ja Saksa õiguse vahel seisneb selles, et Eesti õiguse kohaselt tuleb koostada viimased aktsiaseltsi avalikud aruanded n-ö teises faasis, Saksa õiguses seevastu on ka aruande esitamise kohustus faasis kolm (lõppemine). Sisuliselt katab lõpparve tehingud lõppbilansist kuni vara jaotamiseni ja registrist kustutamiseni. Eestis koostatakse

¹⁰⁷https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/likvideerimismenetluse_lihtsustamine_ariuhingu_vabatahtliku_lopetamise_korral_0.pdf, lk 24

lõppbilanss ja vara jaotusplaani tavapäraselt ühe dokumendina ja hiljem täiendavate aruannete esitamise kohustust pole. Täpsemalt käsitletakse Saksa õiguses esitatavat lõpparvet alapeatükis 3.2.

Likvideerimise lõppbilanss ja vara jaotusplaani otstarve on teavitada aktsionäre jaotatava vara suurusest ja mil viisil seda aktsionäride vahel plaanitakse jaotada. Sisuliselt on vara jaotusplaani võrreldav tegutseva aktsiaseltsi puhul kasumi jaotamise otsusega. Tavapärane kasumi jaotamise otsus ei ole aga audiitorkontrolli objekt erinevalt vara jaotusplaanist. Majandusaasta aruande esitamine, mille kohustus on tänase regulatsiooni ebaselge, annab seevastu aktsionäridele teavet, kuidas likvideerijad oma tegevusega on hakkama saanud. Lisaks on Riigikohus leidnud, et aktsionäri õiguste kaitseks võib olla vajalik teada, kas lähikondsetega on tehtud tehinguid ja kas need on tehtud turutingimustel.¹⁰⁸ Selline informatsioon ei pruugi olla aga avalikustatud, kui esitatakse ainult likvideerimise lõppbilanss ja vara jaotusplaani.

3.2. Lõpetamisjärgse majandusaasta aruanne

ÄS § 374 lg 3 kohaselt koostavad likvideerijad majandusaasta aruande aktsiaseltsi iga lõpetamisjärgse majandusaasta lõpu seisuga. Likvideerimismenetluse ajal võib kõne alla tulla vahearuandluse esitamise kohustus, mis tekib üldjuhul olukorras, kus likvideerimine venib pikemaks kui 12 kuud, mis toob endaga kaasa majandusaasta lõppemise, ning seega ka majandusaasta aruande koostamise ja esitamise kohustuse. RPS nimetatakse selliseid aruandeid vahearuanneteks ning sisuliselt sisaldavad need kogu informatsiooni, mis on nõutud ka tavapärase raamatupidamise aastaaruande puhul. Käesoleva töö raames vahearuannetel pikemalt ei peatu, kuivõrd sisuliselt on tegemist varasemalt käsitletud majandusaasta aruandega ning taksonoomia aruannete kontekstis kutsutakse selliseid aruandeid likvideerimise vahearuanneteks.

Saksa õiguse kohaselt sisaldab viimane aktsiaseltsi avalik finantsaruanne enne netovara jaotamist aktsionäridele nn likvideerimise lõppbilanssi koos kasumiaruande, lisade ja tegevusaruandega. Kohustus koostada viimane väline majandusaasta aruanne tuleneb AktG § 270 lõikest 1, mille kohaselt "iga aasta lõpu" ja seega ka viimase lühendatud majandusaasta (*Rumpf-geschäftsjahr*) puhul enne aktsiaseltsi lõppemist on raamatupidamise aastaaruande ja tegevusaruande koostamise

¹⁰⁸ RKTko 3-2-1-86-13 p 17

kohustus. Sama mõtet toetavad ka HGB §-id 238, 242, 264 koostoimes AktG § 264 lg-ga 2. Asjade lihtsustamiseks räägitakse sageli nn likvideerimise lõppbilansist. Tegelikult tuleb seda viimast finantsaruannet, nagu tavalist (lühikest) aastaaruannet, ametlikult nimetada "Finantsaruanneteks ajavahemikul ... [majandusaasta algus] kuni ... [likvideerimise lõppbilansi kuupäev]". Sellise lühendatud majandusaasta lõpu asjaolu tuleb rõhutada sulgudes termini „likvideerimise lõppbilanss“ lisamisega.¹⁰⁹

HGB § 154 kohaselt peavad likvideerijad likvideerimise alguses ja lõpus koostama bilansi. See sõnastus on mõnevõrra eksitav ja lõppbilansi päevaks ei ole mitte äriühingu lõppemise kuupäev, vaid ajahetk, millal likvideerijad sisuliselt täidavad oma ülesanded (HGB § 149 lause 1), ja on teada järelejäänud vara summa, mida saab jaotada aktsionäridele.¹¹⁰ Sarnane eksitav sõnastus on ka Eesti RPS-is (RPS § 26 lg 3), kus kasutatakse terminit „likvideerimise lõpetamisel“, kuid sisuliselt peetakse silmas sama olukorda, kus likvideerijad on kõigi võlausaldajate nõuded rahuldanud ja raha deponeerinud ning on teada likvideerimisel järelejäänud vara, mida saab aktsionäride vahel jagada.

Lõpparvet (*Schlussrechnung*) tuleb eristada likvideerimisprotsessi viimase majandusaasta lõppbilansist (AktG § 270 lg 1), mis on edasiseks vara jaotamise aluseks vastavalt AktG §-le 271.¹¹¹ Kui likvideerimisülejääk on jaotatud, peavad likvideerijad esitama üldkoosolekule lõpparve.¹¹² Lõpparve kajastab seega juba toimunud varade jaotust ning on suunatud aktsionäride arvepidamiseks ja vajadusel saavad nad selle täitmise kohtusse kaevata *actio pro socio* kaudu. Sisu poolest ei ole lõpparve seotud ühegi konkreetse vormiga ning asjakohased nõuded tulenevad üksnes BGB §-st 259 I (tulude ja kulude korrektne kajastamine ning laekumiste esitamine).¹¹³ Praktikas tähendab see seda, et ametliku lõppbilansi koostamine pole vajalik ja piisab tulude ja kulude korrektsest koostamisest koos laekumiste esitamisega.¹¹⁴

Lõplik likvideerimise tulemuse arvutus näitab seda, kuidas likvideerimise lõppbilansis kindlaks määratud likvideerimisjaotis jagati aktsionäride vahel, mis samal ajal dokumenteerib ära

¹⁰⁹ Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021, Rn 265

¹¹⁰ Hillmann Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn, Handelsgesetzbuch 4. Auflage 2020, Rn 18

¹¹¹ Koch, J., Münchener Kommentar zum Aktiengesetz, 5. Auflage 2021, Rn 6

¹¹² Peres, Schüppen/Schaub, Münchener Anwaltshandbuch Aktienrecht 3. Auflage 2018 Rn 179

¹¹³ Servatius, Grigoleit, Aktiengesetz 2. Auflage 2020. Rn 3-4

¹¹⁴ Koch, J., Münchener Kommentar zum Aktiengesetz, 5. Auflage 2021, Rn 6

likvideeritava aktsiaseltsi varade puudumise. Seetõttu on likvideerimise lõpliku arvutamise teine eesmärk tõendada registrile, et olulised nõuded aktsiaseltsi kustutamiseks registrist vastavalt AktG §-le 273 on täidetud.¹¹⁵ Lõpparve vastased on leidnud, et hilisem (eraldi) aruandlus varade jaotamise kohta pärast likvideerimise lõppbilanssi on mõttetu, sest likvideerija täidab oma kohustusi kooskõlas AktG §-ga 273 ning need kohustused on juba täidetud, kuivõrd likvideerimise lõppbilansiga koos esitatakse lisa varade jaotamise ettepanekutega, mis on nende meelest sisuliselt identne likvideerimise lõpparvega. Seda seisukohta on valesti mõistetud, sest likvideerimise lõppbilanss, mida täiendab vara jaotuskava, ei tõenda aktsiaseltsi varade puudumist registrile ega ei anna ka ülevaadet likvideerimise lõppbilansile järgnevatest tehingutest. Seepärast tuleb likvideerimise lõpparve koostada tulude-kulude aruande vormis ja see sisaldab periood alates likvideerimisbilansis kuni kustutamiseni. Näitena on esitatud võimalik lõpparve struktuur Lisas 1.¹¹⁶

Autori hinnangul oleks sellise nõude ülevõtmine ka Eesti õigusesse põhjendatud, kuivõrd raamatupidamise kohustus säilib ka meil kuni registrist kustutamiseni ning sellise aruande esitamine aitaks tõendada, et kellele ja millal likvideerimisjaotis välja maksti või üle anti. Selline informatsioon oleks kasulik esitada likvideerijate poolt äriregistrile avaldusega aktsiaseltsi kustutamiseks äriregistrist, et oleks võimalik veenduda, et aktsiaseltsil vara ei ole ning juhul, kui tekib vajadus likvideerimismenetlus taastada või minna üle pankrotimenetlusele, siis on võimalik sellele infole tuginedes lihtsamini nõudeid esitada.

Likvideerimise lõpetamise saab äriregistris registreerida ainult siis, kui likvideerija ja üldkoosolek on raamatupidamise õigsuses üksmeelel, st üldkoosolek peab selle kohta otsuse vastu võtma ja lisaks vabastama ka likvideerijad.¹¹⁷ Lõpuks tuleb arvestada ka sellega, et likvideerimise lõpparuande esitamist pärast likvideerimisprotsessi valmimist kasutatakse sageli võimalusena vaadata üle likvideerija tegevuse seaduslikkus tervikuna. Näiteks saab hinnata, kas likvideerimise kestus oli aktsionäride seisukohalt kas liiga lühike (varade kiirhinnaga müük) või liiga pikk (tarbetute halduskulude ja vara liiga pika hoidmise näitaja).¹¹⁸

¹¹⁵ Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021, Rn 280

¹¹⁶ *Ibid.*, Rn 282 -283

¹¹⁷ Peres, Schüppen, Schaub, Münchener Anwaltshandbuch Aktienrecht 3. Auflage 2018 Rn 179-180

¹¹⁸ Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021, Rn 284

EFSi kohaselt aruandeid koostavad äriühingud peavad koostama likvideerimise lõpparuande, mis koosneb tavapäraest aruande elementidest. Lõppbilansis kajastatakse ettevõtte likvideerimismenetluse lõpuks allesjäänud vara ning võimalike kohustuste katteks deponeeritud rahasummad (RTJ 13 p 34). Ideaalsel juhul on selles faasis bilansis alles sisuliselt ainult raha pangakontol ehk nõudeõigus panga vastu ja omakapital ning vara jaotusplaanis tuleb ette näha ka tulumaksukohustus likvideerimisjaotise pealt. Selles faasis saab arutleda selle täismahus aruande põhjendatuse üle – s.h kas kasumiaruanne ja rahavoogude aruanne on selles faasis põhjendatud, kui võlausaldajate huvid on kaitstud ning likvideerijate eesmärk pole vara maksimaalselt kasulikult realiseerida, mistõttu on keeruline neile ootuspärasest väiksemat likvideerimisjaotist ka ette heita. Tänane RTJ 13 p 8 võimaldab mikro- ja väikeettevõtjatel täismahus aruannete asemel koostada lühendatud aruanded, mis koosnevad ainult bilansist, kasumiaruandest ja lisadest, mis juba võtabki osaliselt seda halduskoormust vähemaks. Eraldiseisev küsimus on, kas lõpparuanne peaks sisaldama ka tegevusaruannet, kus likvideerijad käsitlevad, millisel viisil on nad olemasolevat vara realiseerinud ja olemasolevaid kohustusi täitnud. Seda teemat on lähemalt käsitletud alapeatükis 3.3.2.

3.3. Likvideerimise lõppbilansile ja vara jaotusplaanile esitatavad nõuded

3.3.1. Likvideerimise lõppbilanss ja vara jaotusplaan

ÄS nõuab pärast kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamist ja raha deponeerimist likvideerijate poolt likvideerimise lõppbilansi ja vara jaotusplaani koostamist. Vara jaotusplaani ÄS ega ka RPS ei reguleeri. Kui aktsiaselts rakendab raamatupidamise korraldamisel EFS-i põhimõtteid, siis selle kohaselt koostavad likvideerijad lõpparuande, mis koosneb lõppbilansist, kasumiaruandest, rahavoogude aruandest, omakapitali muutuste aruandest ja lisadest ning seaduses ettenähtud juhtudel vara jaotusplaanist. Kuivõrd ÄS näeb ette vara jaotusplaani esitamise, siis sellest tulenevalt saab jõuda järeldusele, et vara jaotusplaani on lõpparuande osa. Lõpparuanne ise on sisuliselt raamatupidamise aastaaruande ekvivalent ja ei sisalda tegevusaruannet. Lõppbilansis kajastatakse ettevõtte likvideerimismenetluse lõpuks allesjäänud vara ning võimalike kohustuste katteks deponeeritud rahasummad.

RPS räägib lõppbilansi koostamisest §-des 26 lg 3 ja 14¹ lg 3, millest viimane toob lõppbilansi koostamise kohustuse ning täiendava nõude lähtuda majandusaasta aruande, lõppbilansi ning nendega koos esitatavate dokumentide koostamisel taksonoomia vormidest. Taksonoomia vormid ei sisalda eraldiseisvat lõppbilanssi, vaid selle asemel on kasumit taotleva raamatupidamiskohustuslase raamatupidamise lõpparuanne, mille üks kohustuslik komponent on lõppbilanss. Siinjuures on oluline silmas pidada, et taksonoomia vormid ei ole kõikidele aktsiaseltsidele kohustuslikud.

Vastavalt RPS § 26 lg-le 3 koostab raamatupidamiskohustuslane lõppbilansi järgmistel juhtudel: (1) raamatupidamiskohustuslase likvideerimismenetluse lõpetamisel või (2) raamatupidamise kohustuse lõppemisel koostab raamatupidamiskohustuslane lõppbilansi. Need kaks alternatiivi on vajalikud, sest teatud juhtudel on võimalik juriidiline isik äriregistrist kustutada ka ilma likvideerimismenetlust läbi viimata (nt ÄS § 60). Sellisel juhul küll lõppbilansi koostamise kohustus on, kuid lõppbilansi äriregistrile esitamise kohustus seadustest ei tulene. Ühinemine toimub samuti likvideerimismenetlusega, kuid sellega kaasneb samuti lõppbilansi äriregistrile esitamise kohustus. Kui toimub likvideerimismenetlus, siis see kestab kuni äriühingu lõppemiseni, milleks on äriühingu registrist kustutamine. Raamatupidamiskohustuslaseks RPS § 2 lg 1 koosmõjus lg-ga 2 on Eestis registreeritud juriidiline isik, millest võib järeldada, et raamatupidamiskohustuslane (seega ka raamatupidamise pidamise kohustus) lakkab olemast äriregistrist kustutamisega. Seega jääb mõnevõrra ebaselgeks, mida peetakse silmas RPS § 26 lg 3 kontekstis likvideerimismenetluse lõpetamisega, kuivõrd ÄS-ist tuleneva lõppbilansi esitamisega veel äriühing ei lõpe ja likvideerimismenetlus kestab edasi. Vastavalt ÄS § 378 lg-le 1 koostavad likvideerijad pärast kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamist ja raha deponeerimist lõppbilansi ja likvideerimisel järelejäänud vara jaotusplaani. Lõppbilansi ja vara jaotusplaani koostamisest läheb veel minimaalselt kolm kuud kuni aktsiaseltsi likvideerimismenetluse lõpetamiseni, millele eelneb kohustus lõppbilansi ja varajaotusplaani Äriregistrile esitamiseks koos kustutamise avaldusega. Selle kolme kuu jooksul püsib likvideerijatel ka raamatupidamise korraldamise kohustus. ÄS § 381 lg 1 kasutab sõnastust „pärast likvideerimise lõpetamist“, millega peetakse silmas autori hinnangul hetke, kui likvideerijad on oma peamised likvideerimisele suunatud kohustused täitnud, s.o lõpetanud aktsiaseltsi tegevuse, nõudnud sisse võlad, müünud vara ja rahuldanud võlausaldajate nõuded (ÄS § 372 lg 2), kuivõrd pärast likvideerimise lõpetamist on likvideerijatel kohustus esitada avaldus aktsiaseltsi äriregistrist kustutamiseks.

Analoogia korras võib tuua RPS § 26 lg 1, mille kohaselt raamatupidamiskohustuslase asutamisel või raamatupidamise kohustuse tekkimisel koostab raamatupidamiskohustuslane algbilansi, kus kajastub tema vara, kohustiste ja omakapitali suurus enne majandustegevuse alustamist või enne raamatupidamise kohustuse tekkimist. Erinevus likvideerimise lõppbilansiga seisneb selles, et algbilansi osas likvideerimise olukorda eraldi ei käsitleta, mistõttu ka eraldiseisvat likvideerimise algbilansi koostamise kohustust RPS-ist ei tulene.

Samuti on termin „lõppbilanss“ täna RPS-s defineerimata, kuid seevastu terminid „bilanss“ ja „algbilanss“ on defineeritud ning sellest on tuletatav ka lõppbilansi definitsioon. Selge on see, et alg- ja lõppbilanss ei saa tähistada terviklikku aruannet, mis hõlmab kõiki raamatupidamise aastaaruande kohustuslikke elemente (s.h kasumiaruannet, rahavoogude aruannet ja omakapitali liikumise aruannet ja lisasid). Natuke selgust saavad juurde need, kes lähtuvad oma raamatupidamise korraldamisel EFS-ist, kuivõrd RTJ 13.34 kohaselt koostavad likvideerijad pärast kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamist ja raha deponeerimist lõpparuande, mis koosneb lõppbilansist, kasumiaruandest, rahavoogude aruandest, omakapitali muutuste aruandest ja lisadest ning seaduses ettenähtud juhtudel vara jaotusplaanist. Lõppbilansis kajastatakse ettevõtte likvideerimismenetluse lõpuks allesjäänud vara ning võimalike kohustuste katteks deponeeritud rahasummad. Kuna aga RTJ-d ega ka taksonoomia vormid ei ole kohustuslikud äriühingutele, kes rakendavad kas kohustuslikus korras või vabatahtlikult IFRSi põhimõtteid, siis sellest tulenevalt tekib äriühingute erinev halduskoormus. Nimelt, lõppbilansi koostamise hetkel ei lõpe äriühingu majandusaasta, mistõttu ei kaasne sellega ka tavapäraselt majandusaasta aruande koostamise ja esitamise kohustust erinevalt likvideerimise algatamisest, mille korral majandusaasta lõpeb ning kaasneb vastav majandusaasta aruande ja algbilansi koostamise ja esitamise kohustus. Seega on äriühingul, kes oma raamatupidamise korraldamisel lähtub IFRS põhimõtetest, võimalik pääseda oluliselt väiksema halduskoormusega, mis ei ole autori hinnangul põhjendatud.

3.3.2. Likvideerimise lõppbilansi ja vara jaotusplaani koostamise ja esitamise aeg

Erinevalt likvideerimise algbilansist, ei ole seadusega ette nähtud tähtaega likvideerimise lõppbilansi ja vara jaotusplaani koostamiseks, samuti ei sõltu see mõnest konkreetsest

kalendrisündmusest, vaid sõltub eelkõige likvideerijate hinnangust "likvideerimise küpsusastmele". Praktelistel põhjustel peetakse lõppbilansi ja vara jaotusplaani jaoks asjakohaseks võtmekuupäevaks ajahetke, millest alates on täidetud eeldused vara jaotamiseks aktsionäridele.¹¹⁹ Sisuliselt tähendab see seda, et likvideerijad peavad olema täitnud oma kohustused vastavalt ÄS § 372 lg 2, st lõpetanud aktsiaseltsi tegevuse, nõudnud sisse võlad, müünud vara ja rahuldanud võlausaldajate nõuded ning vajadusel deponeerinud raha. Lisaks tuleb täita kõik muud aktsiaseltsi äri-, maksu- ja tööõiguslikud kohustused.¹²⁰

Lõppbilansi ja vara jaotusplaani osas tuleb likvideerijatel kõne alla kaks esitamise aega: (1) kõigile aktsionäridele tutvumiseks esitamine (ÄS § 378 lg 3) ja (2) äriregistrile esitatavale avaldusele aktsiaseltsi kustutamiseks äriregistrist lisatakse lõppbilanss ja vara jaotusplaan (ÄS § 381 lg 1). Äriregistrile avalduse esitamiseks peab olema möödunud vähemalt kuus kuud aktsiaseltsi lõpetamise äriregistrisse kandmisest ja likvideerimisteate avaldamisest ning kolm kuu lõppbilansi ja vara jaotusplaani aktsionäridele tutvumiseks esitamisest aktsionäridele teatamisest ja tingimusel, et aktsiaselts ei osale Eestis poolena üheski käimasolevas kohtumenetluses.¹²¹

3.4. Valitud finantsaruandluse standardi mõju likvideerimise lõpparuannetele

Raamatupidamise seadus näeb ette võimaluse valida kahe finantsaruandluse standardi vahel – Eesti finantsaruandluse standard (EFS) või rahvusvaheline finantsaruandluse standard nagu see on vastu võetud Euroopa Liidus (IFRS).¹²² Teatud tüüpi äriühingutelt on selline valikuvabadus ära võetud (nt avaliku huvi üksused, s.h krediidasutused) ja neil on kohustus rakendada IFRSi.¹²³ Sama valik kehtib ka äriühingu lõpetamisel, kusjuures üleminek ühelt standardilt teisele on lubatav, kui see ei ole seadusega vastuolus ja on põhjendatud.

¹¹⁹ Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021, Rn 267

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ ÄS § 381 lg 1

¹²² RPS § 17 lg 1

¹²³ RPS § 17 lg 2

Võrreldes EFS-i ja IFRS-i rakendamise erisusi, siis täna kehtiva regulatsiooni järgi tekib oluline erinevus just lõppbilansi osas, kui tõlgendada selliselt, et lõppbilansi koostamisel majandusaasta ei lõpe ning seega ka üldist majandusaasta aruande koostamise kohustust ei kaasne ja saabki piirduda vaid lõppbilansiga. Eesti ÄS § 374 tugineb Saksa õigusel ning Saksa vastavas õiguskirjanduses on jõutud seisukohale, et tuleb esitada raamatupidamise aastaaruanne ja tegevusaruanne ka viimase lühendatud aasta kohta, mida kutsutakse siis lihtsustatult likvideerimise lõppbilansiks, kuid oma olemuselt on tegemist majandusaasta aruandega.¹²⁴

Likvideerimise lõpparuannete osas on RPS-is viidatud määruse kohaselt kehtestatud järgmised majandusaasta aruande taksonoomia alusel koostatud raamatupidamise aastaaruande vormid: kasumit taotleva raamatupidamiskohustuslase likvideerimise vahearuanne ja lõpparuanne.¹²⁵ Neid aruandeid aitab sisustada RTJ 13, mis koosmõjus määrusega on kokkuvõttes ühendanud lõppbilansi ja raamatupidamise aastaaruande „lõpparuandeks“. RPSi kohaselt on veel täiendavalt likvideerimise vahearuanne. ÄS *expressis verbis* vahebilansi koostamise ja esitamise kohustust ette ei näe, kuid oma sisu poolest on see hõlmatud iga lõppenud majandusaasta puhul koostatava ja esitatava majandusaasta aruandega (ÄS § 374 lg-d 3 ja 4), mis siis Eesti finantsaruandluse standardi puhul on saanud nimeks vastavalt likvideerimise vahearuanne.

Lõpparuande koostamise puhul rakendub üks täiendav erisus, mida ei saa rakendada kõikide varasemate aruannete osas, nimelt RTJ 13 p 36 kohaselt juhul, kui likvideerijad on deponeerinud raha kas teadaolevate võlgade katteks, mille tähtaeg ei ole veel saabunud, või muude võimalike kohustuste katteks, kajastatakse sellele vastav kohustis lõppbilansis. Siia sätte alla läheb ka likvideerimisjaotisega kaasnev tulumaksukohustus. Kui tavapäraselt kajastatakse dividendidega seotud tulumaksukohustust bilansis üldkoosoleku otsuse vastuvõtmise hetkel dividendide jaotamise kohta, sõltumata sellest, mis perioodi kasumit jaotatakse, siis lõpparuandes kajastatakse likvideerimisjaotises ära eeldatav tulumaksu kohustuse. Tulumaksu kohustus kaasneb ka siis, kui likvideerimisjaotis on mitterahaline.

Kui äriühing juhindub oma raamatupidamisarvestuses IFRS-st, siis ei pea ta rakendama taksonoomia aruande vorme, kuid võib seda teha vabatahtlikult, võttes seejuures arvesse, et tagatud

¹²⁴ Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021, Rn 265

¹²⁵ Määrus „Majandusaasta aruande taksonoomia ja selle alusel koostatavate raamatupidamise aastaaruande vormide kehtestamine“ § 5 lg 4

on IFRSi nõuetele vastav aruande esitusviis ja avalikustamine. Oluline erinevus IFRSi põhimõtteid rakendavale äriühingule tekib lõppbilansi osas, kuivõrd lõppbilansi esitamise ajal ei lõpe majandusaasta ning sellega ei kaasne automaatselt majandusaasta aruande koostamise kohustust. Sellest tulenevalt on IFRS-i rakendaval äriühingul võimalik koostada ja esitada likvideerimise lõppbilanss, mis tähistabki ainult bilanssi, mitte aga terviklikku aruannet.¹²⁶ Seejuures on hea tava, et iga aruandega käivad alati kaasas ka arvestuspõhimõtted, seda ka juhul, kui esitatakse üksikaruanne – nt bilanss. Vastasel korral on aruande lugejal keeruline aru saada, millist finantsaruandluse standardit kasutati ning kuidas vastavate näitajateni jõuti.¹²⁷

IFRS küll likvideerimise olukorda ei reguleeri, kuid juhul, kui ettevõtte on tegevuse lõpetanud ja tahab oma aruannetes kinnitada IFRSiga vastavuses olemist, peab ta lähtuma IFRSi põhimõtetest, kuid vajadusel neid selliselt korrigeerima, et see peegeldaks asjakohaselt tegevuse lõpetamise olukorda. Muuhulgas eeldab IFRS sellises olukorras vara allahindamist selle kaetava väärtuseni ning samuti eraldiste moodustamist lepingute osas, mis tänu tegevuse lõpetamisele osutuvad kahjumlikuks.¹²⁸ IFRS-i kohaselt peaksid finantsaruanded kajastama aruandeperioodil toimunud tehinguid ja muid sündmusi ning aruandeperioodi lõpus eksisteerinud asjaolusid. Näiteks, kui varad sisaldavad noteeritud väärtapabereid, on keeruline öelda, miks neid tuleks mõõta nende turuväärtusest kõrgemal või madalamal, isegi kui neid müüakse pärast aruandeperioodi lõppu suurema või väiksema summa eest. Järgneva perioodi müügist saadud kasum või kahjum peegeldab otsust hoida väärtapabereid, mitte aga müüa neid aruandeperioodi lõpus. Samadel põhjustel ei oleks asjakohane kajastada eraldi tulevaste kahjumite või kohustuste jaoks, mille osas aruandeperioodi lõpus puudus seadusjärgne või faktiline kohustus.¹²⁹

Eraldiseisev küsimus seisneb ka selles, kas lõppbilanss ja vara jaotusplaani on kaks eraldiseisvat aruannet või on tegemist ühe aruandega, mis hõlmab nii lõppbilanssi ja vara jaotusplaani. RTJ 13 p 34 kohaselt koostavad likvideerijad pärast kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamist ja raha deponeerimist lõpparuande, mis koosneb lõppbilansist, kasumiaruandest, rahavoogude aruandest, omakapitali muutuste aruandest ja lisadest ning seaduses ettenähtud juhtudel vara jaotusplaanist. Kuivõrd aktsiaseltsi likvideerimisel on ÄSiga ette nähtud vara jaotusplaani koostamine, siis sellest

¹²⁶ Akkermann, M., Kapitaliühingu likvideerimine – Raamatupidamisuudised RUP, 2021, Nr 1

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ iGAAP 2019, A guide to IFRS reporting: Volume A, Part 1, Deloitte LLP, 2019, lk 183-184

¹²⁹ *Ibid.*

tulenevalt võib järeldada, et vara jaotusplaan on lõpparuande osa, mitte eraldiseisev aruanne. Lõpparuanne ei sisalda RTJ 13 kohaselt tegevusaruannet. Siinjuures mängib rolli asjaolu, kas pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist ja järelejäänud raha deponeerimist lõpeb majandusaasta, mis toob kaasa majandusaasta aruande koostamise kohustuse. EFS-i rakendava aktsiaseltsi puhul tähendab see sisuliselt majandusaasta aruande koostamist, mis koosneb tegevusaruandest ja lõpparuandest, mis omakorda sisaldab nii lõppbilanssi kui ka vara jaotusplaani. Kuigi see seadusest otseselt ei tulene, et majandusaasta võlausaldajate nõuete rahuldamisega lõpeb, siis käesoleva magistritöö autori hinnangul on mõistlik siiski sarnasest loogikast lähtuda nagu on tehtud ka Saksa õiguse kohaselt ning koostada täismahus aruanne, mis sisaldab ka tegevusaruannet.

3.5. Likvideerimise lõpparuannete kinnitamine, auditeerimise kohustus ja väljamaksete tegemine

Tavapärase majandusaasta aruanne puhul kiidab kõigepealt juhatus majandusaasta aruande heaks ja üks juhatuse liige allkirjastab selle¹³⁰ ning esitab siis selle nõukogule heakskiitmiseks ning majandusaasta aruande kinnitab aktsionäride üldkoosolek.¹³¹ Likvideerimise puhul nõukogu heakskiidu nõuet likvideerimise lõppbilansile ja vara jaotusplaanile ei tulene. Kui aga tõlgendada selliselt, et võlausaldajate nõuete rahuldamise ja raha deponeerimisega saab sisuline likvideerimismenetlus läbi ning tegemist on justkui majandusaasta lõppemisega, mis toob omakorda kaasa majandusaasta aruande koostamise kohustuse, siis rakendub sellele ka aktsionäride üldkoosoleku poolt majandusaasta aruande kinnitamise kohustus. Seda mõtet toetab ka RPSist tulenev likvideerimisaruande nõue, mis oma sisu poolest on raamatupidamise aastaaruanne. Ja kuna sellise tõlgenduse kohaselt on tegemist majandusaasta aruandega, siis peab see ka sisaldama tegevusaruannet.

Saksa õiguse kohaselt loetakse samuti selline majandusaasta lõppenuks ning kaasneb kõik likvideerimismenetluses esitatava majandusaasta aruande kinnitamisega seonduv. Nn likvideerimise lõppbilanss, mis on viimaseks n-ö väliseks raamatupidamiskohustuseks likvideeritaval aktsiaseltsil kuulub samuti aktsionäride otsusega kinnitamisele. Aktsionäride

¹³⁰ RPS § 25 lg 1

¹³¹ ÄS §-id 333-334

üldkoosoleku otsustuspädevus laieneb ka kõigile tavalistele majandusaasta aruannetele, mida pole veel lõpetamise ajal kindlaks määratud, samuti mis tahes likvideerimise lõppbilanssidele (AktG § 270, märkus 14). Kui otsustamise käigus muudetakse likvideerimise algbilanssi või majandusaasta aruannet, on pärast eelmist kohustuslikku auditit vaja läbi viia täiendav audit (HGB § 316 lõige 3).¹³² Saksa õiguse kohaselt toimub täiendav kontroll ka registri poolt, kes peab enne aktsiaseltsi kustutamist veenduma, et likvideerimise materiaalsed alused on täidetud, sh et aktsiaseltsil puudub vara.¹³³

Lisaks on lõppbilansi ja vara jaotusplaani osas audiitorkontrolli kohustus. Sarnaselt osaühingule võiks ka siin kaaluda täiendava tingimuse lisamist, et audiitorkontroll on kohustuslik, kui aktsiaseltsi majandusaasta aruandele on audiitorkontroll ette nähtud. Eraldiseisev küsimus on, et kuidas sisustada terminit „kontrollida“ (AudS sellist terminit ei tunne; ametlikus inglisekeelses tõlkes termin „audit“). Audiitor lähtub oma töös kutsetegevuse standarditest, mis hõlmavad muu hulgas nii auditit kui ka ülevaatus. Eraldiseisev küsimus on, kas lõppbilansile ja vara jaotusplaanile saab kohaldada AudS § 91 lg 1-3 toodud piirmäärasid, mis kohalduvad aktsiaseltside raamatupidamise aastaaruande kohustuslikule auditile, mille tagajärjeks võiks olla nt see, et auditi asemel tehakse ülevaatus (antaks n-ö negatiivne kindlustunne aruannetest esitatud informatsiooni osas), kui aktsiaseltsil on 1-2 aktsionäri ning on ületatud ülevaatus piirmäärad, mitte aga auditi piirmäärad. AudS-i piirmäärad kohalduvad aktsiaseltsi raamatupidamise aastaaruande kohustuslikule auditile, siis lõppbilanss ja vara jaotusplaan iseseisvalt esitatuna seda ei ole, kuid lõpparuande esitamise korral justkui on.

Kuivõrd auditi ja ülevaatus objektiks on raamatupidamise aastaaruanne, mitte aga majandusaasta aruanne, mis sisaldab ka tegevusaruannet, siis vara jaotusplaani osas võib tekkida küsimus, et kas see on sisuliselt osa raamatupidamise aastaaruandest või on see käsitletav sarnaselt tegevusaruandele raamatupidamise aastaaruandega avaldatava rahandusalase informatsioonina¹³⁴, mille osas audiitor peab veenduma, et see on vastavuses raamatupidamise aastaaruandes esitatud informatsiooniga. Autori hinnangul on RTJ 13 p 34 selgelt öeldud, et lõpparuanne koosneb seaduses ettenähtud juhtudel vara jaotusplaanist ning aktsiaseltside puhul on selline vara

¹³² Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021 Rn 340

¹³³ *Ibid.*, Rn 285

¹³⁴ AudS § 95

jaotusplaan seaduses ettenähtud, mistõttu on see ka likvideerimisaruande osa ja seega ka auditi objektiks, erinevalt tegevusaruandest.

Likvideerimise lõpufaasis ja enne äriühingu äriregistrist kustutamist on oluline ka see, millise otsuse audiitor likvideerimise lõpparuannetele annab. Mitte alati ei jõua vandeaudiitor oma teostatud protseduuride tulemusena modifitseerimata arvamuse, s.t tulemuseni, et finantsaruanded kajastavad õigesti ja õiglaselt ettevõtte finantsseisu, -tulemust ja rahavooge. Põhjuseid selleks võib olla mitmeid, näiteks võib olla olemuslik risk sisse kirjutatud (nt oluline välistest teguritest sõltuv ebakindlus) või ulatuse piiratus (võimatus osaleda varude inventuuril), mida (alternatiivsete) auditi protseduuridega maandada ei ole võimalik. Vandeaudiitori aruanne võib sisalda kolme tüüpi modifitseeritud arvamusi – märkus(t)ega arvamus, vastupidine arvamus ja arvamuse avaldamisest loobumine. Otsuse tüüp sõltub eelkõige sellest, kas finantsaruandes esineb oluline väärkajastamine ja kas see väärkajastamine on aruande suhtes läbiv. Märkus(t)ega arvamus korral on (võimalik) viga oluline, kuid mitte läbiv; vastupidise arvamuse korral on viga oluline ja läbiv ning loobumise korral ei suuda audiitor koguda piisavat asjakohast auditi tõendusmaterjali, mille põhjal kujundada arvamust, ning teeb järelduse, et avastamata väärkajastamiste, juhul kui neid esineb, võimalikud mõjud finantsaruannetele võivad olla nii olulised kui ka läbivad.¹³⁵

Kui likvideerimise olukorras esitatakse modifitseeritud arvamus, siis on oluline osata lugeda selle arvamuse sisu. Mõni modifikatsioon võib olla oma olemuselt n-ö raamatupidamistehniline või siis olemuslik ulatuse piiratus, kuid sisulist mõju võlausaldajate nõuetele kaitseks ei oma. Teisest küljest on modifikatsioone, mis otseselt indikeerivad, et kõikide võlausaldajate huvidega pole arvestatud. Näiteks võib arvamus sisaldada informatsiooni kajastamata kohustiste kohta (nt võimalikud maksuvõlad seotud osapoolte tehingust, mis on toimunud alla turuhinna) või vara kohta, mida ei eksisteeri või mille väärtus pole selline nagu seda näidatakse.

Kokkuvõttes on vandeaudiitori aruanne üks kaitsevall võlausaldajate ja ka aktsionäride huvide kaitsmisel. Enne aktsiaseltsi äriregistrist kustutamist on oluline, et lõppbilansi osas modifikatsiooni põhjustanud asjaolud on kas lahendatud või jõutud järeldusele, et need ei oma mõju ei võlausaldajate nõuete rahuldamisele ega ka aktsionäride likvideerimisjaotisele.

¹³⁵ ISA (EE) 705

Väljamaksete tegemist reguleerib ÄS § 379, mille kohaselt jaotatakse allesjäänud vara aktsionäride vahel likvideerijate poolt koostatud vara jaotusplaani kohaselt vastavalt nende aktsiate nimiväärtusele või arvestuslikule väärtusele, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti ning selleks on ette nähtud n-ö keeluperiood – kuus kuud likvideerimisteate avaldamisest ja kaks kuud pärast lõppbilansi ja vara jaotusplaani aktsionäridele tutvumiseks esitamisest aktsionäridele teatamisest - enne mida vara jaotada ei tohi, v.a kui kohtult on saadud vastav luba ning sellega ei kahjustata võlausaldajate huve. Väljamaksed tehakse üldjuhul rahas, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti. Likvideerijad ei pea vara müüma, kui see ei ole vajalik võlausaldajate nõuete rahuldamiseks ning kui üldkoosolek annab selleks nõusoleku. Sellisel juhul kajastatakse allesjäänud vara lõppbilansis selle neto müügihinnas.¹³⁶

Saksa õiguse kohaselt peavad likvideerijad „ülejäänud varad” rahaks konverteerima vastavalt AktG § 268 lg 1 lausele 1. See puudutab kõiki ettevõtte varasid, välja arvatud ettevõtte nõudeid, mis on eraldiseisvalt reguleeritud. Vara realiseerimise osas pole reguleeritud, kuidas seda teha tuleb, mistõttu otsustavad likvideerijad selle oma äranägemise järgi. Valitseva arvamuse kohaselt on vara n-ö natuuras jaotamine erandkorras lubatud, kui see on kas põhikirjas täpsustatud või üldkoosolekul on antud häälteenamus. Konkreetse vara jaotamine on võimalik ainult juhul, kui kõik aktsionärid loobuvad vara realiseerimisest, kui seaduses pole sõnaselgelt sätestatud teisiti.¹³⁷

Kokkuvõtlikult võib märkida, et pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist ja raha deponeerimist tuleb EFS-i rakendaval aktsiaseltsil koostada lõpparuanne, mille üheks lisaks on vara jaotusplaan. Kas lõpparuandele tuleks lisada ka tegevusaruanne, on täna otseselt reguleerimata. Keerukam on aga olukord aktsiaseltsiga, kes lähtub oma aruannete koostamisel IFRS-i põhimõtetest, kuna sellisel juhul ei ole RPS-ist tulenev lõpparuande koostamine talle kohustuslik ning samuti ei kaasne pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist majandusaasta lõpp, mis tooks kaasa majandusaasta aruande koostamise kohustuse. Sellest tulenevalt on kehtiva regulatsiooni alusel võimalik IFRS-i rakendaval aktsiaseltsil piirduda vaid ÄS-ist tuleneva lõppbilansi ja vara jaotusplaani esitamisega. Autori hinnangul ei ole finantsaruandluse standardi valikust tulenevalt erineva halduskoormuse panemine aktsiaseltsidele põhjendatud ning leiab, et siin tuleks tõlgendada seadust sarnaselt Saksa

¹³⁶ RTJ 13 p 35

¹³⁷ Hölter, Aktiengesetz 3. Auflage 2017, Rn 7

käsitlusele, kus samuti majandusaasta formaalselt küll ei lõpe, kuid pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist kaasneb täies mahus majandusaasta aruande koostamine, s.h tegevusaruanne, mida nimetatakse ka kui lõppbilanss. Auditeerimise kohustuse osas on autori hinnangul samuti mõningane ebaselgus eelkõige just AudS §-ides 91-92 toodud piirmäärade kohaldatavuse osas. Selguse huvides teeb autor ettepaneku täiendada § 378 lg 2 sarnaselt osäühingute vastava sättega lisades täiendusena: „kui aktsiaseltsi majandusaasta aruandele on audiitorkontroll ette nähtud“. Lisaks teeb autor ettepaneku viia sarnaselt Saksa õigusele Eesti õigusesse sisse täiendava aruande koostamise ja esitamise kohustus vahetult enne registrist kustutamist, mis kataks perioodi lõppbilansist kuni registrist kustutamiseni (vt näidisstruktuuri Lisas 1).

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, milliseid aruandeid tuleb kehtiva õiguse kohaselt aktsiaseltside likvideerimise käigus koostada ja esitada ning millised erisused kohalduvad neile aruannetele võrreldes tavapäraste aruannetega. Eesmärgi saavutamiseks käsitles autor esimeses peatükis likvideerimisega seotud üldisi erisusi ning edasi jagas likvideerimise kahte suuremasse faasi – likvideerimise alustamine ja likvideerimise lõpetamine – ning püstitas mõlemas faasis kolm aruandlust puudutavat uurimisküsimust, millele vastavalt töö teises ja kolmandas peatükis vastuseid otsis.

Likvideerimise olukorras äriühingu senine põhikirjaline eesmärk muutub äriühingu likvideerimisele suunatud eesmärgiks, mistõttu muutub mõnevõrra ka aruannete tarbijate infovajadus. Likvideerimise alustamisel esitatavate aruannete otstarbeks on eelkõige võlausaldajate kaitse ning selles faasis nõuab äriseadustik (ÄS) kahe aruande esitamist – majandusaasta aruanne ja likvideerimise algbilanss –, kuid praktikas koostatakse sageli üks aruanne, s.o likvideerimisaruanne. Seejuures oli käesoleva magistritöö üheks eesmärgiks saada aru, miks likvideerimise alustamisel tuleb koostada ja esitada ÄS § 374 lg-te 2-4 kohaselt nii majandusaasta aruanne kui ka likvideerimise algbilanss, kuivõrd likvideerimise algbilansis sisalduv informatsioon on juba hõlmatud majandusaasta aruandes esitatud informatsiooniga. Veelgi enam, mõlemas aruandes, s.o likvideerimise algbilansis ja likvideerimisele eelnenud majandusaasta aruande koosseisus olevas bilansis, ei rakendu tegevuse jätkuvuse põhimõte, mistõttu on nendes kahes aruandes bilansi esitusviis ja ka rakendatavad arvestuspõhimõtted identsed. Tutvudes Saksa AktG ja HGB aruandeid puudutavate sätetega, mis on ÄS-i vastavate sätete aluseks, ilmnas, et Saksa õiguses ei pruugi need kaks bilanssi olla alati identsed ning ka tegevuse jätkuvuse printsiibi kohaldamise põhimõtted on mõnevõrra erinevad RPS-is tulenevatest põhimõtetest. Sellest tulenevalt on Saksa õiguse kohaselt ka põhjendatud kahe erineva aruande esitamine. Kuivõrd Eestis on mõlemad aruanded (bilansid) identsed, siis autori hinnangul täiendavalt likvideerimise algbilansi nõudmine ei ole põhjendatud ja Eesti Finantsaruandluse Standardi (EFS) järgne lahendus ühe aruande esitamisenä – likvideerimisaruanne – täidab seda eesmärki piisavalt. Isegi kui tõlgenduse kohaselt likvideerimise algbilanssi eraldiseisva aruandena esitama ei pea, teeb töö autor ettepaneku täiendada RPS § 26 lg 1 algbilansi koostamise kohustust selliselt, et see hõlmaks ka likvideerimise algatamisel koostatavat algbilanssi, vastasel korral säilib

vastuolu ÄS-iga ning lisaks täiendaks ka RPS § 14¹ lg 3 loetletud aruandeid likvideerimise algbilansi lisamisega. Ka Saksa õiguses on likvideerimise algbilansi koostamise kohustus nii HGB § 154 alusel kui ka AktG § 270 alusel ette nähtud.

Lisaks analüüsis autor, kuidas tänane likvideerimise aruannete regulatsioon ja nendes kasutatavad arvestuspõhimõtted ning mõõtmise alused aitavad täita seda otstarvet, mis neil likvideerimise olemusest võiks tuleneda, s.o pakkuda võlausaldajatele ja aktsionäridele võimalikult täielikku ja täpset informatsiooni varade ja kohustuste ning võimaliku tulevase likvideerimisjaotise kohta (tulevikku suunatud vaade). Seda muutunud otstarvet aitavad aga autori hinnangul kõige paremini täita US GAAPist tulenevad põhimõtted või ka n.ö „break-up basis“ põhimõte, mis lubavad muu hulgas arvele võtta (immateriaalset) vara, mida tavaolukorras ei ole lubatud (nt enda loodud kaubamärgid), kuid mis võib märkimisväärselt likvideerimisjaotise suurust mõjutada. Kokkuvõttes aitab sellise informatsiooni avaldamine, seda kas siis bilansi koosseisus või eraldi lisana, täita paremini seda otstarvet, mida need aruanded peaksid täitma, kuna aitab täpsemini prognoosida äriühingu rahavoogu ja võimalikku likvideerimisjaotise suurust. Samuti on US GAAPi järgselt põhjaruanneteks netovara aruanne ja netovara muutuste aruanne, mis sisuliselt peegeldabki eeldatavat vara jaotusplaani, aga seda juba likvideerimise algfaasis. Lisaks on oluline anda ka informatsiooni likvideerimise oodatava kestuse kohta. Kui minna veel kaugemale, siis autori hinnangul võiksid likvideerimise olukorras rakendatav vara definitsioon ja selle mõõtmise alused olla nii PankrS-s kui ka RPS-s likvideerimismenetluses esitatavate aruannete puhul ühesed. See võimaldaks kiiremini tuvastada olukorda, kus äriühing varast ei jätku võlausaldajate kõigi nõuete rahuldamiseks ning millega kaasneb pankrotiavalduse esitamise kohustus. Isegi kui konservatiivsuse põhimõte ei luba bilansis kõike kajastada, siis alternatiivina saab olulist informatsiooni avalikustada ka selgitavas lisas ja/või tegevusaruandes.

Eraldi uuris autor likvideerimiseelse majandusaasta aruande kinnitamist (s.h nõukogu rolli selles), auditeerimist ning aktsionäridele väljamaksete tegemise lubatavust. ÄS-i sätete tõlgendamisel tugines autor Saksa õiguse tõlgendustele ning jõudis järeldusele, et üldkoosoleku poolt sellise aruande kinnitamise tulemusena dividende jaotamise otsuse tegemine ei ole lubatav, kuna otsuse tegemine toimub ajal, mil kohaldub võlausaldajate kaitseks seatud aktsionäridele väljamaksete tegemise keeld, küll aga saab aktsionäridele maksta välja dividende, mille osas neil oli nõudeõigus enne lõpetamise otsuse vastuvõtmist. Lisaks tuvastas autor vastuolu aktsiaseltside

auditeerimiskohustuse osas ÄS-i ja AudS-i sätete osas. Nimelt AudS § 91 kohaselt on aktsiaseltsid teatud tingimustel raamatupidamise aastaaruande audiitorkontrolli kohustusest vabastatud, kuid ÄS-is selliseid erisusi ette ei ole nähtud, mis on vastuolus AudS-i vastavate põhimõtetega. Likvideerimise algfaasis koostatud aruannetele kohaldub üldine ÄS § 332 auditeerimise kohustus, millest kohus võib teatud juhtudel aktsiaseltsi ÄS § 374 lg 5 alusel vabastada. Kokkuvõttes ei saa välistada ka seda, et likvideerimiseelse raamatupidamise aastaaruande osas audiitori otsust ei väljastata, kuivõrd seadusest ja põhikirjast sellist kohustust ei tulene või väljastatakse ülevaatuse otsus, mis väljendab negatiivset kindlustunnet.

Likvideerimise lõpetamise faasis esitatavate aruannete otstarbeks on teavitada aktsionäre jaotatava vara suurusest ja mil viisil seda aktsionäride vahel plaanitakse jaotada. Likvideerimise lõpetamise faasiks peab autor antud töö raames ajahetke, alates millest likvideerijate ülesanded ÄS § 372 lg 2 osas on täidetud, s.o aktsiaseltsi tegevus lõpetatud, võlad sisse nõutud, vara müüdud ja võlausaldajate nõuded rahuldatud. Pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist ja raha deponeerimist on likvideerijad kohustatud ÄS § 378 kohaselt koostama lõppbilansi ja vara jaotusplaani, mis on ka ühtlasi viimaseks avalikuks aruandluskohustuseks kuni äriregistrist kustutamiseni, olgugi et raamatupidamiskohustus kestab edasi. Pärast lõppbilansi ja vara jaotusplaani aktsionäridele tutvumisest esitamisest läheb veel minimaalselt kolm kuud enne likvideerimise avalduse esitamist ja äriühingu äriregistrist kustutamist, millega lõpeb ka aktsiaseltsi raamatupidamiskohustus. Saksa õiguses on selline olukord lahendatud ära täiendava aruande esitamisega vahetult enne registrist kustutamist, milleks on lõpparve (*Schlussrechnung*). Lõpparvele konkreetseid nõudeid ette nähtud pole, kuid sisuliselt katab see tehingud alates lõppbilansist kuni registrist kustutamiseni, nt informatsiooni likvideerimisjaotise väljamaksmise kohta. Samuti on Saksa õiguse kohaselt registrile pandud kohustus veenduda, et äriühingul vara pole ning võlausaldajate nõuded on rahuldatud. Autori hinnangul oleks sellise nõude ülevõtmine Eesti õigusesse põhjendatud, kuivõrd raamatupidamise kohustus säilib ka meil kuni registrist kustutamiseni ning sellise aruande esitamine aitaks tõendada, et kellele ja millal likvideerimisjaotis välja maksti või üle anti. Seda saaks teha nt läbi kohustuse panemise esitada aktsionäride poolt kinnitatud lõpparve äriregistrile koos avaldusega aktsiaseltsi kustutamiseks äriregistrist, et oleks võimalik veenduda, et aktsiaseltsil vara ei ole ning juhul, kui tekib vajadus likvideerimismenetlus taastada või minna üle pankrotimenetlusele, siis on võimalik sellele infole tuginedes lihtsamini nõudeid esitada.

RPS aga seevastu räägib lõppbilansi koostamise kohustuse kontekstis lõpparuandest, mis omakorda sisaldab muu hulgas lõppbilanssi ja vara jaotusplaani, kuid sellise aruande koostamine on kohustuslik ainult aktsiaseltsidele, kes lähtuvad oma raamatupidamise korraldamisel Eesti finantsaruandluse standardist. Lisaks tuvastas autor, et hetkel jääb ebaselgeks, kas ja millal lõpeb äriühingu viimane majandusaasta, kui näiteks likvideerimismenetlus kestab vähem või rohkem kui 12 kuud. Majandusaasta lõppemisega kaasneb majandusaasta aruande koostamise ja esitamise kohustus. Kui järeldada, et lõppbilansi ja vara jaotusplaani koostamisel ei lõpe majandusaasta, siis äriühingute halduskoormus on erinev, sõltuvalt sellest, millist finantsaruandluse standardit nad kasutavad. Nimelt Rahvusvaheliste Finantsaruandluse Standardite (IFRS) rakendamise puhul ei ole kohustust taksonoomia aruandevorme kasutada ja seega ka lõpparuannet koostada, mis tähendab seda, et selline aktsiaselts saab piirduda vaid likvideerimise lõppbilansi ja vara jaotusplaani esitamisega, erinevalt EFS-i rakendavast aktsiaseltsist, kes koostab sisuliselt täismahus aruande. Halduskoormuse ühtlustamiseks ja tuginedes Saksa õiguse tõlgendustele, toob võlausaldajate nõuete rahuldamise ja raha deponeerimise olukord kaasa likvideerijatele lõppbilansi koostamise kohustuse, mis Saksa õiguse kohaselt on sisuliselt majandusaasta aruanne, kuid mida kutsutakse lühendatult kui lõppbilanss. Sarnane loogika on täna EFSi kohaselt koostatava lõpparuande osas ja autori hinnangul tuleks lähtuda sarnasest põhimõttest ka IFRSi alusel koostatud aruannete osas ning veelgi enam, sellisele lõpparuandele tuleks lisada ka tegevusaruanne. Täismahus aruanne on veel oluline seetõttu, et sisaldab informatsiooni aktsiaseltsi tehingutest lähikondsetega (seotud osapooltega) ja kinnitust selle kohta, et need on toimunud turuhinnas, mis aitab aktsionäride huve paremini kaitsta. Sellist informatsiooni pelgalt lõppbilansi esitamine aktsionäridele ei anna.

Lõppbilansi ja vara jaotusplaani koostamise ja auditeerimise osas on tänane regulatsioon mõnevõrra ebaselge lisaks eelnevale veel kolme aspekti osas: (1) AudS-ist tulenevate aktsiaseltsi raamatupidamise aastaaruande kohustusliku auditi piirmäärade rakendatavuse osas, (2) kas vara jaotusplaani on osa lõpparuandest, mis on justkui raamatupidamise aastaaruande ekvivalent ning (3) kas lõpparuandele lisaks tuleb esitada ka tegevusaruanne. Autori hinnangul, kui aktsiaselts koostab EFS-i kohase lõpparuande, mis on raamatupidamise aastaaruande ekvivalentiks, siis kohalduvad siin auditi piirmäärad ning vara jaotusplaani on tänase regulatsiooni kohaselt lõpparuande osa, seega ka auditi objektiks, erinevalt näiteks tegevusaruandest. Kui aga aktsiaselts esitab ÄS-is nõutud lõppbilansi ja vara jaotusplaani eraldiseiva aruandena/aruannetena

lõpparuande asemel, siis sellisel juhul AudS-ist tulenevad piirmäärad ei kohaldu, kuivõrd tegemist ei ole raamatupidamise aastaaruandega ega ka selle ekvivalendiga. Halduskoormuse vähendamiseks rakendaks autor ka aktsiaseltside puhul lõppbilansi ja vara jaotusplaani osas auditeerimise vabastust sarnaselt osaühingutele, kui see tuleneb AudS-ist ja põhikirjaga ei ole seda nõutud.

RESUME

The purpose of this master's thesis was to find out which reports must be prepared and submitted under current law in the course of the liquidation of public limited liability companies and what differences apply to these reports compared to ordinary reports. To achieve the objective in chapter 1, the author addressed the general differences related to liquidation and further divided the liquidation into two major phases – the commencement of liquidation and the winding-up of liquidation – and set up in both phases three reporting research questions, to which the second and third chapters of the work sought answers respectively.

In the event of liquidation, the company's current statutory objective becomes the objective of liquidation of the company, which is why the information needs of the consumers of the reports also change somewhat. The reports submitted at the commencement of liquidation are primarily intended to protect creditors and, at this stage, the Commercial Code requires two reports to be submitted — the annual report and the opening balance sheet of liquidation — but in practice a single report, i.e. a liquidation report, is often drawn up. In doing so, one of the objectives of this master's thesis was to understand why, at the commencement of liquidation, both the annual report and the opening balance sheet of liquidation must be prepared and submitted in accordance with § 374(2) to (4) of the Commercial Code, in so far as the information contained in the opening balance sheet of liquidation is already covered by the information presented in the annual report. Moreover, both reports, i.e. the opening balance sheet of liquidation and the balance sheet included in the annual report preceding liquidation, do not apply the going concern principle, so that the presentation of the balance sheet as well as the accounting policies applied in these two reports are identical. Examination of the provisions relating to the German AktG and HGB reports, which form the basis of the relevant provisions of the Commercial Code, it appeared that, under German law, the two balance sheets may not always be identical and that the principles governing the application of the going concern principle are also somewhat different from those deriving from the Accounting Act. Consequently, German law also justifies the submission of two different reports. Since both reports (balance sheets) are identical in Estonia, according to the author, requiring an additional opening balance sheet for liquidation is not justified and the post-EFS solution as a single report – the liquidation report – sufficiently serves this purpose. Even if, according to the interpretation, the opening balance sheet of liquidation does not have to be

presented as a separate report, the author of the work proposes to supplement the obligation to draw up the opening balance sheet in Paragraph 26(1) of the Accounting Act in such a way as to include the opening balance sheet at the time of the opening of liquidation, otherwise the inconsistency with the Commercial Code will be maintained and, in addition, paragraph 14 of the Accounting Act will be supplemented.¹ the reports listed in paragraph 3 by adding the opening balance sheet for liquidation. German law also provides for the obligation to draw up an opening balance sheet for liquidation, both on the basis of Paragraph 154 of the HGB and under Paragraph 270 of the AktG.

In addition, the author analysed how today's regulation of liquidation reports and the accounting policies used therein and the basis for measurement help to fulfil the purpose that they might derive from the nature of the liquidation, i.e. to provide creditors and shareholders with as complete and accurate information as possible on assets and liabilities and on possible future liquidation divisions (forward-looking view). However, in the author's opinion, this changed purpose is best served by the principles deriving from the US GAAP or also by the so-called 'break-up basis' principle, which allow, inter alia, the recognition of (intangible) assets which are not normally permitted (e.g. internally generated trademarks), but which may have a significant impact on the size of the liquidation division. In conclusion, the disclosure of such information, whether in the composition of the balance sheet or as a separate annex, contributes better to the purpose for which those reports should serve, since it helps to more accurately estimate the cash flow of the company and the possible size of the liquidation division. Similarly, the main reports of the US GAAP are the statement of net assets and the statement of changes in net assets, which essentially reflects the expected asset allocation plan, but already at the initial stage of liquidation. In addition, it is also important to provide information on the expected duration of liquidation. Going even further, according to the author, the definition of the asset to be applied in the liquidation situation and the basis for measuring it could be clear for the reports submitted in both Bankruptcy Act and Accounting Act liquidation proceedings. This would make it possible to identify more quickly a situation where the company's assets are not enough to satisfy all creditors' claims and which entail an obligation to file for bankruptcy. Even if the principle of prudence does not allow everything to be reflected in the balance sheet, alternatively, important information can also be disclosed in the explanatory annex and/or in the management report.

Separately, the author examined the approval of the annual report before liquidation (including the role of the supervisory board in this), auditing and the admissibility of distributions to shareholders. In interpreting the provisions of the Commercial Code, the author relied on interpretations of the German law and concluded that no dividends could be declared by the general meeting as a result of the approval of such a report, since such a declaration takes place at a time when the prohibition on payments to shareholders in defence of creditors applies, but dividends in respect of which they had a right of claim before the decision to close apply can be paid to shareholders. In addition, the author found a discrepancy in the audit obligation of public limited liability companies and Auditors Activities Act settings. According to Paragraph 91 of the Auditors Activities Act, public limited liability companies are, under certain conditions, exempted from the obligation to audit the annual accounts, but the Commercial Code does not provide for such differences, which is contrary to the relevant principles of the Auditors Activities Act. Reports drawn up at the initial stage of liquidation are subject to the general obligation to audit § 332 of the Commercial Code, from which the court may in certain cases exempt a public limited company pursuant to § 374(5) of the Commercial Code. In conclusion, it cannot also be ruled out that the auditor's decision on the pre-liquidation accounts will not be issued in so far as no such obligation arises from the law and the statutes or a review decision expresses negative confidence.

The purpose of the reports to be submitted at the liquidation phase is to: inform shareholders of the amount of assets to be distributed and how it is intended to be distributed among shareholders. As a phase of winding-up, the author considers the time at which the liquidators' duties in respect of § 372(2) of the Commercial Code have been fulfilled, i.e. the dissolution phase of the public limited company, the debts recovered, the assets sold and the creditors' claims satisfied. After satisfying the creditors' claims and depositing the money, the liquidators are obliged, in accordance with § 378 of the Commercial Code, to draw up a final balance sheet and an asset distribution plan, which is also the last public reporting obligation until deletion from the commercial register, even though the accounting obligation continues. After the final balance sheet and asset allocation plan it is still a minimum of three months before the application for liquidation is submitted and the company is deleted from the commercial register, which also ends the accounting obligation of the public limited company. In German law, this situation has been resolved by submitting a supplementary report immediately before the deletion from the register, which is the final report (*Schlussrechnung*). There are no specific requirements for the final report, but in essence it covers

transactions from the final balance sheet date to the deletion from the register, e.g. information on the payment of the liquidation division. German law also requires the register to make sure that the company has no assets and that the creditors' claims have been satisfied. According to the author, the transposition of such a claim into Estonian law would be justified, since the accounting obligation is maintained by us until it is deleted from the register, and the submission of such a report would help to prove that to whom and when the liquidation division was paid or transferred. This could be done, for example, by placing an obligation to submit a final report approved by the shareholders to the Commercial Register together with an application for the deletion of the public limited company from the commercial register, so that it is possible to make sure that the public limited company does not have the assets and in case there is a need to restore the liquidation procedure or to transfer bankruptcy proceedings, it is easier to make claims based on this information.

The Accounting Act, on the other hand, talks about the final report in the context of the obligation to prepare the final balance sheet, which in turn includes, among other things, the final balance sheet and the asset distribution plan, but the preparation of such a report is mandatory only for public limited liability companies that base their accounting on the Estonian financial reporting standard. In addition, the author found that it is currently unclear whether and when the company's last financial year will end if, for example, the liquidation procedure lasts less than or more than 12 months. The end of the financial year shall be accompanied by an obligation to prepare and submit the annual report. If one concludes that the financial year does not end when drawing up the final balance sheet and the asset allocation plan, the administrative burden for companies varies depending on the financial reporting standard they use. In the case of the implementation of IFRS, there is no obligation to use the taxonomy reporting forms and thus to prepare the final report, which means that such a public limited liability company can only be limited to presenting the final liquidation balance sheet and the asset distribution plan, unlike the public limited company implementing the EFS, which prepares a full report in substance. In order to harmonise the administrative burden and on the basis of interpretations of German law, the situation of satisfying creditors' claims and depositing money entails an obligation for liquidators to draw up a final balance sheet, which under German law is essentially an annual report but is called abbreviated as the final balance sheet. There is a similar logic to the final report to be prepared today under the EFS and, according to the author, a similar principle should be applied to the reports prepared under

IFRS and, moreover, such a final report should be accompanied by an activity report. The full report is also important because it contains information about the company's transactions with close relatives (related parties) and confirmation that they have taken place at market price, which helps to better protect the interests of shareholders. The mere presentation of the final balance sheet does not provide such information to shareholders.

As regards the preparation and auditing of the final balance sheet and the asset allocation plan, today's regulation is somewhat unclear, in addition to the above, on three other aspects: (1) as regards the applicability of the statutory audit limits for the annual accounts of a public limited company arising from Auditors Activities Act (2), whether the asset distribution plan is part of the final report, which is the equivalent of the annual accounts, and (3) whether an activity report is to be submitted in addition to the final report. According to the author, if a public limited company prepares a final report in accordance with the EFS, which is the equivalent of the annual accounts, audit limits apply here, and the asset allocation plan is part of the final report under today's regulation, hence the subject of the audit, unlike, for example, the management report. However, if a public limited liability company presents the final balance sheet and the asset distribution plan required by the Aces as a provision report/reports instead of the final report, the limits arising from the Auditors Activities Act do not apply in so far as they are neither annual accounts nor equivalent. In order to reduce the administrative burden, the author would also apply an audit exemption for public limited liability companies in respect of the final balance sheet and the asset distribution plan, similar to that of private limited companies, if this arises from Auditors Activities Act and is not required by the articles of association.

LISA 1. LÖPPARVE STRUKTUURI NÄIDIS

		Kokku	Aksionär	
			A (X%)	B (X%)
		EUR	EUR	EUR
1.	Netovara vastavalt AS XX likvideerimise lõppbilansile (Lisa 1)			
2.	Pluss:			
	• – Järgnev tulu (nt tähtajaline intress)			
	• – Väiksemad kulud, kui oli ette nähtud likvideerimise lõppbilansis (nt panga teenustasud, sidekulud vms)			
3.	Miinus:			
	Lisakulud või suuremad kulud, millega ei olnud likvideerimise lõppbilansis arvestatud			
4.	millest on maha arvatud äriühingu suhtest tulenevad nõuded, mida ei olnud võimalik iseseisvalt esitada:			
	• –Kasumi jaotamine viimase tavalise majandusaasta kohta enne lõpetamist, mis otsustati pärast lõpetamist			
	• [Märge väljamakse kuupäeva ja vajaduse korral tegevusloa saanud krediidasutuse kohta]			
5.	Likvideerimisülejääk, mis tuleb veel jaotada			
6.	Rahalise hüvitise väljavõtmine			
	• – Jaotamine vastavalt aktsiate nimiväärtusele või arvestuslikule väärtusele			
	• – Jaotamine muudel alustel (põhikirjast tulenevalt)			
	[Märge väljamakse kuupäeva ja vajaduse korral tegevusloa saanud krediidasutuse kohta]			
7.	Mitterahaliste varade jaotamine			
	• –Patendid			
	• –Maa (hüpoteegid, mis võivad selle olla)			
	• –Väärtpaberid			
	[igauhel on täpne nimi ja väärtus vastavalt eksperdiaruandele ning üleandmise, vabastamise kuupäev]			
8.	Täielik väljaastumine			

Allikas: Deubert/Förschle/Störk, Sonderbilanzen 6. Auflage 2021, Rn 283

VIIDATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Akkermann, M., Kapitaliühingu likvideerimine – Raamatupidamisuudised RUP, 2021, Nr 1
2. Deloitte Legal. Corporate Reorganizations. Memo on Voluntary Liquidation (Germany). October 2017
3. Deubert, N., Förschle, G., Störk, U., Sonderbilanzen. Von der Gründungsbilanz bis zur Liquidationsbilanz. 6. Auflage 2021, 07.03.2021
4. FASB, Accounting Standards Update, Presentation of Financial Statements (Topic 205), Liquidation Basis of Accounting, No. 2013-07, April 2013
5. Henssler, M., Strohn, L., Gesellschaftsrecht, 5. Auflage 2021
6. Hillmann, Ebenroth, Boujong, Joost, Strohn, Handelsgesetzbuch 4. Auflage 2020
7. Häublein, M., Hoffmann-Theinert, R., BeckOK HGB, 31. Edition Stand: 15.01.2021
8. Hölters, W., Aktiengesetz. Kommentar, 3. Auflage 2017
9. Hüffer, U., Koch, J, Aktiengesetz, 15. Auflage 2021
10. iGAAP 2019, A guide to IFRS reporting: Volume A, Part 1, Deloitte LLP, 2019
11. Keiman, M, Äriühingu majandusaasta aruanne ja selle, Magistritöö, Tartu 2019
12. Koch, J., Münchener Kommentar zum Aktiengesetz, 5. Auflage 2021
13. Levy, H. B., The CPA Journal, July 2019, Kättesaadav:
<https://www.cpajournal.com/2019/07/23/liquidation-basis-accounting-and-reporting/>,
06.03.2021
14. Merkt, Baumbach, Hopt, Handelsgesetzbuch 40. Auflage 2021
15. Peres, H., Schüppen, M., Schaub, B., Münchener Anwaltshandbuch Aktienrecht. 3. Auflage 2018
16. Riigikogu X koosseisu äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu nr 552 seletuskiri
17. Riisma, K., Tõnisson, T. Likvideerimismenetluse lihtsustamine äriühingu vabatahtliku lõpetamise korral. Tallinn: Justiitsministeerium, eraõiguse talitus, 2012. Kättesaadav:
https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/likvideerimismenetluse_lihtsustamine_ariuhingu_vabatahtliku_lopetamise_korral_0.pdf, 06.03.2021
18. Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M., Ühinguõigus I, Juura 2015
19. Schmidt, K., Münchener Kommentar zum HGB 4. Auflage 2016

20. Servatius, W., Grigoleit, H.C., Aktiengesetz. 2. Auflage 2020.
21. Spindler, G., Stilz, E., Kommentar zum Aktiengesetz: AktG. 4. Aufl. 2019,
22. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Juura 2010
23. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K., Tsiviilõiguse üldosa. Õigusteaduse õpik. Juura 2012

Kasutatud õigusaktid

Siseriiklikud õigusaktid

1. Audiitortegevuse seadus - RT I, 21.11.2020, 2
2. Raamatupidamise seadus - RT I, 15.03.2019, 12
3. Tsiviilseadustiku üldosa seadus - RT I, 22.03.2021, 8
4. Äriseadustik – RT I, 04.01.2021, 46
5. Majandusaasta aruande taksonoomia ja selle alusel koostatavate raamatupidamise aastaaruande vormide kehtestamine. Rahandusministri määrus - RT I, 28.12.2019, 18
6. Raamatupidamise Toimkonna juhend 1 Raamatupidamise aastaaruande koostamise üldpõhimõtted. Kättesaadav:
<https://www.rahandusministeerium.ee/et/easb/aruandluskorraldus> (24.24.2021)
7. Raamatupidamise Toimkonna juhend 13 Likvideerimis- ja lõpparuanded. Kättesaadav:
<https://www.rahandusministeerium.ee/et/easb/aruandluskorraldus> (24.24.2021)
8. Rahvusvaheline Auditeerimise Standard (Eesti) 705 (muudetud), Arvamuse modifikatsioonid sõltumatu audiitori aruandes. Kättesaadav:
<https://www.audiitorkogu.ee/est/kutsetegevuse-standardid-1>
9. Rahvusvaheline Finantsaruandluse Standard IFRS 5 Müügiks hoitavad põhivarad ja lõpetatud tegevusvaldkonnad
10. Rahvusvaheline Raamatupidamise Standard IAS 1 Finantsaruannete esitamine

Välisriikide õigusaktid

1. Aktiengesetz. Kättesaadav saksa keeles aadressil: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/index.html#BJNR010890965BJNE053201140>, 06.03.2021
2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/34/EL, 26. juuni 2013, teatavat liiki ettevõtjate aruandeaasta finantsaruannete, konsolideeritud finantsaruannete ja nendega seotud aruannete kohta ja millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ EMPs kohaldatav tekst
3. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2017/1132, 14. juuni 2017, äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta (EMPs kohaldatav tekst)
4. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/24/EÜ, 4. aprill 2001, krediidasutuste saneerimise ja likvideerimise kohta
5. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1606/2002, 19. juuli 2002, rahvusvaheliste raamatupidamisstandardite kohaldamise kohta
6. Handelsgesetzbuch. Kättesaadav saksa keeles aadressil: <https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/index.html#BJNR002190897BJNE006403140>, 06.03.2021

Kasutatud kohtupraktika

1. RKTKo 2-17-9986
2. RKTKo 3-2-1-69-15
3. RKTKo 3-2-1-86-13